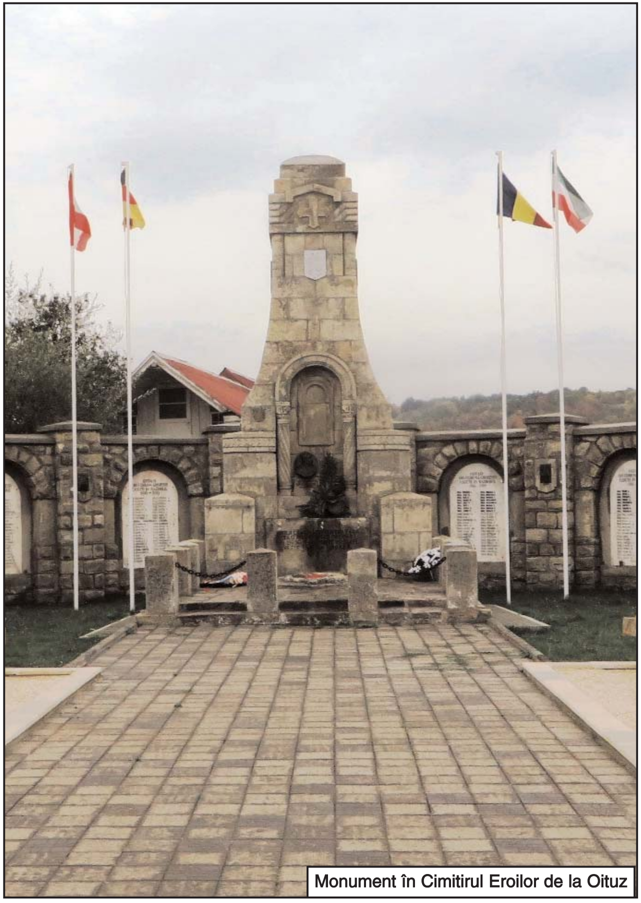
ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul IX ■ Nr. 9 (94) ■ Septembrie 2018

Monument în Cimitirul Eroilor de la Oituz

Din sumar:

Horia Bădescu: Lepădarea de sine
Mihai Posada: Poemul critic. Citirea poetului prin ceilalți
Marian Nencescu: Două suflete pereche: *iki*-ul japonez și *dorul* românesc
Afrodita Iorgulescu: Argumente împotriva Procesului Bologna
Victor Ravini: Jumătăți de adevăruri la Herodot
Florian Copcea: Contribuția preoților militari la Războiul de Reîntregire
Florea Firan: Recuperarea diasporei. Matei Vișniec
Raia Rogac: Dialog cu primarul de Sadova, Vladimir Susarenco
Giampaolo Trotta: Orașul „Icarilor înarmați" din Florența
Elis Râpeanu: Catrenul și epigrama

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
(prin intermediul Centrului de Cultură și Arte),
Trustului de Presă „Argeș Expres"
și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș".

Mirări naive, folclor, compasiune...

Gheorghe PĂUN

O naivitate, totuși, justificată de educația matematică și de exercițiul îndelungat al profesiei de cercetător – lasă că a te mira este un semn de *sapiens*, un drept și o îndatorire minimală, ne-a spus-o de atâtea ori profesorul Marcus. A te mira, a-ți pune întrebări, a căuta rezonul a tot ce-ți cade sub privire, a vedea lumea ca un ceasornic și a-i umbla printre rotițe cu *de ce?* și *ce-ar fi dacă?* și iar *de ce?*... chiar intuind că de cele mai multe ori răspunsul nu este la îndemână…

Ca să n-o lungesc: mă întreb adesea de ce fac oamenii ceea ce fac, mai ales când se poartă „ciudat", nerațional la prima vedere. Iarăși un „lasă că": ce e rațional și ce nu, asta nu e o întrebare la care să se fi răspuns satisfăcător, există atâtea definiții și modele câte paradoxuri ale raționalității, numai că, cel puțin la prima vedere, pentru „viața reală" putem adopta un criteriu… economic, *eficiența,* cu o „formulă" simplă: *efect supra efort!* Reducționist foarte, pentru că apar dificultăți „inginerești" (cum se măsoară cele două componente ale fracției?), „aritmetice" (are sens fracția, împărțirea adică?), „filosofice" (evoluează eficiența – cea pe care o am în vedere – în timp?), „morale" (nu există cumva praguri, dincolo de care efortul *nu mai merită,* poate fi considerat infinit, drept care eficiența devine nulă indiferent de efect?), „culturale" (variază toate acestea de la om la om, depind ele de comunitate?) – și încă altele.

Nu mai fac teorie, pun direct întrebarea la care vreau să ajung și în fața căreia mă mir de multă vreme: cum se poate, de ce și pentru ce atâția oameni își vorbesc de rău țara și neamul, denigrându-le și astfel autosabotându-se? Mai ales la televizor, în presă, prin cărți, dar și pe stradă, la piață...

O să-mi spuneți că e o întrebare retorică, ba chiar una simplă: pentru că sunt nemulțumiți de guvern, de clasa politică, de instituțiile statului – și confundă toate acestea cu România. Pentru că sunt stresați-dezamăgiți și așa se descarcă, așa se cred cetățeni implicați, intransigenți, deștepți (îmi vine să scriu „dăștepți", dar rezist tentației). Pentru că așa e „la modă", sunt manipulați, intoxicați, snobi, nu-și dau seama ce fac…

Aici vin cu o precizare: da, dar atunci când îmi pun întrebarea pe care mi-am pus-o, nu la asemenea cazuri mă refer, ci la oamenii realmente raționali. Instruiți, inteligenți (la prima vedere), școliți prin țară și, eventual, prin lume, la burse și cursuri de tot felul. (Paranteză deloc naivă: în 1983 am primit o bursă importantă, pentru o universitate „capitalistă", dar nu am putut ieși din țară. Am amânat-o doi ani la rând, zadarnic, am „refuzat-o" până la urmă. Noroc cu schimbarea din 1989, am ajuns în vestul cel minunat în 1992.

Acolo ni s-a spus de mai multe ori, chiar și atunci, după căderea *zidului:* banii vin de la ministerul *nostru* de Externe, de-acum voi, bursierii, sunteți prietenii *noștri,* ambasadorii *noștri* culturali. Deduc, puțin tendențios, că dacă, cu un deceniu mai devreme, aș fi prezentat încredere „organelor" din țară, aș fi avut șansa să obțin (dacă aș fi acceptat...) un al doilea rând de „trese", iar în 1983/5 asta ar fi fost *de bine*… Doamne ferește, nu generalizez, dar niște bănuieli îmi stau pe limbă… Iar bursa mea, în acest context, e doar așa, *zum Beispiel.*)

Revin: așadar, intelectuali. Gazetari, filosofi, istorici, scriitori. Inși cu sintaxă și dicție (stau mult mai prost cu logica, dar asta nu se vede, zgomotul contează). Mulți sunt apelați cu „dom' profesor", chiar fiind, în cartea de muncă, așa ceva.

Cum se face atunci că nu-și dau seama că au intrat într-un joc pierzător, indiferent de rezultatul „partidei", cum de persistă (prea puțini se retrag) într-un asemenea joc?! Mai mult mirare decât întrebare. Au „mânere", e singurul răspuns! Sunt captivi, ceva între mercenari și marionete, între sclavi și roboți. Și, „săracii" de ei, știu asta. Și mai știu și că nimeni, niciodată, nu a „câștigat" jucând împotriva neamului său. Istoria nu uită și nu iartă, popoarele nu uită și nu iartă. (Încă o paranteză, „folclorică" de data asta: Am auzit în copilărie o zicere de genul „câinele care-și latră stăpânul trebuie dus la puțu' sec" – puțul acesta era o groapă adâncă, departe de sat, unde se aruncau animalele care mureau bolnave, atinse de vreo molimă. Am aflat de curând o variantă moldovenească, parcă mai expresivă: „câinele care-și latră cotețul trebuie înecat!" Nu e de joacă nici cu poporul – român! –, nici cu judecata populară!...)

Inteligenți și instruiți, dar *dresați* de constrângeri biografice, trăiesc drama câinelui năuc, dar care știe proverbe…

Banii se duc, funcțiile se duc, chiar și amenințările/constrângerile se duc – rămâne numele. Pe pagina cu lichele. Și renumele – urmașii privesc și închid jenați cartea…

Vai de inima lor, vai de cugetul lor, de oglinda în care se privesc dimineața!... De aceea arată toți ca niște modele (pentru pictori, pentru psihiatri) de nefericire: buza de jos căzută, colțurile gurii lăsate, sprâncenele adunate, zâmbesc mai mult cu dinții, nu râd aproape niciodată, apar mai mereu în grup, cerșindu-și unul altuia din priviri un sprijin. Un ulcer moral îi macerează vizibil.

Tristă trebuie să fie viața unui om (cât de cât) inteligent, dar cu „mânere"!...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Tot motivul acesta ne face a declara că proiectul guvernului e cu totul nematur și incapabil de-a suporta o discuție serioasă, abstracție făcând de unele propuneri absurde chiar pe care le cuprinde.

Ceea ce ne preocupă însă este punctul de vedere din care autorul raportului pleacă și care cuprinde numai jumătate de adevăr. (...)

Toate acestea sunt bune și frumoase, dar autorul uită a vorbi de marea deosebire între capitalul mobiliar și cel imobiliar, între munca industrială și cea agricolă. Cu totul altele ni se pare că trebuie să fie raporturile între proprietatea agricolă și muncitorul agricol, căci muncitorul e aci clasa cea mai importantă din stat, aceea care ne dă pe soldat, aceea ale cărei prisoase alimentează și cu banul și cu brațele industriile orașelor; și alte raporturi sunt între capitalistul bancher care cumpără acții de Panama și încasează anuități, indiferentă fiindu-i soarta celor ce sapă canalul de la Panama și fac să-i fructifice capitalul.

La teza d-lui Holban, că, întrucât există societate umană organizată, vor exista fatalmente posidenți și proletari, am răspunde că există stadii ale dezvoltării omenești în care proletariatul nici nu e cu putință, că această din urmă formă de inegalitate este în mare parte a se atribui mașinei și absolutei libertăți a capitalului bănesc și că, pe atunci pe când d. Holban era copil, exista multă neegalitate în țară la noi, dar nu existau *proletari.*

Dacă există antagonism între capital și brațe, ceea ce tăgăduim pentru starea normală a unui stat agricol, pe de altă parte există o luptă și mai mare între cele două forme fundamentale ale capitalului, între ban și moșie.

Această luptă este atât de intensivă încât capitalul bănesc, această putere esențial cosmopolită, amenință a supune cu desăvârșire forma a doua.

Supuind-o, capitalul bănesc va dicta în stat, el va imprima caracterul său organizării sociale, organizării muncii, banul va deveni măsura caracterului, a naționalității, *a idealelor acelora pentru care se cer sacrificii ce produc inegalitatea,* patria va deveni un otel și naționalitatea o marfă.

Când raportorul consiliului județean de Iași vorbește de marea importanță a culturii mari paralel cu cea mică uită că acea importanță este apreciabilă pentru statul român numai pe cât cultura mai mare va fi exercitată de români, pe cât se va favoriza urcarea de jos în sus a elementului românesc. Din momentul în care capitalul imobil, moșia, nu va fi decât o formă a capitalului bănesc, din momentul în care societăți străine bunăoară și-ar pune capitalul la mijloc pentru a cumpăra și exploata moșiile din țară – fie chiar după regulile cele mai înaintate ale științei – cultura mare nu va fi decât o unealtă și mai perfectă pentru aservirea poporului românesc, o unealtă în favorul căreia acesta n-ar avea datoria de-a face niciun sacrificiu care să producă neegalități. (...)

Dar de unde vine *înstrăinarea* agriculturii noastre decât din lupta dintre capitalul bănesc (străin) și cel imobiliar, dintre ban si moșie?

Ne pare bine că liberalismul extrem al unui fracționist s-a convertit la o manieră de-a vedea atât de reacționară încât recunoaște că vechii proprietari istorici, *principum gratia,* boierii, erau protectori ai poporului, că poporul era onest și laborios; pe când astăzi, când banul guvernează, poporul se corumpe.

În soluțiunea cestiunii tocmelelor cată să venim cu toții la convingerea că capitalul imobiliar, sub forma istorică de moșie, are cu totul alt caracter decât banul; că soarta moșiei atârnă de soarta muncitorului, bunăstarea proprietarului de bunăstarea țăranului, ceea ce nu este la capitalul bănesc, care are libertatea de a se plasa în orice punct al universului îi convine.

Iată fața economică a cestiunii noastre etnologice, atât de adevărate și atât de rău înțelese de mulți. Noi suntem convinși că între capitalul funciar istoric și între populația pământeană există o absolută identitate de interese, pe când capitalul bănesc e, prin natura lui, cu totul indiferent față cu soarta locuitorului țării.

De când, prin era liberală, banul a devenit elementul determinant în chiar politica țării, de când el este măsura oamenilor și a lucrurilor, de atunci țăranul sărăcește și averea se urcă numai în orașe și chiar aci nu în populațiunea română, ci în cea străină. Nu se intervertesc factorii ecuațiunii sociale, ci devin cu totul alții.

Avem a calcula astăzi cu factori care înainte, în vechea noastră organizație, lipseau cu totul, avem pe străin cu puterea strivitoare a capitalului bănesc față cu românul care amenință a cădea în robia celui dintâi, a deveni o simplă unealtă pentru fructificarea capitalului lui.

Când se vorbește de posidenți și proletari nu este indiferent, din punct de vedere național și istoric, cine e posident, cine proletar. În evul nostru mediu se știa atât de bine aceasta încât străinii de altă lege erau opriți de-a avea moșii, iar domnii expropriau cu bani din visterie chiar pe străinii ortodocși. De aceea însă pe atunci țările noastre erau o patrie, nu un otel, naționalitatea o cestiune de valoare istorică, nu o cestiune de pungă. Din acest punct de vedere – al relațiilor firești dintre proprietatea funciară istorică cu muncitorul agricol – trebuie să se rezolve cestiunea tocmelelor, nu dintr-acel, cosmopolit, al raportului între capitalul bănesc și salahorie. (*Timpul,* 1 decembrie 1881)

Chemarea de la Golești

Cu ocazia încheierii ediției 2018 a Sărbătorilor Argeșului și Muscelului, în cadrul festivităților organizate la Muzeul Viticulturii și Pomiculturii de la Golești, a fost lansată o chemare la UNITATE ȘI RESPONSABILITATE, atât de necesare României în acest moment. Inițiator a fost Consiliul Județean Argeș, același care, alături de Academia Română, DACIN SARA (Societatea Autorilor Români din Audiovizual), împreună cu mai multe personalități culturale ale României, a lansat anul trecut proiectul *Respect pentru Valorile Naționale,* iar anul acesta proiectul *Flacăra Centenarului.* Reproducem în continuare această Chemare, aderând fără rezerve la ea.

La împlinirea a 100 de ani de la Marea Unire, argeșenii și muscelenii, împreună cu invitații noștri prezenți astăzi, 18 august 2018, aici, în curtea boierilor Golești cei ziditori de țară,

adoptăm această Chemare,

prin care invităm întreaga societate românească să își amintească de năzuința de secole a românilor pentru desăvârșirea Statului Național Unitar Român, independent și suveran, să își amintească de jertfele cu care s-a împlinit acest ideal și să trăiască și să acționeze așa cum *ora astrală* de acum un secol ne cere.

Este momentul să reînvățăm să respectăm cu sfințenie trecutul, tradițiile, simbolurile și valorile naționale, să ne edificăm cu dăruire prezentul, înțelegând că viitorul stă numai în puterea noastră – ca națiune demnă, printre națiunile lumii.

Este momentul să încetăm vrajba și disputele neproductive și să trecem la *a construi,* punând România mai presus de orice!

Chemăm, așadar, toți românii la unitate și solidaritate, la responsabilitate și implicare, la toleranță și pace socială, la patriotism luminat.

Să demarăm și să sprijinim, din toate puterile, cu vorba și cu fapta, un amplu și profund proiect de recâștigare a încrederii în România și în poporul român, de reafirmare a prestigiului și unității României și poporului român.

Credem că, în anul Centenarului, acesta poate fi un Proiect de Țară.

O vorbă veche spune că o lume stă pe învățătura celor înțelepți, pe dârzenia celor bravi și pe rugăciunile celor credincioși.

Dumnezeu să binecuvânteze Națiunea Română!

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (Str. Cuza Vodă, nr. 131, tel./fax: 0248-722368, http://argesexpres.ro/) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor, nr. 59, tel./fax: 0248-728342, http://culturaarges.ro/) din Curtea de Argeș.

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face prin Poșta Română (revista apare în Catalogul 2018 al publicațiilor la poziția 19.178).

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Lepădarea de sine

Horia BĂDESCU

A descifra sensul cuvintelor înseamnă a da înţeles incomunicabilului care se află în ele.

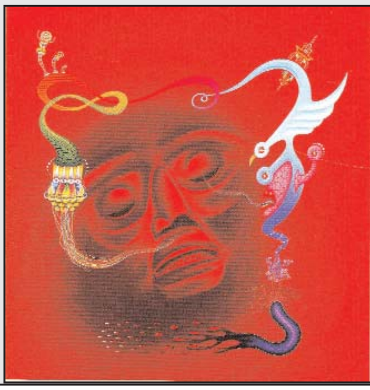
Dar dacă e incomunicabil, cum să ajungi la el? Cum să-l spui, cum să-l scoţi din ascunzişul misterului, acela care se face tot mai adânc pe măsură ce te apropii de zariştea lui blagiană? Fiindcă nu întotdeauna apofaticul *ce nu este, nu ceea ce este* ostoieşte „spiritul însetat de real”. Cum să răzbeşti în adâncul adâncului altminteri decât pe căi ocolite, punând mai peste tot capcana cuvântului, fiindcă spunea, şi bine spunea, Michel Camus: „folosim cuvintele pentru a spune ceea ce le scapă acestora”, cum să rosteşti, adică să aşezi în rostul lui pe acela care e însuşi rostul lumii? Temeiul nevăzut, dar atât de vizibil în toate, pe care se aşază inextricabila, magnifica alcătuire a universului. Rost pe care verbul, cuvântul rostit, adică rostuit în rostul lui, îl poartă în sine, în însăşi natura sa întemeietoare.

Fiindcă esenţa fiecărui cuvânt depăşeşte cuvântul în sine, ea este parte integrantă a Logosului, participă la Fiinţă, se află întru aceasta. E partea lui nevăzută care ne îngăduie să simţim prezenţa acesteia permiţându-ne să auzim acel „murmur al spiritului în inimă”, despre care vorbea Otto Rudolf, vocea interioară care ne spune: *Aparţineţi Fiinţei, Fiinţa este în voi, ea este aceea care vă dă valoare, acea valoare care depăşeşte condiţia voastră tranzitorie.*

„Limbajul este impregnat de valori simbolice: imagini, idei, emoţii, sonorităţi, grafisme etc. în tot ceea ce exprimă, dar, mai ales, într-o oarecare măsură, în ceea ce nu exprimă”, se spunea într-un dicţionar de simboluri. Poate nu într-o oarecare, ci în cea mai mare măsură. Căci „realizarea” cuvântului seamănă cu ecloziunea mugurelui din filosofia indiană. Ea propune o imagine preexistentă a ceea ce va deveni realitate. O realitate care se află deja în mugur. Iar lumea e fiica verbului, nu-i aşa? Lumea e facere, deci acţiune, energie rodnică, flux care urmează a fi întrupat în ceea ce va să poarte nume. „Să fie...!” e porunca dintâi. Şi abia apoi definirea întrupării acestei energii. „Să fie lumină!” Şi lumină se făcu.

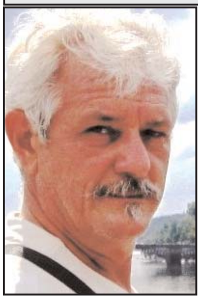
Ori cum ne spun îndepărtatele şi mereu apropiatele Vede: „Prin sacrificii luară ei urma Cuvântului şi îl găsiră. Cuvântul intra în casa poeţilor.” Însă nu despre poeţi e vorba aici, ci despre noi cei de toate zilele, care mestecăm ogrinjii în care ignoranţa şi graba şi suficienţa şi prostia au transformat iarba celestă a limbajului. Cotidiana nesimţire a trăncănelii universale, Turnul Babel al „modernităţii” în care se încurcă nu limbile, ci leneviile minţii noastre, amneziile comandate şi întreţinute de jocul oglinzilor mincinoase, din apa cărora sensul cuvintelor refuză să se mai întrupeze.

Generalizând o afirmaţie exprimată cândva tot în colţul acesta de pagină, între noi şi Dumnezeu stă limbajul, cuvântul, cel prin care toate s-au făcut şi care ne-a fost dat pentru a înţelege cursul lumii, devenirea Fiinţei şi devenirea noastră întru aceasta. De câte ori şi oare câţi dintre noi sunt capabili să înţeleagă sensul profund al versurilor care alcătuiesc sâmburele de lumină al unui cântec magnific ieşit din gâtlejul „măiastrei”, cum o numea Brâncuşi pe Maria Tănase: „Da' noi, oameni botezaţi,/ de cuvânt am fost lăsaţi,/ de cuvânt suntem legaţi!” Legaţi din totdeauna şi pentru totdeauna, pentru că el, Cuvântul, rostul şi rostirea lui sunt nu în fiinţa, ci sunt chiar fiinţa noastră. Umanitatea noastră e Fiinţa, pe care o purtăm în străfundul sufletului şi care se rosteşte prin cuvânt, îşi aşază rostul şi se aşază în rostul ei. A-ţi da cuvântul, a fi om de cuvânt, a binecuvânta şi a fi binecuvântat sunt moduri care ne angajează cu tot ceea ce avem mai profund şi mai adevărat. Cândva o înţelegere era pecetluită prin cuvântul dat şi prin strângerea mâinii. Cândva..

Uitarea, lepădarea de Cuvânt pentru vorbe, pentru vorbele de clacă ţesute în păienjenişul care sugrumă astăzi umanitatea, este despărţire, lepădare de sine. Trecem cu indiferenţă pe lângă teribilul avertisment pe care ni-l aşază sub ochi un verb atât de plin de realitatea existenţei noastre: ***a desfiinţa.*** A scoate lucrul şi omul din fiinţa lui, adică din adevărul lui. Cu fără de voia, fiindcă nu e de luat în râs amara jeluire a cronicarului despre oameni şi vremi, dar mult prea ades cu voia lui. ***A desfiinţa,*** verb pereche cu ***a destăra,*** care vorbeşte despre ruperea de fiinţa mare a neamului, a pământului, a limbii, jefuire de sine, uneori şi prea adesea în chiar ţara în care vieţuind nu te mai afli.

Trecem pe lângă auroralitatea, pe lângă inocenţa salvatoare a cuvântului, morfolind *ciuingam*-ul vorbelor de procopseală. Dar poate că încă nu e prea târziu să lăsăm adevărul acestuia să se întoarcă la noi. Fiindcă sunt încredinţat că vom trăi doar cât cuvintele noastre.

Poemul critic. Citirea poetului prin ceilalţi

Mihai POSADA

Oricât de concesivi am fi orgoliului propriu ca fiinţe inteligente, nu putem uita că, în fapt şi la urma urmei, nu „de capul nostru” şi nu numai prin noi înşine reuşim – atât cât reuşim – să ne apropiem de El, de Poet, de vorbele inimii sale care cugetă înspre noi. O facem, vai!, prin ceilalţi, prin cultura transmisă, nouă, de ei; prin stratificarea civilizaţiei simţirii (chiar a simţurilor) noastre educate de ceilalţi, de alţii, de cei dinaintea noastră. Aportul nostru personal continuă, în felul acesta, procesul firesc, natural şi normal al enculturaţiei care suprapune fondului comun, tradiţional, de cultură, orice sinteză individuală, chiar şi pe cele mai pretenţioase, mai anti-tradiţionale, mai anti-creştine chiar, şi deci vanitoase „creaţii” – în fond, nimic altceva decât *construcţii* sau, în cel mai fericit caz, *descoperiri.* Ontologic şi cultural, aşadar, ne apropiem nu prin noi – ci, mai cu osebire, prin ceilalţi. Să dăm tradiţiei ce este al tradiţiei şi culturii ce este al acesteia: să îl citim, deci, pe Poet, aşa cum se cuvine, prin ceilalţi – ca metodă de apropiere a fiinţei sale de noi înşine. Iată, inaugurăm (ca metodă post-intertextualistă de analiză) *Poemul Critic.*

Fiu al faptei nu sunt, spune Poetul – Lucian Blaga. *E viaţa noastră vorbă, sau e tăcere?* (!), se întreba, şi pentru noi, Vasile Pârvan. *Ce e sinceritatea (a ta şi a altora)? Cum să ai încredere în sinceritate, care, aşa cum spunea un moralist, nu e, adesea, decât o fină disimulare? O posibilă definiţie: sinceritatea e viaţa ce ia cunoştinţă de sine, spontan. Viaţa care, de regulă, tace,* notează Gheorghe Grigurcu. (*Fişele unui memorialist* (12), în *Vatra*, Târgu Mureş, 1999, nr. 4 (335), aprilie, p. 71)

Fără de număr sunteţi fii ai faptei
pretutindeni pe drumuri, subt cer şi prin case.
Numai eu stau aici fără de folos, nemernic,
Bun doar de-nnecat în ape.

Trecătorule, nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce am refuzat a le face, menţiona, în 1937, Ion D. Sîrbu. Mai limpede: *Să repet, urbi et orbi, că Istoria o fac cei care iscălesc condica, dar o scriu cei care controlează această condică (plăcerea în orice defilare fiind de partea celor din tribună), datoria scriitorului fiind nu să stea la cozi, solidarizându-se nu cu administraţia cantinei, ci cu cei care nu au acces la cantină.* (*În ziua pensionării, 27 septembrie 1937 / Să nu uit,* în *Scrisori către bunul Dumnezeu,* Cluj, Biblioteca Apostrof, 12 (79) – 1996, dosar îngrijit de Ion Vartic, pp. 192-193)

Fiu al faptei nu sunt… Exclus de la „cantina” societăţii româneşti instalate la jumătatea secolului al XX-lea în România natală (în limba căreia, românească, şi-a scris cu obstinaţie lucrările, hotărârea aceasta rămânând o enigmă pentru mulţi din cititorii lui Blaga), poetul şi filosoful vindea linguriţe, furculiţe, farfurii din casă, pentru a supravieţui…

Spunea cineva: *Esenţa vieţii e actul creator. Fiecare român trebuie să se străduiască să devină cineva, întrecându-se în fiecare zi pe sine însuşi, în domeniul său de activitate: politică, artă, literatură, profesiune, meserie, industrie, negoţ, cultivarea pământului.* Sau, cum ar spune Mircea Eliade, referindu-se la irecuzabila tradiţie Eminescu – Iorga – Pârvan: *Asta, încă o dată, nu înseamnă a face „naţionalism”, pe stradă sau în artă. Înseamnă pur şi simplu a-ţi vedea de treabă, în colţişorul tău, împăcat cu pământul românesc şi cu cerul de deasupra.* (*Criza românismului?*, în *Vremea*, 1935, nr. 375, din 10 februarie, p. 3) Imagine kantiană? Şi textul anterior continuă, introducând ideea unei emergente fatalităţi, din fericire în acelaşi timp mesianice şi redemptoare: *Când toţi indivizii neamului nostru vor deveni conştienţi de miracolul forţelor cu care suntem înzestraţi, abia atunci ne vom urca între neamurile fruntaşe ale lumii. Salvarea poporului nostru nu depinde de ceea ce fac alţii, ci de conştiinţa lucidă a propriilor noastre posibilităţi şi de punerea în valoare a acestor zăcăminte spirituale inepuizabile, le spunea acel cineva românilor, după 45 de ani de comunism trăit.* (Horia Sima, *Îndreptar de viaţă pentru români*, Editura Ţara şi Exilul, martie-aprilie 1991, f. loc, p. 1)

Fiu al faptei nu sunt… poate să le pară, unora, o abdicare?

Cu 56 de ani mai devreme (în 1935), revista săptămânală *Vremea* publica părerile tânărului cărturar român M. Eliade (*loc. cit.*), la doar unsprezece ani de la data publicării versurilor Poetului (poezia *Fiu al faptei nu sunt* apare la 1924, în volumul *În marea trecere*, în Cluj, la Editura Radio Reclame România, pp. 50-51): *Dar sunt şi oameni – toţi aceştia „buni români” – care te acuză că nu-ţi strigi destul de des destul de tare dragostea de neam şi dorinţa de a-ţi face datoria către ţară.* Şi tot acolo continuă acelaşi autor, într-o paradoxală (?) actualitate, nu doar a aserţiunilor: *E oarecum indecent să vorbeşti de sângele pe care eşti gata să-l verşi pentru ţară, de sacrificiul vieţii tale pentru „prosperitatea neamului”. Ţara are nevoie de tine şi în împrejurări mai puţin solemne. Deocamdată ţi se cere să te cobori din tramvai prin scara din faţă, să nu scuipi pe stradă, să nu primeşti bacşis, să nu te vinzi partidelor, să nu-ţi treci copiii în şcoală prin proptele, să aduci cinstea mai întâi în familia ta şi apoi la tribuna publică, să-ţi faci o cultură solidă ca să nu ne ia înainte Bulgarii şi Australienii, să nu mai spui „las-o încurcată” de câte ori e vorba de un act pentru care ţi se cere muncă şi perseverenţă, şi alte lucruri mici de felul acesta.* Şi, ca şi cum ar răspunde presupusei noastre tribulaţii, publicistul continuă: *Fără îndoială că nu cu asemenea „lucruri mici” se clădeşte o ţară şi o cultură bărbătească. E nevoie pentru asta de mesianism, de nebunie, de muncă ucigătoare – ca să nu mai spun că e nevoie de geniu şi de sfinţenie* (subl. ns., M.P.).

Homo sapiens

După un deceniu, Petre Hossu proclama oarecum consonant: *Simțământul crepuscular al vieții – simțământul religios,* propunând o taxonomie conform căreia *trăirea eroică* ar dezvolta viața omului în tripticul valoric pe care l-ar urca pentru a o umple cu fapta, cu *plăsmuirea,* cu *sfințenia.* (*Despre condiția umană,* Cartea Românească din Cluj, Sibiu, 1944)

Ca un dangăt de clopot, versul răsună: *Fiu al faptei nu sunt…*

Totuși astept, de mult tot astept
vreun trecător atotbun și-atotdrept ca să-i spun:
O, nu-ți întoarce privirea,
O, nu-mi osândi nemișcarea.
Cresc între voi, ci umbrit de mâinile mele
misticul rod se rotunjește în altă parte.
Nu mă blestemați, nu mă blestemați!

O lămuritoare precizare ne oferă și aici Eliade: *Dar nu oricărui cetățean i se pot cere asemenea eforturi. În schimb, se cere mai puțin lichelism, mai puțin jemenfichism, mai multă cinste, mai mult nerv.* Și, continuă el, ca într-un vis visat în ucronice „păduri ce ar putea să fie și niciodată nu vor fi" (Lucian Blaga, *Risipei se dedă florarul,* în *Steaua,* nr. 12, decembrie 1960, pp. 16-18): *Dacă toți oamenii ar fi dispuși să realizeze în viața lor de fiecare zi aceste „lucruri mici" – se vor găsi destui oameni mari care să creeze și să organizeze România pe care o merită urmașii noștri.*

Fiu al faptei nu sunt… răsună ca un prohod al putinței, ca o jale a imposibilului făptuirii. Desigur Blaga nu este încadrabil printre cei vizați să realizeze doar acele „lucruri mici", însumate și subsumate educației oricărui om de bun-simț. Lucian Blaga este o personalitate, este o conștiință nu doar a „elitelor", acestea din urmă descrise în viziunea aceluiași publicist, Mircea Eliade, astfel: *Nu fiecare individ este dator să creeze cultură; toți sunt datori, însă, să-și creeze echilibrul lor interior prin faptă. Contemplația este instrumentul de lucru al elitelor; prin contemplație acestea cuprind lumea, o răstoarnă în sufletul lor, o îmbogătesc prin creația lor. (Căci orice crește pe acest pământ, ca și orice se creează, este un adaos concret Lumii întregi.)* (*Cultură sau politică?,* în *Vremea,* 1933, nr. 377 din 24 februarie, p. 3, subl. autorului)

Prieten al adâncului,
tovarăș al liniștei
joc peste fapte.
Câteodată prin fluier de os strămoșesc
mă trimit în chip de cântec spre moarte.

„Legea tăcerii și faptei", stabilită în conduita „șefului de cuib" de către inițiatorul-fondator al „Legiunii Arhanghelul Mihail", Corneliu Z. Codreanu, între alte „6 legi" după care să fie condus „cuibul" legionar într-un mod voit ne-dictatorial, spune: *Vorbește puțin. Vorbește ce trebuie. Vorbește când trebuie. Oratoria ta este oratoria faptei. Tu făptuiește. Lasă-i pe alții să vorbească.* (Duiliu Sfințescu, *Din luptele tineretului român 1919–1939,* culegere de texte, Editura Fundației „Buna Vestire", ed. a treia, 1993, f. loc., p. 66. Legiunea Arhanghelul Mihail a fost înființată la 24 iunie 1927, la Iasi; în timp ce, la 6 mai 1924, anul publicării poeziei *Fiu al faptei nu sunt,* Corneliu Z. Codreanu inaugura, la Ungheni, prima tabără de muncă, cf. Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia Dreptei Românești,* București: Ed. FF PRESS, 1996, p. 52.)

Blaga parcă le-ar cere iertare colegilor de generație, generația faptei. Dar Codreanu, așa cum este de părere alt contemporan al acestuia, Mircea Vulcănescu, *era, dimpotrivă, un intuitiv practic, o natură credincioasă, fanatică, aplecată spre făptuire, cu orientarea fundamental etică, dominată, în toate, de problema normei de purtare, „ce e de făcut", care mergea direct la țintă.* (*Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut,* București, Editura Humanitas, 1992, pp. 100-101)

Fără de număr sunteți fii ai faptei…

Comparația lui M. Vulcănescu are la celălalt pol al ei figura unui gânditor – directorul de conștiințe al generației de la 1927, „Profesorul" adulat, dar și lovit de imprecația contemporanilor din chiar interiorul acelei generații – filosoful Nae Ionescu: *o fire contemplativă, de artist, cu o estetică a purtării care îl situa dincolo de bine și de rău, și o inteligență realistă, ascuțită, care pătrunde toate cutele și dedesubturile unei probleme încurcate, spre a-i desluși structura.* (În volumul *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade / Amintiri, lecturi, reflecții,* Iași, Editura Polirom, 2002, pp. 84-85, Matei Călinescu explică – prin existența unei *forma mentis* a generațiilor, a unui „inconștient cultural" cu o „arie de coincidență între sisteme de așteptare și între moduri de a «ghici» semnele sociale, gesturile, măștile, spusele și tăcerile celuilalt" –, tocmai „prieteniile și urile dinlăuntrul unei aceleiași generații", dând ca dovadă pentru inculparea lui Nae Ionescu o scrisoare demascatoare trimisă lui Tudor Vianu după încheierea războiului mondial, din Paris, la 19 septembrie 1945, lui Eugen Ionescu: „În ceea ce mă privește, nu-mi pot reproșa că am fost fascist. Dar lucrul acesta se poate reproșa aproape tuturor celorlalți… a venit sau vine zilele astea Mircea Eliade: pentru el totul e pierdut, de vreme ce «a învins comunismul». Ăsta e un mare vinovat. Dar și el, și Cioran, și imbecilul Noica, și grasul Vulcănescu, și atâția alții (Haig Acterian, Mihail Polihroniade) sunt victimele odiosului defunct Nae Ionescu. Dacă nu era Nae Ionescu (sau dacă nu se certa cu regele), am fi avut astăzi o generație de conducători valoroasă, între 35 și 40 de ani. Din cauza lui toți au devenit fasciști.") Cu toate deosebirile dintre cei doi cugetători români – atât în abordarea misterului existenței, cât și în abilitatea pentru actul politic propriu-zis, poetul Blaga se aseamănă, cu siguranță mai mult, cu *scepticul* Nae Ionescu, profesorul-filosof. Acesta din urmă, în aceeași prezentare/interpretare a elevului său Mircea Vulcănescu, aduce o serie de precizări antinomice verbelor „a fi, a face și a putea", și anume, ni se spune că Profesorul Nae Ionescu: *atribuie, ca primă funcțiune metafizică, mântuirea prin „trecerea în virtual", simetric corelată celeilalte operațiuni, care e creația, „căderea în cosmos".*

Tot aici, o altă idee interesantă: *Pentru mentalitatea francmasonică, idealistă și apuseană, a face e mai mult decât a fi. A fi este chiar un fel al lui a face. „Am anfang war die Tat"* (*La început era Fapta,* lb. germană, în J.W. Goethe, *Faust* I), *zice Faust, substituind Logosului, acțiunea. „Voiește și vei putea, luminează-te și vei fi", zice deviza* Românului *lui Rosetti.* De această „mentalitate francmasonică", Poetul pare disculpat de însuși titlul poeziei: FIU AL FAPTEI NU SUNT; mentalitate ce caracterizează Apusul european, în comentariul lui Nae Ionescu/Mircea Vulcănescu (atribuirea de către Mircea Vulcănescu a propriilor idei, maestrului său, Nae Ionescu, fapt acuzat de Constantin Noica, nu are, în cazul nostru, importanță – noi urmând mai mult ideile și mai puțin pe autorii lor): *Tot Apusul vede așa spiritul, protestând împotriva condiției firești a omului. Nimic mai greșit. Nu poți voi să face nimic din ce nu e copt să se facă. Lucrurile „se fac", nu „le facem". Cel mult, dacă putem să le ajutăm să se nască, aducându-le în conștiință, pe ele sau temeiurile lor, a căror mânuire nu este posibilă. Dar asta nu ne schimbă rolul de spectatori. Problema desăvârșirii noastre nu e să facem, ci să știm, adică să putem face! Trecerea de la posibilitate la fapt nu e un adaos de ființă, ci o istovire a ei, o alunecare de la Dumnezeu, care este suma tuturor posibilităților, în cosmosul care este o selecție a acestora, o alegere, o împuținare, o mărginire a lor.*

Fiu al faptei nu sunt… A face, cu alte cuvinte, nu pentru a avea, ci pentru a fi, în sensul atestării verificate potențialului interior al fiecărui individ al speciei, concepție care îl apropie, oarecum, pe Nae Ionescu de Lucian Blaga, cum și pe amândoi de *imperativul* la fel de „contemporan", clamat de un Gabriel Marcel în *Être et avoir* și pentru care, de asemenea, esențial rămâne a fi. *Printr-un singur fapt, legionarismul este unic față de celelalte curente naționaliste: el este singurul partid care ia toate temele* ad litteram *și, de asemenea, singurul partid care le traduce integral în fapte. Istoria interbelică demonstrează că această unică originalitate a fost suficientă pentru a transforma legionarismul din loc comun al epocii în singura ei dominantă. Legionarismul nu poate de aceea fi studiat nici numai în „cuvintele", nici numai în „faptele" lui, vorba lui Maiorescu, ci doar pe acea interfață, adesea insesizabilă și incomprehensibilă, dintre cuvinte și fapte,* afirmă, azi, nepotul de soră al lui Mircea Eliade. (Sorin Alexandrescu, *O ciudată unicitate,* în *Paradoxul român,* București, Editura Univers, 1998, p. 198) Într-o manieră mai „orientalistă", un alt filosof român se declara, în modul său propriu, adept al non-activității, al „ne-faptei": *Înțelepciunea începe aici. Esențialul este trăirea plămădită din suav și trivial, din ură și beatitudini. Pentru a sesiza sensul vieții, inactivitatea absolută este primordială* – spunea Emil Cioran, într-un dialog consemnat de Nicholas Catanoy. *A se lungi, a nu realiza nimic sunt pionii înțelepciunii,* mai spunea Cioran. Concluzia lui Catanoy: *Nihilism valah în straie nietzscheene, ierarhiile rafinate ale negațiilor boico-tează toate sensurile, însuși cursul Istoriei, exponen-tul ratat al „Creației". Rostirea are farmecul iscodirii și al surpării, și atâta tot.* Și tot aici, „straniul" Cioran: *Scrisul e o răzbunare perfectă… Sentimentele dușmănoase sunt transmise în cărți… Singura funcțiune a scrisului.* (Nicholas Catanoy, *Cioran,* în *Vatra,* Târgu Mureș, nr. 4 – 1999, p. 80) *Aș vrea să mărturisesc adevărul fără să devin martir,* scrie Montesquieu, citat de Victor Felea într-al său *Jurnal* în care, la data de 5 februarie 1970, citim: *În interviul său din* România literară *(6), Nicolae Manolescu opinează: „Nu se poate spune că arta traduce în imagini o ideologie. Arta este o ideologie, de un tip particular, ea conține idei, propune idei, combate idei. Scriitorii sunt niște ideologi veritabili, când ideile literaturii lor nu sunt false ori ipocrite." Deschid întâmplător un volum de Călinescu* (Scrieri despre artă, II, p. 193) *și citesc: „Arta este într-adevăr ideo-logie, însă o ideologie specifică, exprimată concret, spre deosebire de ideologia teoretică, exprimată conceptual."* (Victor Felea, *Pagini de Jurnal* (19 febr. 1970), în *Vatra,* Târgu Mureș, nr. 4 – 1999, p. 92)

Dincolo de ironia cu care este semnalată aici asemănarea dintre „opiniile și formulele" celor doi critici români, și desigur, nu e nimic rău în asta, avem a face cu interpretarea actului artistic înțeles ca act de creație concretă, în sensul cu care operează Petru Comarnescu în analiza din *Kalokagathon: În cazul CREAȚIEI ESTETICE uităm că suntem creați și ne punem în situația Creatorului Absolut (cel puțin când creăm o operă de artă sau ne identificăm cu ea). În cazul CREAȚIEI ETICE, deși ne construim pe noi înșine, nu uităm niciodată că suntem creați, păstrând umilința și dragostea față de Supremul Creator ale cărui indicații le urmăm, ale cărui semnificații le realizăm, realizându-ne.* (Cristian Popescu, *Arta Popescu,* București, Societatea „Adevărul" S.A., 1994, p. 15)

Dacă pentru „elite" contemplația este „instrumentul de lucru", și desigur că ea crește într-unul predilect pentru elita poetică precum și pentru cea filosofică ale oricărei culturi, Mircea Eliade preconizează: *Pentru ceilalți,* fapta *rămâne instrumentul lor de creație, de împăcare cu ei înșiși. Fapta – nu politica.* (*Cultură sau politică?,* în *Vremea, loc. cit.*) Până aici, distincția pare limpede: elitele au „contemplația" și „ideologia conceptuală", ceilalți au „fapta" și „ideologia concretă". Dar, să nu fi fost oare Blaga intelectualul „omul mare" de care vorbește Eliade, acela care „să creeze și să organizeze România pe care o merită urmașii noștri"?! Răspunsul îl găsim în finalul articolului eliadian citat anterior: *Fapta – nu politica…* și iarăși,

(În imagine, Monumentul lui Lucian Blaga din Lancrăm - foto wikimapia.org.)

→

Homo sapiens

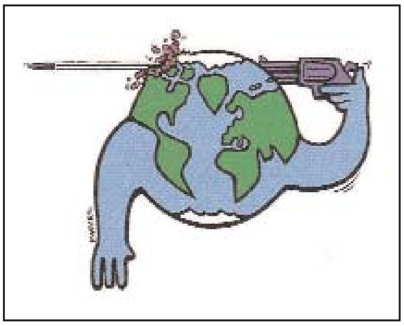
Lada cu zestre

Dragoș OLARU

Dragoș Olaru, istoric-arhivist, publicist, istoric literar, s-a născut la 7 octombrie 1955 în comuna Ropcea din regiunea Cernăuți. Studii medii în satul natal, Facultatea de Filologie a Universității din Cernăuți (1973-1978). Între 1979 și 2015 lucrează la Arhiva de Stat a regiunii Cernăuți. A colaborat la numeroase volume și reviste, din Cernăuți și din România. Este membru fondator al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu", secretar al comitetului de conducere în perioada 1996-1997. Pentru contribuția la dezvoltarea eminescologiei, în anul 2000, Președinția și Ministerul Culturii al României i-au decernat medalia omagială „Eminescu".

Ziarele de altădată... Ele mi-au stârnit întotdeauna o mare curiozitate. De fiecare dată când le răsfoiesc paginile îngălbenite de vreme sunt copleșit de emoții neobișnuite. Împreună cu ele pătrund într-o lume miraculoasă, se pare, de mult pierdută, dar plină de taine și surprize plăcute. Aceste emoții le port încă din fragedă copilărie, de atunci când am început să buchisesc primele cuvinte, fapt care se datorește bunelului meu după tată, Nicuță a lui Mical, un mare îndrăgostit de ziare. Deși un simplu țăran, cu anumite aptitudini pentru meșteșugul tâmplăritului, mai întâi de toate el era un împătimit al „știrilor de la gazetă". Ducând o viață grea, plină de neajunsuri, se încăpățâna, totuși, ca aproape în fiecare an dintre cele două războaie mondiale, să se aboneze la gazetele din Cernăuți și chiar la marile cotidiene din București. Pe bunel *nu l-am mai apucat*, cum se exprimau părinții mei, dar, după mărturisirile lor, în casa noastră întotdeauna se puteau găsi teancuri de gazete, iar în zilele de odihnă aici se adunau mai mulți gospodari „ca să le mai citească câte ceva din gazetă Nicuță a lui Mical". Mama-mi spunea: „Cine venea? Venea Scripa, acela avea patru feciori la școli la Cernăuți, venea Ion a lui Todrină, că trăia chiar aici peste drum, venea Gheorghe a lui Constantin... (Aici mama făcea o pauză și ofta din greu.) Sărmanu', l-au dus rușii mai târziu, cu toată familia, tocmai în Siberia și nu s-o mai întors...

Au venit ca hoții, noaptea. Până i-au strâns, că erau mulți, ei doi și șapte copii, se făcuse ziuă. Nanașa Ileana, femeia lui Gheorghe a lui Constantin, i-o plâns ca pe morți. S-au bocit singuri aici acasă, că acolo în Siberia cine avea să-i bocească? Când îi duceau, au trecut pe lângă mine, că ieșisem cu gâștele pe rouă. Îi văd ca azi: cei mai mici în căruță, cei mai mari pe jos din urmă, curat ca la înmormântare. Nanașa, când m-a văzut, mi-a spus printre bocete: «Să te duci, fato, să iei ghemele celea de lână la voi, că rămâne casa noastră pustie. Să iei ce mai este prin casă, că noi...»

Parcă nu-i mai ajungeau cuvintele. Ion, băiatul lor mai mare, mă lua la joc, că eram și eu de-acum fată mare. Jucam cu dânsul *Alunelul*, azi nu se mai joacă, l-o uitat lumea... Ion mergea pe jos din urma căruței și când m-a văzut numai atât mi-o spus: «Rămâi cu bine, Gheorghină, că noi ne ducem și nu știu dacă ne vom mai vedea.» Numai atâta mi-o spus, n-avea nici el cuvinte... Stai, ce-ți spuneam? Așa, despre cititul gazetei. Apoi venea Iordache, tu-l mai ții minte? Venea Dzioanec, moș-tu, de la deal, venea nanașu Victor a Catrinei, el era mai tânăr, ne-a cununat pe noi, pe mine și pe tat-tu. Cam aiștea veneau, și socru, Dumnezeu să-l ierte, le citea gazeta, câteodată până spre ziuă. Mai beau câte un păhărel de rachiu, dar nu de acestea rusesti. Pe atunci se cinstea cu pahare mici, cu degetare... Un șip de rachiu ajungea la 7-8 inși, mai rămânea și pe altă dată... Mai stăteau de vorbă, că așa era la cititul gazetei..."

Odată cu urgia de după război, adusă pe meleagul nostru de „eliberatori", s-au pierdut ziarele bunelului și s-a cam terminat și cu cititul gazetei. S-au păstrat numai câteva pagini din *Universul* bucureștean cu care mama a lipit partea lăuntrică a lăzii celei mari cu flori, făcută de mâna bunelului și dată ca zestre părinților mei, în care mama păstra ce avea mai scump la suflet. Aici, în această ladă, ascuns de ochii fraților mai mari și mai ales de cei ai părinților, îmbătat de mirosul plăcut de haine curate (cămăși, cheptare, catrințe, brâie, sumane, lăicere), de aroma firelor de busuioc și de gutuie, am deprins meșteșugul cititului. Și nu era un citit oarecare, ca al fraților mai mari de la școală, ci era cititul cu caractere latine, adică românești. Mult timp lada bunelului, după cum spunea tata, „a fost unica publicație cu vorbe românești din casa noastră".

Unde să mai fie azi oare lada bunelului? Unde să mai fie oare acea zestre a familiei noastre cu știrile bucureștene lipite pe scândurile de tei, mâncate de cari, dar cu acele atât de fermecătoare cuvinte românești de cândva?...

Fiu al faptei nu sunt… concentrează, în cuvintele unui vers, întreagă drama unui popor exprimată în aserțiunea lirică a unui cărturar, a unui contemplativ cu instrumentul de activitate amputat de barbaria evenimentelor expiatoare de muze. Un contemplativ prin excelență – definitorie contemplația/contemplativitatea pentru poet, pentru filosof, și mai puțin pentru omul de rând, om al faptei și chiar om al faptei politice; pentru care faptă, vai!, Lucian Blaga nu are resurse, pentru care natura sa interioară nu îi mai oferă puteri, iar probitatea morală îi interzice aventura politicianistă, încă la 1924 (anul publicării poeziei), el rămânând în expectativă, în afara jocului „puterilor" omenești pentru care natura lui contemplativă se formulase interogativ, încă din 1921, în poezia *Gândurile unui mort* – o dovadă a lucidității nemiloase cu care Poetul este înzestrat, și pentru care „pământul poate nu mai are flori", iar gândul se întoarce întru sine, în căutarea fructelor perene ale credinței în valorile culturii date în pârg.

Când conduci pe alții, taci tu și să vorbească faptele tale!, sunt cuvintele sfătuitoare ale Arhimandritului de la Mănăstirea nord-moldoveană Sihăstria, centrul duhovnicesc al Neamțului, părintele Ilie Cleopa, trăitorul (în *Puncte cardinale*, Sibiu, an. IX, 1999, nr. 97-98 (1-2), ianuarie-februarie, p. 1 și p. 18). Când încerci să îți conduci propriile acte – fie ele de fapt ori de gând – decriptarea dilemei depășește nivelul opțional a făptui – a nu făptui, în sensul faptelor unui ins al elitelor, al unei personalități. Drama interioară a celui exilat între „fără de număr"-ul acelor „fii ai faptei" poate fi citită la un alt nivel, cum este de părere cercetătorul Nicolae Florescu: drumul (…) *urca dramatic din* „robie pământească" *spre năzuită* „robie cerească", *trecând din* „existență cotidiană în existență creatoare" *și din* profană *într-una* sacrală. Studiul se referă la romanul blagian *Luntrea lui Caron* (Nicolae Florescu, *Lucian Blaga sub „Zodia Cumpenei",* în volumul *Întoarcerea proscrișilor,* București, Editura Jurnalul literar, 1998, p. 15), dar Poetul, autor al romanului, a fost toată viața un pseudo-fiu-al-faptei pus de contingent în situația de „a face", în detrimentul firii sale non-făcătoare, contemplative, dar, în același timp, constructoare de utopii sau, dacă vrem, de realități ficționale, noetice. Considerațiile se potrivesc, așadar, și poeziei. Blaga se afla, în opinia aceluiași Nicolae Florescu, *la hotarul dintre două lumi: una a disoluției istoriei, ce vine cu tăvălugul ei ilogic și aberant să distrugă toate formele constituite social ale existenței românești, urmărind sub aspect politic și ideologic lichidarea expresiei naționale, cultivarea crimei în proporții de masă, și alta – cealaltă – a salvării, a* retragerii în sine, *a regăsirii* în mit *și a refuzului conștient al* istoriei, *mai mult încă, a* sabotării *ei.*

Intrat în anul 2002, la 24 mai, în eternitatea valorilor clasice ale culturii românești alături și împreună cu celălalt traducător al lui *Faust,* fostul student al lui Lucian Blaga de la Sibiul Cercului Literar, anume Ștefan Augustin Doinaș, este acela care ridică înțelegerea dihotomiei cuvânt–faptă, de la nivelul factual al interpretării, din domeniul conviețuirii active de tip *homo faber,* unde perechea cuvânt – faptă se percepe ca alcătuită din elemente disjunctive, la nivelul adevărului că *poemul, ca inițiativă a limbii,* îl promovează pe operatorul de limbaj, cum scria Brice Parain într-un studiu din 1942, citat de Doinaș: *la rangul de colaborator al lui Dumnezeu;* iar ajungând la impersonalitatea inițiativei menționate, spune: Anulând limita dintre eu și lume, limbajul duce – în poezie – la una din modalitățile ce stăpânesc azi lirica modernă: lirismul impersonal. Există – se întreabă Doinaș – *vreo altă confirmare, mai spectaculoasă, a axiomei heideggeriene: „Limba vorbește"?…* (Stefan Aug. Doinaș, *Poemul ca inițiativă a limbii,* în volumul *Măștile adevărului poetic,* București, Editura Cartea Românească, 1992, p. 34 și p. 45) Singurul orgoliu pe care ne permitem să îl decelăm, însă, în poemul blagian *Fiu al faptei nu sunt* este acela al umilinței socio-contextuale, consecutive afirmației din titlu.

Fiu al faptei nu sunt explică, esențial, *sensul profund al latinescului* Adsum (titlul revistei scrise în întregime de Constantin Noica și scoase de acesta, la 1940), cum spune Ion Dur: sens devenit *pentru Noica un sinonim al modelului cultural pe care avea să-l întruchipeze după ieșirea din acel binefăcător „interludiu", îndeosebi în anii '70 și '80, atunci când „urgențele istoriei" reclamau trăirea întru cultură, dar și prefacerea ei într-o formă de rezistență în fața ideologiei totalitare. Existența noastră în spirit și supraviețuirea ființei culturale au fost posibile și datorită funcționării unei atari paradigme.* Din păcate, Poetul se stinge la 6 mai 1961. (*Noica – Portretul gazetarului la tinerețe,* Sibiu, Editura Saeculum, 1999, p. 101) *Faptele vor dovedi de suntem la înălțimea gândurilor noastre bune. Atât. De vor voi, cititorii vor trage un epilog la sfârșitul încercărilor noastre,* scria, la 1919, Eugen Lovinescu. (*Sburătorul,* în *Sburătorul,* 1919, nr. 1 din 19 aprilie)

Și, ca ultim gest, cultural, să *făptuim* lectura integrală a versurilor poeziei scrise de Lucian Blaga; autor și al versului lapidar și concis: *vei mânca miere neagră și aplecat vei tăcea* (din poezia *Cetire din palmă,* apărută în *Gândirea,* 7, nr. 4, apr. 1927, p. 126):

Fiu al faptei nu sunt

Lucian Blaga

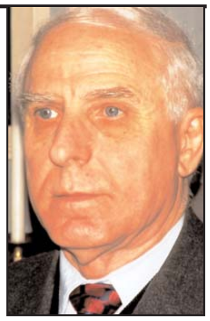
Fără de număr sunteți fii ai faptei
pretutindeni pe drumuri, subt cer și prin case.
Numai eu stau aici fără folos, nemernic,
bun doar de-nnecat în ape

Totuși aștept, de mult tot aștept
vreun trecător atotbun și-atotdrept ca să-i spun:
O, nu-ți întoarce privirea,
O, nu-mi osândi nemișcarea.
Cresc între voi, ci umbrit de mâinile mele
misticul rod se rotunjește în altă parte.
Nu mă blestemați, nu mă blestemați!

Prieten al adâncului,
tovarăș al liniștei
joc peste fapte.
Câteodată prin fluier de os strămoșesc
mă trimit în chip de cântec spre moarte.

Întrebător fratele mă privește,
mirată mă-ntâmpină sora,
dar încolăcit la picioarele mele
m-ascultă și mă pricepe prea bine
șarpele cel cu ochii de-a pururi deschiși
spre-nțelepciunea de dincolo.

Valoarea, între apriorism și intenționalitate, la Max Scheler (I)

Marin AIFTINCĂ

Oricât de mari sunt meritele neokantienilor de la Baden în privința modului de a concepe natura și funcționalitatea valorilor, ei nu au dat, totuși, un răspuns complet, pe deplin satisfăcător, problematizărilor implicite ale temei abordate. Trebuie să recunoaștem, însă, că nici nu era atât de facilă surmontarea dificultăților apărute. Aceasta nu ne scutește să observăm că, operând cu un fel de reducționism, neokantienii badici privilegiază raționalitatea, teoreticul, în defavoarea sensibilității, ateoreticului, atunci când vine vorba de natura valorii. Problema este sesizată cu acuitate de fenomenologie, îndeosebi de Max Scheler și Nicolai Hartmann, care propun un alt orizont de înțelegere a valorii, luând în considerație experiența afectivă. Cu o amplă și încrezătoare deschidere în confruntările cu realul, ei dau curs năzuinței de a depăși formalismul kantian, normativismul neokantian și relativismul subiectivist, proiectând, de pe poziția fenomenologiei, o axiologie centrată pe integralitatea omului, înțeles ca rațiune și afecte.

Din unghiul de vedere arătat, Max Scheler edifică o filosofie a valorii, atrăgând atenția cu precădere asupra anoeticului, a vieții afective, în cadrul căreia stăruie pe intenționalitatea actelor emoționale. (1) Discursul referitor la valoare și-l elaborează, în contextul modului fenomenologic de a înțelege viața și conceptul de stimul, prin aplicare la dimensiunea emoțională a fiintării noastre etice, sociale și religioase, ceea ce îl deosebește de Husserl.

Respingând prejudecata originată în gândirea anticilor, care, „aplicând structurilor spiritului o viziune inadecvată”, separă rațiunea de *sensibilitate,* umilind-o până la desconsiderare, Scheler pledează pentru un alt raport între cele două entități, descoperind sensibilitatea, anoeticul, ca un alt orizont al valabilității. (Max Scheler, *Le formalisme en éthique et l'éthique matériale des valeurs/Der Formalismus in der Ethik,* tradus din germană de Maurice de Gandillac, ediția a 6-a, Paris, Gallimard, pp. 265-266) Scheler preia ideea de la antecesori (2) și susține că, în afară de intenționalitatea actelor intelectuale, există o intenționalitate emoțională, care exprimă dimensiunea alogică a spiritului. Cu alte cuvinte, actele emoționale sunt prezente în activitatea spiritului, ceea ce înseamnă că ele nu sunt exclusiv expresia arbitrariului subiectivității, a haosului senzațiilor și impresiilor; dimpotrivă, au un rol cognitiv. În sensibilitate „este dat și un sens specific, care este independent de spiritul uman (...) și poate fi *înțeles.* Ca urmare, «sfera emoțională a spiritului» înseamnă acele acte ale sesizării pure (...în lipsa oricărei emoții) ale căror obiecte îl reprezintă viața emoțională a omului”. (Claudiu Baciu, *Conceptul de funcționalizare la Max Scheler și Heinrich Rombach,* București, Editura Academiei Române, 2006, p. 98)

Potrivit concepției scheleriene, sentimentele au o intenționalitate proprie, specifică, prin care se detașează de simplele „stări sensibile” subiective. (3) Ele au capacitatea de a intui conținuturi a priori (4) ale conștiinței, cum sunt valorile. Așadar, în viziunea lui Scheler, nu rațiunea, ci intuiția actelor emoționale în forma sentimentului (simpatia, iubirea, ura, preferința etc.) sesizează valorile, făcând astfel posibil accesul nostru la ele. În acest sens, Scheler susține că valorile sunt „fenomene” clar sesizabile grație percepției afective. (*Le formalisme...*, p. 41) El afirmă că există o percepție originară, care nu înseamnă altceva decât o „vizare-intențională”, al cărei obiect este valoarea pură. În atare situație, sentimentele și percepția afectivă coexistă în unitate, cu toate că sunt anumite stări patologice în care stările sensibile sunt separate, în afara unei relații intenționale de receptare. Prin intermediul simplelor conținuturi ale senzațiilor, reprezentărilor sau percepțiilor, sentimentele pot fi „legate” de obiectul conștiinței, dar este posibil ca ele să nu aibă un obiect. De fiecare dată, însă, această legătură cu valoarea, ca obiect al vizării intenționale, este de natură mediată de percepție sau reprezentare (*Ibidem*, pp. 268-269), cum am arătat mai sus. Scheler este convins că valorile provoacă ființa umană în integralitatea ei și, ca atare, nu pot fi reduse la pure semnificații intelectuale, cum afirmau neokantienii, întrucât ele conțin și un sens afectiv.

Cum definește Scheler natura valorii? În perspectiva fenomenologiei scheleriene, valoarea, ca obiect al intuiției emoționale, devine un *în sine* ce subzistă independent de actul vizării intenționale și nu ține de constituția naturală a omului. Corelate emoționalității, valorile sunt obiecte alogice și astfel se disting de „esențele inteligibile”. Ele nu au o existență reală, în sensul entităților empirice, ci mai degrabă una *funcțională.* Din acest punct de vedere, natura esenței-valoare se deosebește de celelalte esențe prin caracterul ei „funcțional” sau „modal”. Felul lor de *a fi* fără *a exista,* asemeni manifestărilor lumii empirice, reliefează natura lor de *esențe,* date a priori; și, ca esențe, nu se întemeiază pe relația cu obiectele *care ar trebui* să le verifice, ci în ele însele. Valorile ni se oferă în *ființa* lor. Aceasta înseamnă că ele sunt independente de subiectul uman, ceea ce arată încă o dată că Scheler respinge în mod sistematic toate teoriile subiectiviste, cum sunt hedonismul, emotivismul, utilitarismul, nominalismul, relativismul, care pun valorile în dependență de puterea voinței unui *ego.*

Înțelese astfel, Scheler atrage atenția, potrivit unei observații recente, că „existența ne este dată atât ca lume de obiecte, cât și ca lume de valori. Sau că, în cadrul funcțiilor intenționale de a simți, ni se dezvăluie aceeași lume de obiecte însă sub un alt aspect, aspectul valoric”. (Claudiu Baciu, *Op. cit.*, p. 67) În opinia noastră, precizările de mai sus, referitoare la natura valorii, infirmă acuza ce i se aduce lui Scheler, cum că ar omite explicarea modului în care valorile, ca esențe, diferă de alte esențe. (Cf. Phillip Blosser, *Scheler's Theory of Values*, în vol. *Phenomenology of Values and Valuing,* ed. by James G. Hart and Lester Embree, Kluwer Academic Publ., Dordrecht, 1977)

Caracteristicile definitorii reliefate până aici arată că valoarea, în viziunea lui Scheler, este „obiectivă”, neatârnată de întruparea sa concretă într-o formă corporală, inclusiv în conștiința subiectivă. Ea ne apare astfel ca un *dat* prin sine în simțire, în *Fühlen,* ceea ce Scheler atribuie „unităților ideale de semnificație”. De aici decurge adevărul că valoarea în sine nu poate fi confundată cu purtătorii sau cu suporturile ei, care sunt bunurile. (*Le formalisme...*, pp. 39, 42)

De altfel, distincția dintre valori, bunuri și lucruri a fost teoretizată mai înainte de Rickert și ulterior de Husserl. Ceea ce face Scheler nu este altceva decât o aprofundare a temei de pe poziție fenomenologică, prin analiza complexă a relațiilor dintre valori, bunuri și lucruri. El susține că lucrurile, inclusiv constituția psihofizică umană, sunt numai suporturi ale valorilor. (*Ibidem,* p. 34) În măsura în care un lucru, prin unitatea însușirilor sale, este subsumat unei valori, el devine purtător de valoare și, în consecință, intră în categoria bunurilor. Așadar, bunul, implicit binele moral și binele privit în perspectiva „intuiției lumii naturale”, este un lucru cu sau de valoare. (*Ibidem,* p. 37) De aici deducem că, pentru Scheler, lumea bunurilor, ca expresie a valorilor întrupate, și aceea a lucrurilor sunt complet diferite.

Instituind aceste delimitări, Scheler merge mai departe și subliniază că, în ceea ce privește întruparea ei, valoarea nu se confundă cu simplele proprietăți ale bunului sau lucrului valorizat. Ea nu ține de asemenea proprietăți. Valoarea este un conținut a priori, dat în mod evident în intuiția originară, pură, desprinsă de experiența empirică. De aceea, numirea unei valori nu desemnează simplele proprietăți ale obiectelor corporale. Percepem, de exemplu, culoarea roșie fără să ne gândim la însușirile suprafeței naturale pe care se aplică. La fel se întâmplă și cu valori ca agreabil, fermecător, amabil, prietenos, distins, nobil, care ne sunt accesibile *ab initio,* fără să ne reprezentăm proprietățile obiectelor sau ale persoanelor cărora le atribuim aceste valori. (Va urma)

Note

1. În lucrarea *Wesen und Formen der Sympathie/ Natura și formele simpatiei,* 1923, Scheler face o cercetare fenomenologică a vieții afective în forma diversității de nuanțe a simpatiei, a simpatiei intenționale ca act emoțional. Scheler spune că actele intenționale sunt date în trăirea noastră afectivă; ele sunt guvernate de o logică proprie, complet diferită și inabordabilă de logica intelectului. Privilegiind ponderea vieții emoționale în viziunea sa despre lume, inclusiv în axiologie, împotriva raționalismului abstract și a formalismului, Scheler nu a făcut loc iraționalismului și subiectivismului, pe care le-a respins cu fermitate. Pentru alte detalii referitoare la această temă, poate fi consultat un interesant studiu elaborat de Claudiu Baciu, în lucrarea *Conceptul de funcționalizare la Max Scheler și Heinrich Rombach,* Editura Academiei, 2006.

2. Conceptul de intenționalitate, având o lungă istorie care începe cu neoplatonismul medieval, deși unele semne îl anunțau chiar mai devreme, a constituit obiectul preocupărilor contemporane, îndeosebi ale lui Brentano și Husserl. Primul înțelege intenționalitatea ca un fenomen psihic, purtătoare a unui „obiect imanent”, și cercetează tipurile de intenționalitate: reprezentarea, judecata, sentimentul (V. *Psihologia din punct de vedere empiric,* 1874). Continuându-l pe Brentano, Husserl consideră intenționalitatea nu ca fenomen psihic, ci ca o modalitate proprie de manifestare a raportului dintre subiectul și obiectul conștiinței (V. *Idei pentru o fenomenologie pură și o filosofie fenomenologică,* 1913). Făcând trimitere la formele posibile ale intenționalității (percepție, imaginație, evaluare, dorință etc.) teoria lui Husserl a stimulat în chip deosebit studiul intenționalității, în contextul fenomenologiei transcen-dentale. Astăzi, conceptul de intenționalitate este obiectul unei profunde reconstrucții teoretice (V. *Enciclopedie de filosofie și științe umane,* trad. din italiană, Buc., Ed. All educațional, 2004, pp. 501-502; *Conceptul de intenționalitate la Brentano. Opinii și interpretări,* coord. Ion Tănăsescu, Buc., Paideia, 2002).

3. Scheler distinge simplele stări afective de simțirea sau *percepțiile afective.* Cele dintâi aparțin domeniului conținuturilor și fenomenelor; cele din urmă au rolul de a sesiza conținuturi și fenomene. „Percepția afectivă a ceva” este o „vizare-intențională” și arată măsura în care sentimentele sunt „organe” apte de a sesiza valorile. În timp ce calitățile funcționale ale percepției afective cunosc, în interiorul conștiinței, toate variațiile posibile, sentimentul rămâne el însuși (V. *Le formalisme...*, pp. 267-268).

4. În gândirea lui Scheler, spre deosebire de înțelesul kantian, conceptul *a priori* trimite la felul în care filosoful concepe și utilizează metoda fenomenologică, îndeosebi în cazul conceptelor de esență, fenomen, intuiție, valoare. Pentru Scheler, a priori-ul este o trăsătură ce aparține nu doar rațiunii, ci și structurii ideale a lucrurilor în sine. A priori pune împreună formalul și materialul, dând prevalență celui din urmă, ceea ce înseamnă depășirea opozițiilor kantiene formal-material, a priori – a posteriori. Prin urmare, aposterioritatea nu exclude materialitatea valorilor. „Emoționalul spiritului” are și el un conținut a priori originar, ceea ce justifică o apriorică a sentimentelor, o *ordre du coeur,* o *logique du coeur,* după expresia lui Pascal (Vezi *Le formalisme...*, pp. 266-267). Întrucât orice esență, și valoarea este o esență, are un conținut „intuitiv” propriu, ea ține de sfera aprioricului material.

Homo sapiens

Două suflete pereche, *iki*-ul japonez și *dorul* românesc

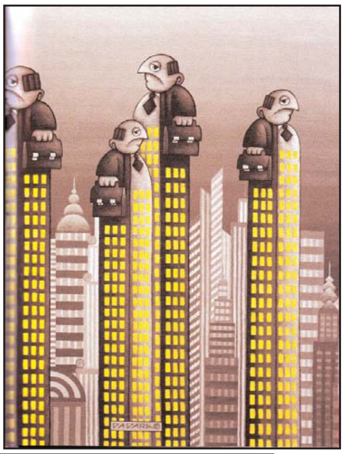
Marian NENCESCU

Evocând *Școala noastră de ieri și de azi* și rolul ei în promovarea valorilor fundamentale, cu contribuție majoră, energetică, la formarea unei *Românii puternice,* pe care ne-o dorim cu toții, matematicianul profesor Dragoș Vaida insista, în cartea sa *Istoria din noi. Retrăind trecutul ca prezent* (Pitești, Ed. Tiparg, 2017) asupra „etapelor parcurse de noi (generația 1948-52 n.n.) în anii de străduințe, când totuși îndemnurile noastre sufletești s-au putut agăța de ceva". Între *formatorii* săi din Liceul (cu aplicație pedagogică) „Titu Maiorescu", din București (azi, Colegiul „I.L. Caragiale"), amintește „figura de Bergson jovial, mereu nesigur pe identitatea sa pedagogică, redus la rolul de profesor de *Constituție*, a lui Constantin Floru (1897-1983), alături de Virgil Bogdan (1899-1969)", „personalitate încântătoare și prezență fluturătoare, de-o volubilitate inepuizabilă", *ultimul cărturar din dinastia Bogdăneștilor brașoveni,* cum îl numea acad. Al. Surdu, și de poetul Emil Giurgiuca (1906-1992). Acești dascăli de excepție au oferit tinerilor liceeni, în lipsa manualelor („căci și acelea care existau nu ne erau de niciun folos, nici nouă și nici profesorilor"), șansa unor cursuri libere „de parcă în acele vremuri aspre am fi trăit în altă lume". (*Op. cit.*, p. 15)

Despre Constantin Floru, fiul profesorilor Alexandrina și I.S. Floru, ambii foști studenți ai lui Maiorescu, absolvent al Liceului „Sfântul Sava" și al Facultății de Filosofie din București (1925), audient, la Freiburg, al lui Husserl și Heidegger, prieten bun și cu Constantin Noica și admirator necondiționat al lui Nae Ionescu, profesorul Edgar Papu (1908-1993) ne spune că „era un om delicat, cu o voce caldă, nu prea puternică, mereu cumpătat și ezitant până să-și spună părerea, poate puțin cam sceptic, însă de-o exemplară sinceritate". (*Memorii dintr-un secol. Jurnal 1929-31,* Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2015, p. 341 și urm.)

Profesionist desăvârșit, Constantin Floru a fost nu doar partener de idei al lui Constantin Noica și Mircea Vulcănescu, dar și colaborator la *Izvoare de filosofie. Culegere de studii și texte* (1942-43), apoi traducător (avizat) al lui Hegel (*Enciclopedia științelor filosofice, partea I, Logica,* în colaborare cu D.D. Roșca, Virgil Bogdan și Radu Stoichiță, partea a II-a, *Filosofia naturii,* 1969, a III-a, *Principiile filosofiei dreptului,* 1971) și al lui Leibniz (proiect întrerupt în 1968, prin moartea lui Dan Bădărău). În 1965, își amintește profesorul Alexandru Surdu, la solicitarea lui Constantin Noica, de-abia ieșit din pușcărie și proaspăt angajat la Centrul de Logică al Academiei Române, Constantin Floru găzduiește „în locuința sa din Dorobanți" *seminarul* de limbă greacă, organizat „în amintirea lui Nae Ionescu", cum spunea Noica, unde se citeau și se traduceau, după originalul grecesc, *Categoriile* și *Analiticele prime* ale lui Aristotel. În acei ani, Constantin Floru făcea impresia „unui om foarte ordonat, îmbrăcat întotdeauna corect. Când saluta, apropia călcâiele și apleca puțin capul, cum fac, de regulă, militarii. Nu stătea niciodată tolănit pe scaun, nu se sprijinea de spătar. Avea o ținută impecabilă. Cu toate astea, nu era o persoană rigidă. Avea figura blândă și zâmbitoare și vorbea totdeauna calm." (Al. Surdu, *Mărturiile anamnezei,* București, Paideia, 2004, p. 164) Precaut, i se adresa tânărului său coleg cu apelativul „Tovarășu' Surdu", iar la observația lui Noica, anume că nu e membru de partid, rostea oficial „Domnu' Surdu", fără a folosi niciodată prenumele. „Au fost anii cei mai productivi ai tinereții mele filosofice, mărturisește profesorul Surdu, când îl secondam pe Noica la traducerea comentatorilor greci ai lui Aristotel, iar cu Floru verificam traducerile românești ale *Criticii rațiunii pure,* a lui Kant, la care participa uneori și Nicolae Bagdasar." (*Ibidem*, p. 166)

Peste aceste amintiri fugare, din anii dedicați *celor filosoficești,* întrerupți brutal în 1975, când s-a desființat Centrul de Logică, Noica a plecat din București, Virgil Bogdan s-a stins curând, iar Floru s-a retras vremelnic („Filosoful trebuie să trăiască la marginea societății, sub scara de serviciu a blocului", spunea el), s-ar fi așternut colbul, dacă, recent, nu ar fi apărut, la Editura Ars Docendi a Universității din București, volumul cuprinzând *scrisorile* filosofului japonez Seinoske Yuassa (1905-1970), adresate confratelui său „freiburghez" Constantin Floru. Scrise în intervalul 1929-36, incluzând și perioada de 5 luni (aprilie-august 1934) când Yuassa a fost *secretar de legație,* în România („După 5 luni de stat la București, viața la Berlin mi se pare o relaxare. Firește, aici am mai mult de lucru, dar am cel puțin sentimentul plăcut de a nu fi trândăvit toată ziua" – Nicolae Scurtu, *Un filosof japonez în România,* București, Ed. Ars Docendi, 2018, p. 50), scrisorile lui Yuassa constituie un document unic de viață și de solidaritate profesională.

Despre elevii „orientali" ai lui Heidegger, între care s-au aflat și „lateinerii" valahi Constantin Floru, Octavian Vuia și Alexandru Dragomir (1916-2002, cel care, din timiditate „n-a mai scris niciun rând", după 1945, deși recent au apărut suspiciuni că cel puțin un text din *Crase banalități metafizice* ar aparține, ca fond, lui Al. Dragomir), cercetătorul Claudio Muti, afirma că „Tentativa heideggeriană de a gândi dincolo de metaforă s-a întâlnit cu o disponibilitate specială spre receptare, chiar acolo unde metafizica greco-creștină ne reprezenta baza naturală a gândirii." (*Destinul lui Heidegger în Orient,* Estetice News, 2014)

Surprinzător, întâlnim, între audienții lui Heidegger, numeroși studenți persani, dar și japonezi, admiratori ai cursurilor *Despre filosofie și budism,* între care cel mai cunoscut este baronul Shuzo Kuki (1888-1941), un gânditor aparte în panorama niponă a acestui secol, autorul primelor cursuri despre Heidegger, susținute la Universitatea Imperială din Tokio. Între aceștia a fost și Seinoke Yuassa, admirator al lui Pascal și promotor al teoriei Nimicului („Nimicul echivalează cu a experimenta Ființă"), temă similară cu doctrina *taoistă,* cu care era mai familiarizat (după care toate lucrurile pornesc dinspre existență, prin intermediul ființei). Culegerea de scrisori ale lui Yuassa către Constantin Floru, aflate în arhiva lui Nicolae Scurtu, transmit, dincolo de calda apreciere pentru confratele român, și interesul japonezului pentru filosofia din țara noastră. În acest sens, articolul *Filosofia în Japonia de azi,* publicat în *Revista de Filosofie* (nr. 4, 1934), este pilduitor. Dintr-o notă de subsol aflăm amănuntul surprinzător că autorul, doctor în Filosofie al Universității din Bonn, cu o teză despre Pascal, „stând 5 luni la București, a învățat așa de bine românește că și-a revăzut singur traducerea studiului făcută de Constantin Floru".

Odată cu prezentarea modului cum filosofia europeană a influențat mediul cultural japonez, Yuassa face și un larg excurs în zona tradițională a gândirii nipone, evidențiind „un drum lung spre înțelepciune, ce pune practica deasupra teoriei". În opinia sa, mergând pe calea spiritului filosofic european, japonezii au pus bazele unei științe teoretice, de orientare fenomenologică, suprapusă, în bună măsură, pe spiritul german și doar parțial pe cel francez. Etapele nașterii a ceea ce putem defini drept „spiritul filosofic local" sunt similare celor parcurse de gânditorii din spațiul românesc: traducerile, cursurile universitare, revistele de specialitate. Lipsește componenta didactică pentru ca cerințele lui Mircea Vulcănescu să se îndeplinească întocmai. În acest mod, japonezii au reușit să transpună „în țara și în limba lor *spiritul filosofiei occidentale și să-l utilizeze în cercetări originale".* (*Op. cit.*, p. 68)

Așa a luat ființă, în răsăritul îndepărtat, se pare pe un *sol fertil,* originala filosofie japoneză, distinctă de cea importată cândva din China. Pentru a exemplifica modul cum analiza fenomenologică poate cristaliza un concept filosofic, Yuassa amintește termenul *iki,* desprins din sfera vieții zilnice, devenit, prin forța împrejurărilor, un concept filosofic specific japonez. Intraductibil și fără echivalent în alte limbi, *iki* înseamnă deștept, inteligent, năstrușnic, simpatic etc. El poate fi întâlnit atât în argou, cât și în filosofie ori literatură. Pentru a exemplifica spiritul *iki,* izvorât, cum ar spune Pascal „din logica inimii", Yuassa amintește o anecdotă depre un „filosof zenist", preocupat, nu de „cale" (*hodos*), ci de „drum" (*methodos*). În completare, Yuasssa adaugă un celebru *kaiku,* compus de Matsuo Basho (1644-1694), cel care, întrebat *Ce era Legea Unică înainte de vegetația mușchiului,* ar fi răspuns cu un *hoku,* cunoscut azi de toți adepții poeziei minimaliste: *La săritura/ broaștei în străvechiul iaz/ sunetul apei"* (în traducerea lui Șerban Codrin, *Stâlpi de felinar,* Constanța, Ex Ponto, 2018, p. 30). Textul original din *Revista de filosofie,* a fost tradus de Constantin Floru.

În mod surprinzător, observațiile lui Seinoske Yuassa confirmă teza că, „în scrierea filosofică, limbile naționale reprezintă un factor secundar". (Al. Surdu, *Izvoare de filosofie românească,* Ed. Biblioteca Bucureștilor, 2010, p. 118) Filosofii sunt atașați mai degrabă de terminologie, iar aceasta orientează, în manieră hermeneutică, semnificația cuvintelor. Nu întâmplător, Noica identifica, în *Rostirea filosofică românească,* acele nuanțe inefabile ale cuvintelor, intraductibile, dar atât de pline de sens. Izolați sau racordați la limbajul filosofic european, românii, ca și japonezii din vremea lui Yuassa, au descoperit *diversitatea orientativă* a *limbajului,* adăugând *dorul* între termenii filosofici de *formula unu.*

Azi vorbim despre o filosofie românească, alcătuită cu și pe temei local. Ea se dezvoltă când apar acele personalități ce îmbină calitățile personale cu un fond cultural, chiar latent, capabil să le alimenteze impulsurile meditative. În acest sens, peste ani, prietenia lui Seynoke Yuassa cu Constantin Floru, născută din admirația pentru lirica lui Basho și alimentată, în egală măsură, de *iki*-ul japonez și dragostea pentru Husserl și Heidegger, sunt un semn că, în eternitate, nu există popoare predispuse spre filosofie, ci doar un *spiritus loci,* înscris în codul genetic al ființei naționale.

Aristotel, despre fericire

Geta DELEANU COICIU

Cursul de Etică conceput și predat de Aristotel în Lykeion se adresa unor inițiați „avansați întru reflecția filosofică”. (Valentin Mureșan, *Comentariu la Etica Nicomahică*, Editura Humanitas, Bucuresti, 2007) Cursul viza atât „o fundamentare rațională” a eticii, cât și „aflarea răspunsului la întrebarea *cum să devenim virtuosi*“ pentru a trăi *fericiti*. (*Op. cit.,* p. 346) „Prin urmare, *Etica Nicomahică* trebuie privită ca o «cercetare» specifică, de tip «dialectic», asupra «modului corect de a acționa» pentru a trăi fericit, în particular, pentru a-ți clădi un caracter virtuos.” (*Idem*) Lumea în care au trăit Platon și Aristotel, dominată „de varii comportamente imorale sau care mimează doar moralitatea, o lume în care savanții vremii (*philosophos*) erau mai degrabă ridiculizați decât lăudați”, era o lume care „solicita un răspuns etic focalizat pe educația morală (de unde a rezultat o etică a virtuții sau a agentului)”. (*Op. cit.*, p. 344). Aristotel concepea fericirea (*eudaimonia*) în legătură cu binele și cu virtutea. Iar de crearea virtuților se ocupa politica, cu atribute concrete de formare a caracterelor, căci politica se ocupă de binele cetății și al cetățenilor. Dar ce este binele? Și ce este virtutea? La aceste întrebări răspunde Aristotel în *Etica Nicomahică* în primele șapte capitole, ultimul, al zecelea, fiind rezervat fericirii. Definind fericirea în legătură cu virtutea, Aristotel dezvoltă o teorie a virtuții ce a constituit în istoria filosofiei prima teorie etică de la care s-au alimentat atât filosofia medievală occidentală (Toma de Aquino), cât și teologia creștină din primele secole. Platon dezvoltase în *Republica* o teorie asupra organizării politice a cetății. Dialogul Platon – Aristotel în concepția despre politică „constă în mod esențial în contrastul dintre *transcendentalismul lui Platon și imanentismul lui Aristotel”.* (Andrei Cornea, „Scoala din Atena” în volumul coordonat de Vasile Muscă și Alexander Baumgarten, *Filosofia politică a lui Aristotel,* Editura Polirom, București 2002) Față de acest dialog filosofic, „întreaga filosofie europeană ulterioară reprezintă, după vorba cunoscută a lui A. Whitehead, numai «note de subsol»“. (*Op. cit.*, p. 129)

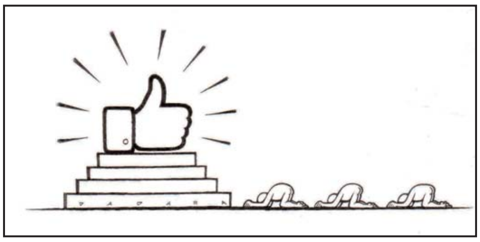
Aristotel consideră că, pentru o viață frumoasă și reusită în acord cu legile cetății, oamenii trebuie să fie virtuoși. Virtuțile se împart în două categorii: virtuți etice și dianoetice. Cele etice, ale caracterului, se cultivă prin exercițiu și experiență (generozitatea, cumpătarea, curajul si altele), cele dianoetice (înțelepciunea practică, inteligența, înțelepciunea speculativă) se dezvoltă prin învățătură și timp. Virtuțile etice nu sunt de la natură. În concepția lui Aristotel, virtuțile etice constituie o parte a fericirii alături de virtuțile dianoetice. Scopul oricărei activități a omului îl constituie binele.

„Orice artă și orice investigație și orice acțiune și orice decizie par să tindă spre un anume bine; de aceea, pe bună dreptate s-a afirmat că binele este cel spre care aspiră toate.“ (Aristotel, *Etica Nicomahică,* Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 7)

„Binele omului, pe lângă faptul că este scop unic și ultim al acțiunilor acestuia, mai trebuie să fie într-un anumit fel, și anume, sieși-suficient. (…) Cu alte cuvinte, binele desăvârșit în mod absolut (*haplos teleion agathon*) este *acel ceva care luat singur face ca viața să fie demnă de a fi aleasă și să nu-i lipsească nimic.* (Cristian Ducu, „Conceptul de fericire în comentariul lui Thomas de Aquino la *Etica Nicomahică”,* internet) Acest caracter de autosuficiență reprezintă caracterul autarhic al fericirii, despre care vom vorbi mai târziu. Revenind la „bine”, Aristotel scrie în cartea I următoarele:

„S-ar părea că binele face obiectul științei cu cea mai mare autoritate și cu cea mai înaltă organizare, iar aceasta se arată a fi politica. (…) Ea stabilește care sunt științele necesare cetăților și pe care anume și în ce măsură trebuie să le studieze fiecare clasă de cetățeni.”

Aristotel consideră că politica urmărește binele practic al cetățenilor prin acțiune morală asupra lor: elaborarea de legi, educația încă din copilărie și formarea deprinderilor conform cu predispozițiile naturale ale tinerilor (învățământul individual are un rol mai important in viziunea lui Aristotel decât cel public). Pentru a dobândi un caracter virtuos, în cursul procesului educativ, tinerii trebuie să deprindă judecata justă (*orthos logos*) care nu este prevăzută nici în legi, nici în reguli. Ce este judecata justă? Judecata corectă sau justă este echilibrul între extreme, între exces și insuficiență. Spre exemplu, curajul este măsura justă între temeritate și lașitate, generozitatea este măsura justă între avariție și risipă. O educație corespunzătoare se bazează și pe educarea plăcerilor și durerilor care indică faptul existenței „dispozițiilor habituale”, acele dispoziții care-l fac pe om apt de a primi virtuțile. Aristotel consideră că virtuțile trebuie exersate practic, nu doar cunoscute teoretic. În acest fel, se formează oamenii cu caracter ferm, locuitori ai unei cetăți bine cârmuite. Cetățenii trebuie educați pentru a făptui binele moral. Binele practic înfăptuit prin acțiune diferă de binele contemplativ spre care tind filosofii și cercetătorii științelor; aceștia din urmă își activează capacitățile intelectului ce țin de partea rațională a sufletului, și anume, de *nous* și *sophia*. „Etica Nicomahică e interesată, în fond, numai de acel bine realizabil

de către om ce e caracteristic domeniului praxis-ului și «cunoasterii practice» (în particular, celei politice).“ (V. Mureșan, *op. cit.*, p. 55) Fericirea omului este legată de bine și anume, de binele cel mai înalt, de binele suprem la care trebuie să aspire ca la un ideal. Aristotel face distincția între fericirea profană a omului simplu, legată de plăceri, și fericirea oferită de viața contemplativă, dedicată studiului, cercetării și meditației superioare.

„Dar în legătură cu ce anume e fericirea părerile sunt contradictorii, iar mulțimea nu o explică la fel cu învățații. Unii cred că ea face parte dintre bunurile vizibile și clare ca plăcerea, bogăția sau onoarea, alții cred altfel și adesea unul și același om o privește diferit (bolnavul ca sănătate, săracul ca bogăție).”

În capitolele dedicate analizei virtuții, am identificat o serie de definiții ale fericirii (*eudaimonia*) care se arhitecturează într-o construcție intelectuală solidă ce se conține elemente concordante cu gândirea lui Aristotel despre stat și politică. Concepția despre fericire este întemeiată pe metoda diaporematică (dialectică), care împacă contradicțiile plecând de la opiniile curente (*endoxa*) și „încearcă să descopere în ele sâmburele de adevăr, ajustându-le reciproc sau eliminându-le pe unele în caz de incompatibilitate ireconciliabilă“. (V. Mureșan, *op. cit.*, p. 295)

Astfel, opiniilor care văd în fericire simpla plăcere, Aristotel le răspunde că fericirea este însoțită de plăcere, dar nu se identifică cu ea. Cei care concep fericirea doar ca virtute etică primesc răspunsul conform căruia fericirea este posibilă alături sau împreună cu virtutea etică. Fericirea nu se identifică nici cu bogăția, ea se poate realiza cu ajutorul bogăției materiale, ca un „bun exterior” alături de alte bunuri exterioare (prieteni, copii, bunuri materiale etc.). Fericirea nu poate fi nici o stare beatifică, aceasta fiind rezervată acelor oameni care trăiesc ca zei, nu ca oameni, urmând un regim ascetic de viață, ignorând cu totul bunurile exterioare. Acest mod de viață căutând fericirea în precaritate și ascetism era practicat de stoici, care susțineau că fericirea nu poate fi afectată de necazurile vieții, dimpotrivă, omul poate fi fericit chiar și în sărăcie și nevoi, detasându-se de acestea. Aristotel crede și afirmă în mai multe pasaje din *Etica* sa că fericirea este un mod de viață contemplativ, realizat prin activarea virtuților intelectuale, care oferă omului o plăcere superioară tuturor plăcerilor. Comparând opiniile curente despre ceea ce înseamnă fericirea, Aristotel încearcă să găsească în fiecare o parte de adevăr și propune următoarea definiție a fericirii:

„Binele uman (fericirea) e activitatea sufletului ce exprimă virtutea. Și dacă există mai multe virtuți, binele va exprima virtutea cea mai bună și mai desăvârșită (completă). Și, în plus, pe parcursul vieții întregi; căci cu o rândunică nu se face primăvară.” (V. Mureșan, *op. cit.*, p. 298)

Definind fericirea în raport cu binele, și anume, cu binele suprem, ca scop ultim al acțiunii omului, Aristotel identifică fericirea cu acest scop, un scop în sine, suficient și complet. Fericirea este, prin urmare, autarhică (suficientă sieși). Ea nu se reduce nici la plăcere, nici la bani, nici la prieteni, copii, succes, viață socială, onoare, ranguri, funcții, demnități etc. Ea este urmărită în sine. Caracterul autarhic al fericirii a dat naștere interpretării exclusiviste pe care au îmbrățișat-o mai mulți autori.

„Fericirea trebuie considerată mai degrabă o activitate; și dacă, dintre activități, unele sunt în mod necesar alese în vederea altor lucruri, altele sunt demne de dorit în sine, este evident că fericirea trebuie situată printre activitățile demne de dorit în sine și nu printre cele alese în vederea altor lucruri; căci fericirea nu are nevoie de nimic, ea își ajunge sieși.”

Fericirea este conformă cu virtutea și dacă omul are mai multe virtuți, fericirea este în acord cu cea mai înaltă dintre ele. Binele și virtutea (*arete*) sunt atributele fericirii (*eudaimonia*) ca scop suprem al vieții fiecărui cetățean. Prin virtute ca activitate (*energheia*) a sufletului, omul își exercită funcția (*ergon*) sa proprie, cea rațională. Sufletul are o parte rațională și o parte irațională. Partea irațională cuprinde facultatea vegetativă și partea dorințelor iraționale care determină mișcările corpului. Partea rațională este subdivizată în partea deliberativă și partea epistemică, fiecare dintre ele având anumite dispoziții. Partea deliberativă conține înțelepciunea practică (*phronesis*), *tehne* (care favorizează meseriile: medicina, arhitectura etc.) și abilitățile naturale. De partea epistemică țin virtuțile intelectuale: *episteme, nous, sophia. Episteme* trimite la partea demonstrativă a științelor, *nous* este intuiția intelectuală, iar *sophia*, înțelepciunea intelectivă. Prin *nous* omul include o parte din *nous*-ul divin participând la *theoria* (contemplare). Virtuțile etice sunt rezultatul acțiunii părții deliberative (*phronesis*) cu partea irațională (*orectică*). Ele participă la fericire împreună cu bunurile exterioare. Există câteva interpretări ale fericirii pe care Aristotel le tratează în ultimul capitol al *Eticii Nicomahice*, capitolul X, interpretări datorate ambiguității unor termeni pe care filosoful îi folosește în câteva pasaje: interpretarea inclusivistă și interpretarea exclusivistă. Interpretarea inclusivistă consideră că Aristotel înțelege fericirea ca înglobând atât virtuțile etice, cât și pe cele intelectuale, alături de bunurile exterioare. În cartea *Comentariu la Etica Nicomahică,* profesorul Valentin Mureșan evidențiază această interpretare prin textul tradus de J. Thomson: „Definiția noastră pare să includă toți constituenții necesari ai fericirii; căci unii consideră că ea e virtutea (etică – V.M.), alții că e înțelepciunea practică (*phronesis*), alții că e înțelepciunea speculativă (*sophia*); iar alții că toate acestea sau unele dintre ele, însoțite de plăcere; în fine, alții includ în plus condițiile externe favorabile. E rațional că niciunii dintre aceștia nu gresesc complet, ci au dreptate în anumite privințe, chiar în cele mai multe. Definiția noastră e în concordanță cu cei ce susțin că fericirea e virtutea sau o anumită virtute.”

Interpretarea exclusivistă consideră că fericirea este o activitate pur contemplativă bazată pe virtuțile intelectuale prin activarea *nous*-ului și a *sophiei.* Aristotel pune aici mai presus viața fericită din Academie și Lykeion, unde învățăceii urmăreau, desigur, idealul pur de viață spirituală. Viața contemplativă este cea care activează virtuțile epistemice ale sufletului rațional, virtutea intelectului intuitiv și înțelepciunea intelectivă a cărei activare realiza filosofia.

Homo sapiens

Este lesne de înțeles de ce unii filosofi au înclinat spre această interpretare urmărind textul aristotelic. Profesorul Valentin Mureșan inserează în *Comentariu la Etica Nicomahică* un pasaj elocvent din Aristotel tradus de Crisp: „Doar contemplarea pare să fie plăcută de dragul ei însesi, deoarece nimic nu rezultă din ea în afara contemplării însăși, pe când din virtuțile practice noi obținem, mai mult sau mai puțin, ceva dincolo de acțiune. (…) Activitatea contemplativă (*theoria*) constituie fericirea perfectă a omului. Persoana a cărei activitate e în acord cu intelectul intuitiv și care îl cultivă, pare să fie în cea mai bună condiție și cea mai dragă zeilor."

Interpretării exclusiviste se subscrie filosoful Mircea Florian, când scrie: „Suprema fericire, bunul cel mai de preț al omului – după Aristotel – este activitatea cugetării, a contemplării adevărului." (*Îndrumare în filosofie*, București, 1992, p. 93, citat de V.M.) De asemenea, F.E. Peter (*Termenii filosofiei grecești,* Ed. Humanitas, 1993, p. 102) citat tot de Valentin Mureșan, scrie: „*Eudaimonia* constă în contemplație intelectuală".

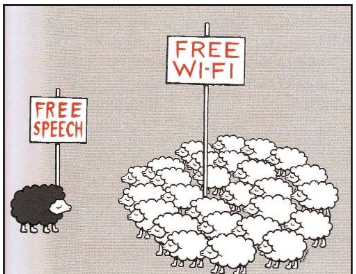
Există și interpretările de nuanță numite comprehensivistă și intelectualistă asupra cărora nu insist aici, fiind obiectul eticienilor de excelență care au acces la întreaga operă a lui Aristotel și care sunt în măsură să facă studii comparative, de anvergură, profunde și complete precum cel al *Comentariului la Etica Nicomahică* realizat de profesorul Valentin Mureșan. Mă voi opri, totuși, asupra interpretării ierarhice pe care o susține filosoful, o interpretare care mi-a atras atenția prin rafinamentul distincțiilor de nuanță fină și de profunzime, care aduc un plus de înțelegere asupra gândirii lui Aristotel, acest geniu al filosofiei antice.

Aristotel „dă *parțial* dreptate" (V. Mureșan) celor care susțin că viața fericită constă doar în virtuți etice, dar și oamenilor politici care susțin că fericirea constă în curaj și onoare, viața fericită este mai cu seamă cea dedicată studiului și cercetării, toate acestea însă, pe anumite niveluri și în anumite grade. Spre exemplu, „energheia" specifică *nous*-ului divin e numită „în cel mai înalt grad beatifică (*makarious*) și fericită" sau „divină", activitatea conformă cu virtutea *cea mai înaltă,* „viața cea mai autarhică", „modul de viață cel mai fericit". (V. Mureșan, *op. cit.*, p. 314) Gradele de comparație folosite de Aristotel în definițiile fericirii indică faptul că Aristotel concepe fericirea în termeni relativi. Ierarhia tipurilor de fericire s-ar prezenta astfel (V. M.):

1. „Fericirea divină" sau „beatifică", a zeilor din Olimp.
2. „Fericirea desăvârșită" a oamenilor care urmăresc idealul superior al contemplării, trăind precum zeii.
3. Fericirea umană a „omului social" care are o parte divină legată de *nous* în structura lui interioară. Acest element divin „nu trebuie privit ca un dar natural, ci ca o virtute a sufletului rațional formată prin studiu". Ea are nevoie și de bunuri exterioare pentru a fi deplină.
4. „Fericirea într-un sens secundar" este fericirea omului care nu are acces la viața contemplativă, la studiul științelor și a filosofiei, ci doar la virtuțile etice. Ea are nevoie de bunuri exterioare, de asemenea.
5. Fericirea *aparentă* a oamenilor simpli, care trăiesc în bucuria „plăcerilor senzoriale", o viață redusă la plăceri primare de care sunt demne doar animalele sau sclavii.

Așadar, *eudaimonia* în concepția lui Aristotel are un sens înalt, ca ideal de viață contemplativă a omului care se dedică prin studiu și cercetare filosofiei (acest tip de fericire activează *nous*-ul sau *sophia* și este graduală) și un sens gradual mai jos, ca mod etic de viață dedicată vieții publice, succesului social, onorurilor însoțite de bunuri materiale. Atât fericirea dedicată vieții contemplative, cât și cea etică trebuie însoțite de bunuri exterioare pentru a fi depline, pentru că atât

înțeleptul, cât și omul etic au nevoie de acestea pentru a fi fericiți. Atât fericirea contemplativă, cât și fericirea de tip etic sunt graduale (prima fiindu-i superioară celei de-a doua), căci poți fi, spre exemplu, mai curajos sau mai generos decât altul, dar și să contempli mai mult sau mai puțin, în funcție de cât de mult și profund ai activat *nous*–ul și *sophia*. În concluzie, fericirea este o chestiune de grad, susține profesorul Valentin Mureșan. „Evidența textuală" e clară în susținerea acestui punct de vedere la care subscriu.

„Dacă fericirea este o activitate conformă cu virtutea, este normal ca ea să fie conformă cu virtutea cea mai înaltă, iar aceasta trebuie să fie cea a părții celei mai elevate din noi (…), fericirea desăvârșită (*teleia eudaimonia*). Că această activitate este cea contemplativă (*theoria*) am mai spus deja. (…) Aceasta este cea mai înaltă activitate, intelectul intuitiv (*nous*) fiind cel mai înalt element din noi, iar obiectele lui sunt cele mai înalte obiecte ale cunoașterii." (V. Mureșan, *op. cit.*, p. 316)

Aristotel îndeamnă spre acest tip de activitate, care are ca scop suprem și ultim contemplarea, un ideal de natură divină spre care trebuie să aspire omul. „Viața în acord cu virtutea intelectului intuitiv, completată cu exercițiul virtuților etice și de avantajele conferite de bunurile exterioare, e superioară, desigur, vieții doar în conformitate cu virtuțile etice. (…) *Idealul* de fericire umană e beatitudinea divină, chiar dacă nu *ca oameni* îl vom putea atinge." (V. Muresan, *op. cit.*, p. 319)

„Omul care-și exersează intelectul și-l cultivă pare să fie dotat cu cea mai desăvârșită dispoziție și, în același timp, cel mai iubit de zei; căci dacă există din partea zeilor vreo preocupare pentru problemele umane, după cum se crede în general, e firesc, de asemenea, să considerăm și că ei se bucură de ceea ce este în om mai elevat și mai înrudit cu natura lor (iar acest lucru nu poate fi decât intelectul) și că-i recompensează pe cei ce iubesc și prețuiesc intelectul mai presus de orice; pentru că acești oameni manifestă grijă față de ceea ce ei înșiși iubesc și se comportă drept și frumos. Că toate aceste trăsături îl caracterizează în cel mai înalt grad pe înțelept este deasupra oricărei îndoieli. El este omul cel mai iubit de zei. Și tot el este fără îndoială cel mai fericit. Deci, și pe această cale, rezultă că posesorul înțelepciunii filosofice va fi cel mai fericit dintre oameni."

Urmând pașii unei priviri retrospective asupra *Eticii* lui Aristotel și încercând să vedem cum răspunde Aristotel la întrebarea „ce este fericirea?", desprindem mai multe definiții:

Fericirea este „scopul ultim al omului", „binele suprem".

Fericirea este în acord cu virtutea și, dacă sunt mai multe virtuți, în acord cu cea mai înaltă.

„Fericirea este un principiu; căci în vederea principiului îndeplinim cu toții toate celelalte lucruri, iar principiul și cauza binelui le considerăm demne de a fi onorate și divine."

Fericirea este un bine perfect și autarhic, pentru că este scopul tuturor actelor noastre.

„Fericirea face parte dintre realitățile divine cele mai înalte, căci răsplata și scopul virtuții sunt în mod evident cel mai mare bine, adică ceva divin și fericit."

„Fericirea trebuie considerată mai degrabă o activitate."

„Fericirea perfectă este o activitate contemplativă înrudită prin *nous* cu cea a zeilor, care posedă suprema treaptă a fericirii, cea a beatitudinii."

Fericirea trebuie să fie o formă de contemplare.

Fericirea este, prin urmare, binele omului, scopul suprem pe care fiecare îl urmărește. Fiecare om o vede, însă, în mod diferit. Fericirea nu este o stare de plăcere trecătoare sau de exaltare într-un moment subiectiv; o viață fericită nu se poate rezuma doar la anumite momente. Fericirea, Aristotel o vede ca pe o stare obiectivă, permanentă, a unei vieți reușite, de succes, asemeni sociologilor moderni.

„Fericirea (*eudaimonia*) este activitatea sau (ansamblul de activități) ce tinde să fie conformă cu virtutea cea mai înaltă (*nous* sau *sophia*?), dar presupune și celelalte virtuți (etice) inclusiv unele „bunuri exterioare", fiind însoțită și potențată cu plăcerile cele mai înalte – și toate acestea de-a lungul întregii vieți." (V. Mureșan, *op. cit.*, p. 25)

„Oscilația lui Aristotel între *nous* și *sophia* poate fi explicată prin acceptarea unor *grade ale fericirii intelectuale*." (*Ibidem*, p. 331)

Fericirea este un mod de viață care nu se reduce la sensul intelectual al conceptului, cum o înțelegeau sau o înțeleg exclusiviștii. Fericirea omului social care trăiește în lume, nu izolat, precum sfinții, este un mod de viață complet care include pe lângă virtuți etice și un confort material, dezvoltându-și un ideal spiritual demn de urmat de-a lungul întregii vieți.

Lacrima Anei

Lucian Costache, profesor cu vocație, deopotrivă scriitor cu operă consistentă și om de cultură cu activitate recunoscută, a mai apărut la această rubrică, în numărul din luna februarie 2015. La biobibliografia de atunci s-au mai adăugat detalii, de pildă, noi titluri de cărți – *Hazard. Granit, flori de câmp și scaieți* (versuri, 2017), *Viața din odăile gândului* (roman, 2018), participare la volume colective, colaborări la reviste etc. Poemul care urmează este inedit.

Smeriți să stăm ca Ana cea zidită

Fântâna lui Manole nu mai are apă?
O seacă iar năluca din adâncuri?
Vin ticăloși și-ntruna se adapă?
Cuprinsă-i temelia iar de smârcuri?

Dar Mănăstirea jalea-și strigă
Și lacrima-i incinta îi inundă,
Căci tot cu plânsul Anei se irigă –
De-atunci și până-n ultima secundă.

Pe ziduri, pe icoane se prelinge.
Pe turlă, trupul lui Manole trece
Și dragostea din Carte iar învinge,
Cu apa cea curată, clară, rece.

Se-aud cum cântă-n cor părinții
Și dau binețe, binecuvântare:
Sub bolți coboară iarăși sfinții –
Vecernia-i la timp de sărbătoare.

Nu-i grabă... Iar Iisus ne-așteaptă...
Noi, din lumina din altar, divină,
Să bem din apa Lui cea dreaptă,
Cu gând curat, fără păcat ori vină!

Smeriți să stăm cu Ana cea zidită
Sub zidul sfânt de cărămidă:
Ca ea să zămislim Biserica iubită –
S-aprindem un opaiț în firidă!

Fântâna lui Manole curge iarăși
Și apa lui ne ține iar de sete.
Noi lui Iisus să-i fim tovarăși –
Doar bunătatea Cărții Lui să ne îmbete!

Academiei, colț cu Edgar Quinet și strada Biserica Enei

Constanța VAIDA HALIȚĂ

Preiau ștafeta de la Dragoș, depășesc intersecția menționată de el, mergând către Biserica Sf. Nicolae „Dintr-o zi" și cotesc pe strada Biserica Enei, spre dreapta. Mă aflu în fața vechii clădiri a Institutului de Arhitectură „Ion Mincu", monument de arhitectură, operă a arhitectului Grigore Cerchez (1850-1927), cu impunătoarea ei fațadă de piatră și cu intrarea monumentală, ca a unei catedrale, precedată de un evantai de trepte solide.

În timpul studenției mele, nu se construise încă aripa nouă, modernă, de la colțul cu Edgar Quinet, așezată față în față cu clădirea Universității București care adăpostește Literele și Matematica. Pe această latură a străzii erau înșirate atunci câteva magazine modeste, de unde se putea achiziționa o fustă plisată de tergal sau un set (bluză cu jachetă) *de la pachet.* Obiectele erau trimise de rude din Occident celor din țară, iar aceștia, de cele mai multe ori, le vindeau prin „Consignația". Zona era de mare interes, aici puteai întâlni studente care, din micile lor economii, își cumpărau obiectul mult râvnit.

Pe trotuarul de vizavi de vechea Arhitectură, al străzii Biserica Enei, se aflau mai multe repere de interes local care formau micul nostru univers. Colțul cu b-dul Magheru (azi Brătianu) era dominat de blocul ce avea la parter Restaurantul „Dunărea" (fost Bavaria), dărâmat la cutremurul din 1977, „Baia Centrală" și Biserica Enei. Fiecare dintre aceste clădiri a avut rolul ei în desfășurarea vieții noastre studențești, așa cum urmează să vă povestesc.

Vechea clădire a Arhitecturii este un loc încărcat de amintiri. Evenimente multe și dense, trăite la tensiuni ridicate, de multe ori, au marcat formarea mea. Aici am petrecut cei mai frumoși ani de tinerețe, lângă colegi și profesori, oameni, în primul rând, de aleasă calitate. În sălile acestei cetăți de cultură am învățat să trăiesc liber, chiar dacă restricțiile impuse de vremuri limitau mersul normal al vieții.

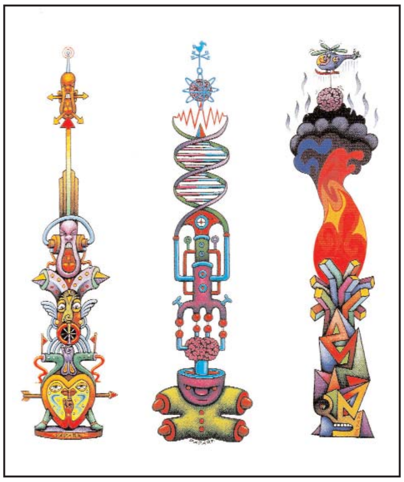
Pe lângă cursurile teoretice, de proiectare, de inginerie sau cele din domeniul artei și istoriei arhitecturii, în sălile de lucru la planșeta de modelaj sau desen artistic, am învățat să respir un aer curat, descătușat, lipsit de prejudecăți și inhibiții. Mai târziu, am înțeles semnificația acelor zile trăite în ambianța camaraderiei și sincerității. Însuși specificul modului de lucru, în spații mari, deschise, înlesnea comunicarea între colegi și cea cu profesorii. Nu ne despărțeau ziduri! Profesorii se plimbau printre mesele de lucru, șevalete sau planșete, discutând cu fiecare, argumentând alegerea unei soluții, tehnica executării umbrelor la un desen în peniță, acuarelă sau cărbune. Printre termenii severi ai metalimbajului se strecura câte o anecdotă, glumă sau compliment elegant, adresat fetelor.

Sala de modelaj, de la subsol, era un adevărat creuzet de idei și simțiri. Deschideai ușa masivă de stejar sculptat, cu un scârțâit prelungit și te aflai în fața șirului de mese, cu sârguincioșii învățăcei în modelarea lutului. Fiecare avea în fața lui câte un model, copie de ipsos al unui fragment din decorațiunile vreunui templu antic, o frunză de acant, o spirală de la un capitel ionic sau efigia unui gânditor clasic. Mângâiam sau chinuiam boțul de lut pentru a-l face cât mai suplu, maleabil, supus mâinilor noastre, cu sentimentul că eram și noi părtași în realizarea frumosului, în comunicarea cu artele. Încet, lutul căpăta chip, sub îndrumarea profesorului, sculptorul Alexandru Călinescu, sau a sculptorilor Nestor Culluri și Tudor Ionescu. Atmosfera devenea și mai interesantă când tabloul se completa cu apariția sculptorului Mac Constantinescu, cel care ne preda istoria artelor, a lui Gheorghe Simotta, profesorul de desen și acuarelă, și, poate, surprinzător pentru unii, a lui Gabriel Sudan, profesorul nostru de matematică. Despre fiecare dintre acești profesori ar fi multe de spus. N-am să fac trimitere la Google – căci asta poate face oricine, amintesc doar momente și întâmplări dispărute ca un vis, dar care pot întregi, pentru cei de afară, fața nevăzută a acestei lumi pline de viață și culoare.

Sculptorul Mac Constantinescu ne preda istoria artelor în anul I și apoi IV. Lecțiile lui erau foarte atrăgătoare, mai ales datorită proiecțiilor de diapozitive ale diferitelor monumente sau opere de artă din muzeele lumii, la care altfel nu aveam acces direct. În amfiteatru se stingea lumina și Mac povestea despre Italia sau Grecia, despre călătoriile lui magice din tinerețe. Era purtat de amintiri și părăsea câteodată tematica strictă a cursului, intrând în ocolișuri lirice și cărări personale. Aflat în Forumul Roman de la Roma, s-a urcat pe soclul unei statui și, în perspectiva largă, oferită de această poziție, din mulțimea care unduia în acel perimetru și-a ales o fată frumoasă, pe care, conform spuselor lui (citez din memorie), „am răpit-o în tradiția răpirii sabinelor de către latini și am plecat pe Via Appia, unde ne-am adăpostit sub un pin-umbrelă, de ploaia care începuse".

După o astfel de lecție, precaut, Mac spunea: „Atenție, aprind lumina!"

Mac Constantinescu era un cunoscut artist plastic în domeniul sculpturii, graficii și artei decorative. Este autorul unor basoreliefuri monumentale, aflate pe fațada Palatului Facultății de Drept, a Arcului de Triumf și a Palatului Victoria (ultimele azi dispărute), a unui mozaic mural de 200 mp pe fațada Casei de Cultură din Mangalia. S-a implicat în domeniul artei decorative, a creat costume și decoruri pentru reprezentații de balet, la Operă.

Profesorul Gabriel Sudan era un matematician deosebit. Ca și în cazul prietenului său Grigore C. Moisil de la matematică, *la cursurile sale, bariera dintre știință și artă se estompa.* Își adapta lecția modului specific de gândire al arhitecților, cu înțelegere, grijă, cu o inventivitate remarcabilă care ne plăcea. Făcea o glumă, un desen sugestiv pe tablă și noțiunea abstractă din lumea riguroasă a matematicii îți devenea familiară. Așa s-a întâmplat la un curs, când ne-a predat rezolvarea ecuațiilor prin „metoda înjumătățirii intervalelor". A desenat pe tablă un tub lung, orizontal și a plasat în interiorul lui o bilă. Se punea întrebarea cum putem determina poziția bilei, necunoscând din exterior locul unde a fost așezată. Profesorul propunea soluția: „Tăiem tubul la jumătate și cântărim; desigur segmentul mai greu conține bila. Repetăm operația, pe acest segment, îl înjumătățim și cântărim segmentele, și astfel, până la urmă, localizăm bila!"

Verbul „cântărim" se repeta și el în rezonanța amfiteatrului, accentuat de graseiatul pronunțat al profesorului, sugerând parcă rostogolirea unei bile ce nu se lasă prinsă, în interiorul tubului.

După atâția zeci de ani, nu-mi amintesc mai mult din teoria respectivă și nici eventualele ei aplicații. Am rămas doar cu imaginea profesorului în fața tablei negre, schițând cu o cretă albă un tub lung cu o bilă pitită în el.

Figura bonomă a lui, veselă și apropiată, devenită cu timpul familiară în aparițiile lui în spațiul sălii de modelaj de la subsol, prietenia cu profesorul Gh. Simotta, toate acestea i-au conferit lui G. Sudan o aură boemă, din lumea artistică.

Nu am știut ce merite și contribuții avea în domeniul matematicii, dar ulterior am înțeles că valoarea importantă a operei lui nu a contribuit, așa cum ar fi fost normal, la susținerea lui într-o poziție academică, socială, mai importantă, deoarece, pe plan politic, nu era un „cadru de nădejde". (Cariera lui didactică, de profesor universitar, s-a desfășurat la Politehnică și în special la Arhitectură încă din anul 1934. În 1939 a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Singura recunoaștere oficială a regimului comunist s-a concretizat în atribuirea titlului de „profesor emerit", în 1964. G. Sudan are rezultate relative la teoria numerelor sau algoritmul lui Euclid în corpuri pătratice și contribuții în teoria numerelor ordinale transfinite.)

Sculptorul Tudor Ionescu, asistent la Catedra de desen/modelaj, era o figură cu multă popularitate în rândul studenților. De-a lungul anilor a fost eroul multor întâmplări și povestitorul neîntrecut al altora, mai mult sau mai puțin reale. Constituția fizică delicată contrasta cu o voce puternică, ușor nazală, cu accente dramatice, teatrale, stil Fintești. Într-un colț mai ferit al sălii de modelaj, pe un eșafodaj de lemn, trona bustul în lut al lui Mimi Botta, frumoasa actriță „en vogue" la acea vreme. Tudorel trudea de mult timp la realizarea acestei opere, între „agonie și extaz". Lucrarea părea terminată. Totuși artistul nu se putea desprinde de ea și continua mereu să desăvârșească câte un detaliu. Aceste chinuri ale creației îi prilejuiau discuții aprinse cu un grup de studenți, adunați în jurul maestrului, privind canoanele de frumusețe clasică ale trupului, cu trimitere evidentă la modelul de față. Plutind într-o lume imaginară, lăsa să se înțeleagă că între el și frumoasa „divă" ar exista și alte modalități de comunicare decât cele care decurgeau din legile estetice. Într-o zi a mărturisit: „Domnilor, am cunoscut în viața mea femei de reputație mondială, dar niciuna nu se compară cu..." Expresia „de reputație mondială" a devenit apoi un laitmotiv ori de câte ori ironizam pretențiile nejustificate ale cuiva.

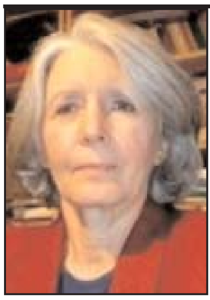
Gheorghe Simotta, arhitect, artist plastic și profesor, era aromân, născut în comunitatea aromână din Grecia de Nord, regiunea Macedonia, în localitatea Vlaho-Clisura, la 19 ianuarie 1891. Zona Vlaho-Clisurei este cunoscută pentru personalitățile pe care le-a dat comunitatea aromână de la sud de Dunăre, atât în domeniul cultural, cât și în domeniile comercial și bancar. Exponenții acestui neam au fost prezenți pe arii întinse în cuprinsul Imperiului Otoman, ca producători și comercianți în domeniul manufacturilor de postavuri, blănuri, marame de mătase. Ei au avut legături și cu Imperiul Habsburgic, până la Viena, în domeniul bancar.

Este importantă observația profesorului Dimitrie Coșmulei că denumirea Vlaho-Clisura provine din numele latin „clausura romana" dat așezării din zonă, unde s-a instalat una dintre cele mai vechi garnizoane romane.

Acesta este locul în care a văzut lumina zilei și a crescut până la vârsta de 14 ani Gheorghe Simotta, ai cărui strămoși sunt cunoscuți din documente cu trei generații înaintea lui. (Institutul Macedo-român, care funcționa la București, în timpul domniei regelui Carol I, recruta tineri aromâni din zona balcanică și îi instruia în țară cu scopul de a fi trimiși ulterior înapoi, în locul de origine, pentru a preda ca învățători în școlile locale. Unul dintre acești tineri a fost Simion Simotta, unchiul profesorului nostru. Profesorul Constantin Ghica a scris în 1904 o monografie despre Vlaho-Clisura în revista *Lumina,* unde descrie mediul în care a copilărit Gheorghe Simotta, furnizându-ne informații prețioase despre populație și despre peisajul natural al locului. Aflăm despre timpurile pline de primejdii pentru populația aromână, marginalizată și persecutată până la recurgerea la asasinate.)

Istoria de lângă noi

Argumente împotriva Procesului Bologna din învățământul superior

Afrodita IORGULESCU

Nu zidurile fac o școală, ci spiritul ce domnește într-însa. Regele Ferdinand I, 1923

Procesul Bologna este numit după *Declarația de la Bologna*, care a fost semnată în orașul italian omonim la 19 iunie 1999 de către miniștrii responsabili cu învățământul superior din 29 de țări europene (inclusiv România, reprezentată de Andrei Marga). Primul pas al Procesului Bologna este considerat a fi documentul *Magna Charta Universitatum,* semnat de 388 de rectori și șefi de universități din Europa și din afara Europei, la 18 septembrie 1988, cu ocazia aniversării a 900 de ani ai Universității din Bologna.

Semnatarii *Declarației de la Bologna* au avut ca scop crearea *Spațiului European al Învățământului Superior* și promovarea în lume a unui *Sistem European al Învățământului Superior.* Pentru realizarea acestui scop, s-au angajat să atingă, în prima decadă a celui de al treilea mileniu, următoarele 6 obiective:

1. adoptarea unui sistem de diplome (*degrees*) ușor de citit și de comparat, cu un supliment de diplomă care să permită compararea diplomelor, pentru a favoriza integrarea cetățenilor europeni pe piața muncii și de a îmbunătăți competitivitatea învățământului superior european pe plan mondial;

2. adoptarea unui sistem bazat în esență pe două cicluri (trepte) principale:
- ciclul 1 (*undergraduate*), de studii universitare de *licență,* de 3–4 ani;
- ciclul 2 (*graduate*), de studii universitare de *masterat,* de 1–2 ani, urmat simultan sau ulterior de *doctorat;*

3. stabilirea unui sistem comun de *credite de studiu transferabile* (ECTS) de echivalare a studiilor, care să permită o cât mai largă mobilitate a studenților;

4. promovarea *mobilității* prin înlăturarea obstacolelor care stau în calea *circulației libere* a studenților și profesorilor, cercetătorilor, personalului administrativ;

5. promovarea cooperării europene în asigurarea calității, prin dezvoltarea de criterii și de metodologii comparabile;

6. promovarea dimensiunilor europene necesare în învățământul superior.

Spațiul European al Învățământului Superior (SEIS) a fost creat în 2010. El „facilitează mobilitatea studenților, absolvenților și a personalului din învățământul superior; pregătește studenții pentru carierele lor viitoare și pentru o viață ca cetățeni activi în societățile democratice și va sprijini dezvoltarea personală a acestora; oferă acces larg la educație superioară de înaltă calitate, bazată pe principii democratice și pe libertatea academică”.

Astăzi, Procesul Bologna unește 48 de țări – toate fiind părți la *Convenția Culturală Europeană* și angajate la obiectivele SEIS. O caracteristică importantă a Procesului Bologna – și cheia succesului său – este aceea că implică Comisia Europeană, Consiliul Europei și UNESCO-CEPES, precum și reprezentanți ai instituțiilor de învățământ superior, studenți, personal, angajatori și agenții de asigurare a calității. Până în prezent, au avut loc 9 conferințe ministeriale: Bologna (1999), Praga (2001), Berlin (2003), Bergen (2005), Londra (2007), Leuven/Louvain-la-Neuve (2009), Budapesta-Viena (2010), București (2012) și Yerevan (2015).

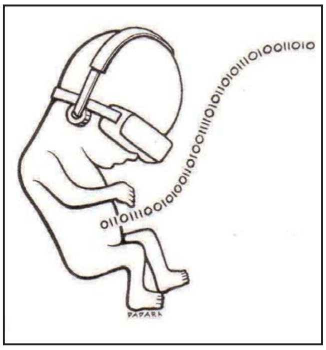
Procesul Bologna a însemnat pentru toate statele participante reforme profunde ale învățământului superior, marcate prin schimbări de legislație și reconsiderarea principiilor de bază ale procesului educațional pentru o societate bazată pe cunoaștere.

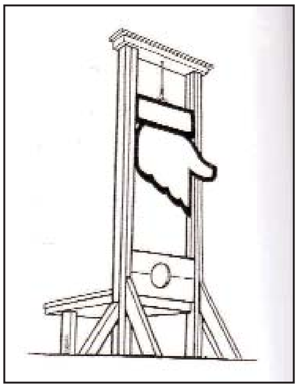
Procesul Bologna în România

România este participantă la Procesul Bologna încă de la momentul lansării sale în 1999. De atunci și până în prezent, a fost adoptat un cadru legislativ complex pentru ca sistemul de educație să se alinieze la cerințele diverselor inițiative la nivel european, pentru a crește mobilitatea studenților, a șanselor lor pe piața muncii, pentru a reduce numărul de specializări universitare și pentru a crește participarea la programele de masterat și doctorale.

În anul 2004 s-a adoptat Legea nr. 288 cu privire la organizarea învățământului superior pe 3 cicluri (licență, master, doctorat). Începând cu anul universitar 2005-2006 a demarat efectiv organizarea învățământului superior pe cele 3 cicluri de studii. În anul 2008, deci acum 10 ani deja, a absolvit prima promoție de studenți ai ciclului de studii de licență în conformitate cu principiile Procesului Bologna, iar începând cu anul universitar 2008-2009 au dat admitere primii candidați la ciclul de studii de masterat ca studii universitare.

Obiectivul nr. 2, împărțirea pe cele două cicluri de studii (undergraduate/licența și graduate/master și doctorat), impus de procesul Bologna, avea ca argument faptul că, în realitate, doar circa 10% dintre studenții înscriși la studii universitare sunt capabili de studii universitare serioase. Deci, au zis ei – și noi am fost de acord –, toți studenții vor urma ciclul 1, apoi, cei 10% capabili vor merge mai departe, urmând ciclul 2, adică un master, apoi, eventual și un doctorat (definit drept ciclul 3, în România). Deci, ciclul 1 nu trebuia sa fie „greu”, să-l poată face toți. Aparent, împărțirea în cele două cicluri este logică, în realitate, în opinia mea, ea este cauza principală – alături de subfinanțarea cronică a învățământului – a dezastrului actual din învățământul superior, dezastru care se va propaga rapid și cu urmări imprevizibile în învățământul preuniversitar și în întreaga societate. Pentru a explica, este nevoie mai întâi să amintesc cum era înainte.

Cum era înainte de implementarea Procesului Bologna

Învățământul superior economic, pe care-l cunosc pentru că am fost cadru didactic toată viața la ASE București, la Catedra de Informatică Economică a Facultății de Cibernetică, Statistică și Informatică Economică (CSIE) (dar absolventă fiind și cu doctoratul la Facultatea de Matematică din Universitatea București), era organizat pe facultăți de 4 ani (cu diplomă tot de licență!), colegii de 3 ani, masterate complementare de 1-2 ani și doctorat – fără limită de ani. Când s-au introdus colegiile, îmi amintesc că s-a discutat mult dacă să fie independente de facultăți sau dependente și se adoptase în final schema în Y (dependente): doi ani comuni (deci temelie comună), după care urmau doi ani, la facultate, sau un an, la colegiu, cu posibilitatea celui care termina colegiul să continue la facultate, după echivalarea cursurilor. Masterul complementar era pentru absolvenții de facultate care doreau să capete cunoștințe în alt profil/domeniu.

Pentru a obține doctoratul, absolventul de facultate trebuia să fie admis la un conducător științific și urmau 2-4 referate și 2-4 examene (fără cursuri, învățai singur, după bibliografia dată de comisie), susținute în fața unei comisii într-un interval fix (de maximum 4 ani), după care urma elaborarea tezei și susținerea ei publică, când erai gata.

Deci, facultatea era o temelie solidă pentru absolvenți în cariera lor, temelie pe care se baza si doctoratul (sau masterul complementar) eventual ulterior.

Cum s-a făcut trecerea la Sistemul Bologna, începută în 2005

În învățământul superior economic (ca și în toate universitățile, cu excepția Politehnicii, Medicinii și Arhitecturii, cred), schema Bologna a fost stabilită la 3+2+3, adică 3 ani licență, 2 ani masterat și 3 ani doctorat. Asta a însemnat că facultatea, care era de 4 ani, a fost „spartă” în două: ciclul 1, de licență („facultatea” de acum – diplomă de licență), de 3 ani, și ciclul 2, de master de cercetare (diplomă de master), de 2 ani.

Disciplinele de învățământ, care înainte erau distribuite pe 4 ani, cele din anii I și II fiind considerate de bază, constituind deci temelia edificiului educațional întins pe 4 ani, au fost redistribuite, unele au rămas în ciclul 1, altele au fost puse în ciclul 2, dar ca discipline opționale sau ca discipline alternative. După ce criterii? După „mușchii” fiecărui cadru didactic. De ce? Pentru că ciclul 1 era urmat de toți studenții, pe când ciclul 2, ulterior ciclului 1, se presupunea că va fi urmat doar de circa 10% dintre absolvenții ciclului 1.

Astfel, dacă la ciclul de licență erau înscriși 400 de studenți la anul 1, de exemplu, atunci se formau să zicem patru serii la anul I și 16 grupe (de maximum 25 de studenți, conform Legii Educației Naționale), așadar, erau multe ore la o disciplină obligatorie și puteau fi mai multe norme didactice, sau rămâneau ore pentru cumul sau plata cu ora, deci, bani suplimentari; pe când, dacă la ciclul de master de cercetare erau înscriși doar 40 de studenți în primul an (10% din 400), de exemplu, atunci se forma o serie cu o grupă și disciplinele erau majoritar opționale sau alternative, deci, erau ore mult mai puține. Așa se face că discipline de matematică, de exemplu, care înainte de 2005 se făceau în anul I (din patru ani), s-au redus sau chiar au dispărut cu totul, pentru a face loc altor discipline. Disciplinele „mele”, Logică matematică și Metode numerice (care se regăsesc în curricula oricărei facultăți de informatică din lume), care erau obligatorii în anul III (din patru) la CSIE, la Secția de Informatică Economică, au devenit opționale în anul I la masterul de aprofundare de Informatică Economică. Deci, a fost un proces subiectiv, nu obiectiv, prin care s-au stabilit disciplinele din cele două cicluri.

Temelia studiilor universitare, ciclul 1 (de licență), a devenit astfel mult mai slabă, coborând la nivelul colegiului; iar fostele colegii au fost desființate.

Ciclul 2, de masterat de cercetare, urmat de circa 10% dintre absolvenții ciclului 1, slăbit deja de temelia slabă pusă la licență, a fost slăbit suplimentar de faptul că practic toți cursanții au serviciu cu norma întreagă (în multe țări se interzice norma întreagă, se permit doar 4 ore); ei impun facultăților ca orele de curs/seminar să se desfășoare după ora 16, sau la sfârșitul săptămânii, când ei sunt liberi, deci masterul este practic un învățământ „la seral” – cum se zicea înainte, cu consecințele de rigoare pentru calitate.

Ciclul 1 (licența) + ciclul 2 (master de cercetare), împreună, fac mult mai puțin decât fosta facultate.

În afara masteratului de cercetare (sau științific), în ASE a proliferat masterul profesional, pentru licențiații care doresc să capete cunoștințe în alt profil/domeniu. În România, există acum cinci categorii de master: aprofundare, interdisciplinar, complementar, de cercetare și de formare continuă.

→

Istoria de lângă noi

Ciclul 3, de doctorat, slăbit deja de temelia slabă pusă de studiile de licență și de precaritatea studiilor de master de cercetare, este slăbit suplimentar de cei 3 ani impuși. Este, practic, imposibil să faci o teză bună în trei ani, mai ales dacă la master ai făcut altceva. De aceea – sau și de aceea – avem tezele de doctorat pe care le avem, și situația se va înrăutăți în timp. Să menționez aici că nu am putut conduce doctorate în ASE, fiindcă domeniul era economic, iar eu eram matematician; dar nu am fost nici invitată să fac parte din comisii de doctorat în ASE, pentru că aș fi ridicat stacheta mult prea sus, cum este la matematică.

Obiectivul nr. 3, stabilirea unui *sistem comun de credite de studiu transferabile* (ECTS) de echivalare a studiilor, a impus anilor de studiu la licență și la master un număr fix de credite. Modul în care unei discipline i s-au acordat punctele de credit (puncte mai multe însemnând importanță mai mare) a fost unul subiectiv, nu obiectiv.

Contextul geopolitic

Trebuie amintit contextul în care a apărut și a evoluat Procesul Bologna în Europa. Plecând de la Declarația Schuman, 9 mai 1950, în care se vorbește explicit de „federație europeană”, tratatele prin care s-a conturat Uniunea Europeană de astăzi nu mai vorbesc explicit de „federație europeană”, dar o pregătesc cu pași mărunți, termenul folosit fiind de „integrare europeană”. Pașii mărunți au fost: Tratatul de la Paris (semnat 1951, intrat în vigoare 1952); Tratatul de la Bruxelles modificat (semnat 1954, intrat în vigoare 1955); Tratatele de la Roma (semnat 1957, intrat în vigoare 1958); Tratatul de fuziune (semnat 1965, intrat în vigoare 1967); Acordul de la Schengen (semnat 1985, intrat în vigoare 1985); Actul unic european (semnat 1986, intrat în vigoare 1987); Tratatul de la Maastricht (semnat 1992, intrat în vigoare 1993), care a instituit *cetățenia europeană* și a introdus moneda unică, Euro; Tratatul de la Amsterdam (semnat 1997, intrat în vigoare 1999); Tratatul de la Nisa (semnat 2001, intrat în vigoare 2003), care a făcut posibilă extinderea UE la mai multe state.

Un moment crucial ar fi fost adoptarea „Constituției Europene” (Tratatul pentru stabilirea unei Constituții pentru Europa, 2004), care ar fi consfințit Uniunea Europeană ca stat federal. Această idee a fost abandonată, pentru moment, respectând dorința cetățenilor Franței și Olandei (două state fondatoare ale UE) exprimată prin referendumuri negative în mai 2005.

Esența Constituției Europene a fost însă preluată de Tratatul de reformă (Tratatul de la Lisabona), semnat la 13 decembrie 2007, care a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. Acesta este tratatul valabil astăzi.

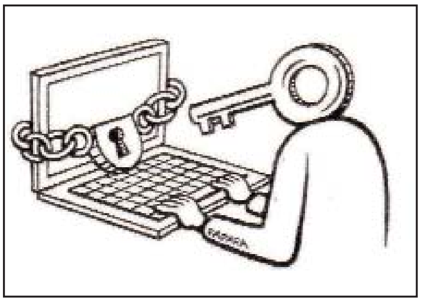
România a semnat aderarea la UE, „la pachet” cu Bulgaria, oficial la 25 aprilie 2005, când era valabil Tratatul de la Nisa și se pregătea să intre în vigoare „Constituția” Europeană, care a eșuat însă. Trebuie spus că România și-a dat în avans acordul pentru „Constituția” Europeană, prin Tratatul de aderare! (Cine oare a decis acest lucru?) Tratatul de aderare din 2005 a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2007. Astăzi UE are 28 de state, inclusiv Marea Britanie, care va ieși anul viitor.

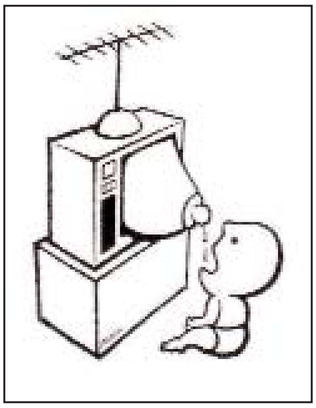
Fără să existe statul (federal) UE, a fost deja introdusă în circulație moneda sa, Euro, la 1 ianuarie 2002. „Cum s-a ajuns să se creeze, pentru prima dată în istorie la această scară, o monedă fără stat?... și o bancă centrală fără guvern”, se întreabă celebrul economist francez Thomas Piketty în lucrarea sa *Capitalul în secolul XXI,* Grup Media LITERA, 2015, pag. 946 – 953. Acest lucru, spune el, explică problemele care au apărut și vor mai apărea în unele state din zona euro.

Esența UE este alcătuită din piața unică și din patru libertăți (TFUE, Art. 26 (2)): „Piața internă cuprinde un spațiu fără frontiere interne, în care libera circulație a mărfurilor, a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor este asigurată în conformitate cu dispozițiile tratatelor.“ Dar cele patru libertăți constituie și esența globalizării. Deci, crearea UE este un proces de globalizare, contrar protecționismului. Adepții federalizării UE sunt acum majoritari, dar curentul antifederalist, susținut printre alții de generalul Charles de Gaulle („O Europă unită a cooperării statelor membre, dar nu o federație în care să dispară identitatea popoarelor componente”), este în creștere, dovadă Brexit-ul.

Președintele Franței, Macron, și cancelarul Germaniei, Merkel, se pronunță pentru globalizare, președintele SUA, Donald Trump, se pronunță pentru protecționism. Membră a UE și partener strategic cu SUA (și membră NATO), România stă cu fundul în două luntri.

Nu s-a dezbătut niciodată public în România, cu ocazia aderării sau după aderare, problema: o uniune europeană stat federal sau o uniune europeană de state naționale independente? Este un subiect tabu. Nu știm cine și cum a hotărât aderarea, condițiile umilitoare ale aderării etc. Se minte prin omisiune. În schimb, este foarte vizibil că asistăm la un amplu proces de reeducare a oamenilor, ce constă în distrugerea sentimentului de apartenență națională și de creare a sentimentului de apartenență globală, altfel spus, un proces de ștergere a identității naționale și de înlocuire a ei cu identitatea europeană, sau chiar globală. Și dacă UE eșuează, cum a eșuat și Uniunea Sovietică?...

Subfinanțarea cronică a învățământului superior

Deși în România învățământul (în particular, învățământul superior) „constituie prioritate națională” (Legea Educației Naționale Art. 2, alin. 7), el a fost sistematic subfinanțat (și) după 1989, cu efecte dezastruoase. Legea Educației Naționale prevede de mai mulți ani, la Art. 8: „Pentru finanțarea educației naționale se alocă anual din bugetul de stat și din bugetele autorităților publice locale minimum 6% din produsul intern brut al anului respectiv.” Niciodată nu a fost alocat 6%, ci mult, mult mai puțin. Ați auzit de un MCV al UE pe problema Legii Educației Naționale, care să critice neaplicarea legii? Nu, nu există, pentru că le convine situația: creierele vor pleca din România spre vest.

Să amintesc un amănunt important: în 1989 existau doar 18 universități și câteva institute de 3 ani. Aveam 707 studenți/100.000 de locuitori, Pentru a mări indicatorul „număr de studenți la o sută de mii de locuitori”, a fost permisă crearea de noi universități de stat și de universități private. Astfel, în 1999, erau 59 de universități de stat (și zeci de colegii) și 60 de universități private. În anul universitar 2000/2001, aveam 2.337 de studenți/100.000 de locuitori. Cum a fost posibil? Cu aportul larg al cadrelor didactice din universitățile mai vechi, deși o minimă deontologie și normele concurenței ar fi cerut să nu sprijini o universitate care concurează universitatea ta. La un moment dat, în Senatul ASE s-a votat că nu ai voie să ții ore la mai mult de două universități private, că se ajungea și la 8.

Fac observația că Parlamentul a aprobat crearea noilor universități fără să acorde și finanțarea corespunzătoare, suplimentară. Astfel, numărul total de studenți a crescut, bugetul a rămas același, și de aici finanțarea pe student a scăzut și subfinanțarea pe facultate a crescut.

Deoarece finanțarea unei universități se face, în România, după numărul de studenți, universitățile și-au mărit cum au putut acest număr (prin mărirea exagerată și nemotivată de piața muncii a numărului de locuri la admitere).

Iar dacă spațiul de învățământ nu era suficient ca să încapă tot mai mulți studenți, cum este cazul ASE-ului, atunci s-au găsit soluțiile: (1) s-a micșorat numărul orelor din programul săptămânal al studentului (la ASE, studenții au avut inițial 28 de ore pe săptămână, apoi, 26, apoi 24, apoi 20), iar ora de curs s-a redus de la 50 de minute (cu 10 minute pentru pauză) la 40 de minute și se fac două ore de curs sau de seminar fără pauză, deci 80 de minute (la Universitatea Oxford, UK, ora de curs are 60 de minute); (2) s-a mărit efectivul grupelor peste numărul maxim permis de Legea Educației Naționale (eu am avut grupă la masterul de informatică de 50 de studenți, unii colegi au avut în ASE grupe la master de 80 de studenți, deși Legea Educației permitea maximum 25 de studenți); menționez că am făcut un an de zile grevă japoneză în ASE, cerând respectarea numărului de studenți per grupă și revenirea la ora de curs de 50 de minute, dar în zadar: se pare că tuturor, studenți și profesori, le convine.

Efectul creșterii nemăsurate a numărului de studenți, asociată cu scăderea exigențelor, a fost scăderea calității absolvenților. La întâlnirile cu foștii absolvenți ai ASE din promoțiile mai vechi, care aveau acum copii studenți la ASE, ne semnalau diferența de nivel a pregătirii, net în favoarea promoțiilor mai vechi.

O metodă care s-a generalizat, pentru a obține bani mai mulți, a fost introducerea studiilor *cu taxă,* pe lângă cele finanțate de la bugetul de stat. Legea Educației Naționale, Art. 9, alin. 3, spune: „Învățământul de stat este gratuit. Pentru unele activități, niveluri, cicluri și programe de studii se pot percepe taxe, în condițiile stabilite de prezenta lege.” Numai că, practic, nu mai există restricții, și adesea numărul locurilor cu taxă este mai mare decât cel de la buget. Oare în UE învățământul de stat este gratuit? România finanțează studenți care apoi pleacă din țară, fără să li se ceară plata studiilor.

Datorită subfinanțării, salariile cadrelor didactice au fost mici, chiar foarte mici pentru posturile de preparator, asistent și lector, și astfel absolvenții cei mai buni au preferat să lucreze la privat sau să plece din țară, unii chiar definitiv (*ubi bene, ibi patria*). Astfel, nivelul cadrelor didactice din învățământul superior a scăzut și acest lucru se propagă în aval. Nicio universitate din România nu se află în top 500 Shanghai, doar Universitatea Babeș-Bolyai apare în top 700 Shanghai pe 2017.

În aceste condiții, școala nu mai creează caractere, ci mercenari.

Dar cui îi pasă? Se pare că situația convine tuturor. Dacă mâine s-ar deschide un ghișeu la facultăți în care, contra-cost, s-ar elibera diplome fără studii, cred că nimeni nu ar protesta.

Concluzii

Aderarea României la Declarația de la Bologna și implementarea în România a Procesului Bologna nu au fost dezbătute public, au fost impuse românilor în vederea aderării la o UE federală. Probabil că implementarea Procesului Bologna a implicat și economii la buget, fapt ce a favorizat acceptarea lui.

S-a spus ca Procesul Bologna *armonizează,* nu *uniformizează,* învățământul superior din statele membre. Fals! Procesul Bologna trebuie privit în contextul procesului mai general (mascat) de federalizare, de uniformizare, de diluare a statelor naționale europene într-un stat (republică) federal, după modelul SUA. Atunci se poate înțelege scopul său, crearea *Spațiului European al Învățământului Superior,* adică uniformizarea învățământului superior al statelor membre, prezente sau viitoare.

Procesul Bologna, în România, a uniformizat învățământul superior, introducând (pe sistem anglo-saxon) ciclurile *undergraduate* și *graduate.* Spargerea facultății în licență + master a fost motivată/acceptată pentru ca aceia care sunt mai puțin dornici de performanță să se poată opri după trei ani, căpătând o diplomă (diploma de licență), să-i zicem intermediară, care le dă însă mai puține drepturi. În învățământ, de exemplu, numai cu licența nu poți preda la liceu, ci numai la clasele gimnaziale. Dar acest lucru exista și înainte, pentru cei care urmau institutul pedagogic de 3 ani (pentru învățământ) sau colegiile. Apărând licența, au putut să dispară atât colegiile, cât și institutele de 3 ani (adică a murit (și) capra vecinilor). Dacă era să armonizeze, atunci se echivala fosta facultate cu licența + master și, pentru cei mai puțin capabili, se echivalau colegiile și institutele de trei ani cu licența. Iar doctoratul nu ar fi fost afectat.

→

Istoria de lângă noi

Jumătăți de adevăruri la Herodot

Victor RAVINI

Jumătățile de adevăruri sunt cea mai eficace dezinformare. Herodot spune adevărul și numai adevărul, însă nu întreg adevărul, pentru că nu l-a cunoscut în toată complexitatea lui. Observațiile lui despre traci sunt fragmentare și incomplete, iar uneori inexacte, astfel încât strămoșii noștri sunt puși într-o lumină falsă. Vă invit să restabilim adevărul.

Înainte de a supune acest eseu atenției dumneavoastră, am cerut părerea unui fost coleg de facultate despre mica mea analiză. Nu părerea oricui, ci a lui Simion Dănilă, cel care a tradus operele complete ale lui Nietzsche în 15 volume (ediție critică), plus că a scris cărți de cercetare lingvistică, istorie literară și câte a mai scris. A fost omagiat în *Contemporanul* nr. 5/2018 și într-un volum aniversar. Redau un fragment din e-mailul primit de la el: „Profesorului nostru Ștefan Munteanu, dacă mai trăia (…), i-ar fi plăcut investigația ta, fiindcă îl preocupa din Herodot exact ceea nouă nu ne convenea din istoriile sale despre traco-daco-geți."

Putem începe investigația cu un fragment din ce a spus regretatul George Pruteanu în eseul *Jumătăți (Herodot și Guizot):*

„Iată ce spune Herodot în Cartea a IV-a a istoriilor sale, în paragraful 93 (citez [zice George Pruteanu] după ediția de la Ed. Științifică, din 1961, traducerea fiind a Feliciei Vanț Ștef): «Geții (cărora romanii le vor spune daci) sunt cei mai viteji și mai drepți dintre traci». Urmând o sugestie a lui Adrian Marino, să mergem însă mai departe. Ajungem la Cartea a V-a. Ce zice Herodot acolo? La început, tot lucruri bune și plăcute; citez din paragraful 3: «După indieni, neamul tracilor este cel mai mare; dacă ar avea o singură conducere și ar fi uniți în cuget, ei ar fi, după părerea mea, de neînfrânt». Aici, însă, se termină jumătățile care se citează de regulă spre a ne autoflata. Să citim ce scrie istoricul de acum 2500 de ani mai jos: «Dar unirea lor e cu neputință și nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi». Simțiți cum bate pârdalnicul de Herodot, din secolul 5 î.Hr., până în ziua de azi? Și stați, că n-ați auzit încă toată cealaltă «jumătate». În paragraful 6 al Cărții a V-a, zice așa, pardon: «La ei, la traci, trândăvia este un lucru foarte ales, în vreme ce munca câmpului e îndeletnicirea cea mai umilitoare; a trăi de pe urma jafului este pentru ei cel mai frumos fel de viață». Nu prea ne mai place, așa e? Și dacă mai citim, tot în paragraful 6 din Cartea a V-a, că «La traci există următoarea rânduială: își vând copiii pentru a fi duși peste hotare», chiar că, din lăudător al străbunilor, Herodot devine parcă primul «denigrator» (în slujba cine-știe-căror agenturi) al neamului nostru și al tranziției noastre dinspre of spre aoleu. Eu [George Pruteanu] n-am timp să comentez, ci doar v-am supus judecății ambele jumătăți ale observațiilor sale nepărtinitoare."

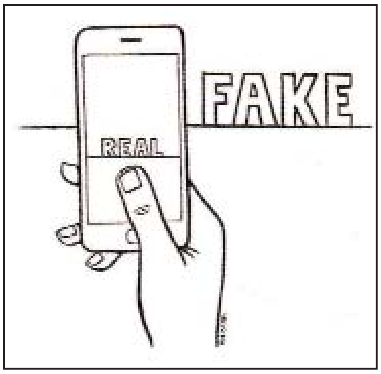
Aici se încheie fragmentul din eseul lui George Pruteanu. Dânsul, Adrian Marino, profesorul meu Ștefan Munteanu și noi, toți românii, suntem intrigați de aceste citate denigratoare din Herodot. De acolo de unde este acum, George Pruteanu ne îndeamnă și ne călăuzește să facem ceea ce ne-a spus să facem: să judecăm împreună jumătățile de observații ale lui Herodot. Vom compara datele lui Herodot despre traci (*Istorii*, vol. 2, cartea 5, paragrafele 3-10) cu ceea ce știm despre alți indoeuropeni și vom vedea din ce context istoric au fost desprinse, ca să știm cum era în realitate societatea tracilor. Vom cunoaște ceea ce nu a cunoscut Herodot și vom înțelege tracii noștri cu totul altfel decât până acum.

Se știe că structura tuturor societăților indoeuropene, din Islanda până în India, mitologiile, principiile etice și obiceiurile lor sunt surprinzător de asemănătoare. Lumea indoeuropenilor era împărțită în trei categorii sociale. Fiecare clasă socială își avea zeii săi protectori, care serveau ca model de comportare în viață.

1. Elita din vârful piramidei sociale erau regii și sacerdoții. Cum au fost la noi Burebista și Deceneu. Zei de rangul unu: Zeus (Jupiter), Apollon și Mercur (Hermes), numit la germani Wotan, la scandinavi Odin, la indieni Vișnu.

2. Elita de rangul doi era clasa războinicilor, nobilimea: Marte (Ares), în nord Thor, în India Indra. Primele două funcții sociale erau rezervate bărbaților și nu au divinități feminine.

3. Baza largă a piramidei sociale, clasa producătorilor: Hefaistos (Vulcan) sau cuplul de agricultori Frej și Freja din mitologia nordică. În această categorie au fost plasate divinitățile popoarelor subjugate: zeițele cele mai importante din matriarhat, asimilate ca soții sau fiice ale zeilor din primele două categorii, cât și zeitățile agriculturii, fertilității, dragostei, plăcerilor, fericirii, vieții de familie, bunăstării. Funcțiile zeităților feminine arată că rolul femeii în societate era doar pentru producție materială și reproducție demografică.

Herodot nu avea o viziune profundă și atotcuprinzătoare asupra structurii verticale a societății tracilor și a obiceiurilor acestora, nu avea cum să știe că în cadrul fiecărei caste căsătoria se făcea după reguli stricte, altele decât la greci:

1. Regii traci, ca toți regii indoeuropeni, se căsătoreau cu fiice de regi, ca garanție a unor alianțe politice, obicei rămas până în vremuri destul de recente. Soția îi era oferită de către tatăl ei, într-un ritual solemn, cu o ceremonie sacră.

2. Războinicii, în vremurile preistorice, se căsătoreau prin răpire. Ca în legenda răpirii sabinelor. În vremurile istorice, vremea în care scria Herodot, războinicii traci, deveniți mari proprietari de pământuri, nu mai răpeau femeile, ci le cumpărau.

3. În clasa producătorilor, dacă aveau avere, mariajul era un contract economic, aranjat de părinți. Indoeuropenii care nu aveau avere se însurau după cum le plăcea lor, fără să mai țină cont de părinți. Numai la aceștia putea fi vorba de sentimente reciproce și unire liber consimțită. Numai fetele lipsite de orice avere aveau „libertatea să se unească cu cine le place", pentru a folosi cuvintele lui Herodot, care nu știe prea bine despre cine e vorba și generalizează.

Înarmați cu aceste cunoștințe, ca instrumente de lucru, putem trece la analiza informațiilor lui Herodot, care au fost considerate ca denigratoare pentru strămoșii noștri. Pentru textul lui Herodot, mă sprijin pe eseul lui George Pruteanu și pe ediția bilingvă din 1850 a traducerii în franceză făcută de elenistul Pierre-Henri Larcher (1726-1812). Vom vedea că informațiile lui Herodot, oricât de incomplete ar fi, sunt întru totul favorabile tracilor și nouă. Le comprim și le scriu cursiv.

Herodot V.VII zice: *Tracii nu adoră decât pe Marte, Bacus și Diana.* Deci: se referă la rangul doi, războinicii cu Marte, și la rangul trei, producătorii cu Bachus și Diana.

Dar numai regii îl onorează în principal pe Mercur, din care se cred descendenți și nu jură decât pe el. Stim de la Cezar (*De bello gallico*) că, la gali, zeul cel mai onorat era Mercur. Tacitus spune că germanii, de asemenea, îl adorau în primul rând pe Mercur, căruia îi aduceau jertfe omenești (*Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent*). Faptul că regii traci, gali, germani și vikingi îl adoră pe Mercur poate fi o dovadă a unei comunități de valori morale între aceste popoare. Acest paragraf exprimă cu cea mai mare claritate că societatea tracilor era structurată după același model ca societatea și mitologia tuturor popoarelor indoeuropene, cu aceleași valori morale universale, valabile din Islanda până în India.

Herodot V.VIII: *După indieni, neamul tracilor este cel mai mare; dacă ar avea o singură conducere și ar fi uniți în cuget, ei ar fi de neînfrânt. Dar unirea lor e cu neputință și nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi. Tracii au nume diferite, după cantonul pe care îl ocupă.* Din moment ce au nume diferite după cantoane, înseamnă că sunt triburi diferite, fiecare cu regele său. În paragrafele următoare, Herodot precizează că unele triburi trace aveau obiceiuri și credințe total diferite de ale altor triburi. Aceasta face explicabilă dificultatea de unitate a triburilor trace. Lipsa de unitate a triburilor trace nu este unică în epocă. La fel era la germani, la gali și la alte popoare de atunci. Galii au luptat alături de Cezar împotriva altor gali. Triburi germane au ajutat romanii să învingă alte triburi germane. Istoricii n-au consemnat daci, geți sau traci care să se fi aliat cu dușmanii externi împotriva altora din neamul lor. Chiar dacă tracii nu erau uniți, ei nu s-au războit între ei, ca galii, germanii sau grecii. O unire atât de extinsă cum au obținut Burebista și Decebal nu au mai reușit nici galii și nici germanii, iar o unire atât de fulgerătoare cum a realizat Mihai Viteazul n-a mai făcut nicio altă națiune din Europa, până la Unirea făcută sub Cuza. Toate sursele antice comparate duc la concluzii în favoarea strămoșilor noștri mai mult decât a altora.

***Totuși, legile și obiceiurile tracilor** sunt aproape aceleași peste tot, cu excepția geților , a trausilor și a celor ce locuiesc mai sus de crestonieni.* Reținem informația extrem de importantă: *cu excepția geților.* Întrucât geții, trausii și ceilalți au alte legi și alte obiceiuri decât tracii, însemnă că nu sunt traci. Geții se deosebesc de traci, deci nu sunt indoeuropeni și nu pot fi nici „prototraci", cum sunt numiți uneori, ci pot fi anteriori tracilor. Herodot îi amestecă pe geți și pe alții printre traci, la fel cum Tacitus îi amestecă pe finlandezi, estonieni, letoni și lituanieni cu germanii, din cauza unei relative comunități de teritoriu.

→

Procesul Bologna a lucrat în detrimentul nostru și în interes european. Ciclul 1 (licența) + ciclul 2 (master), împreună, fac mult mai puțin decât fosta facultate, pentru că licența este slabă, iar masterul, continuatorul licenței slabe, este făcut practic la seral. Astfel, ne-am distrus învățământul superior pe fond – și acest lucru se va propaga pe viitor și spre învățământul preuniversitar și spre întreaga societate – așa cum ne-am distrus și industria.

Este în interesul Europei ca absolvenții noștri să nu fie buni, pentru că sunt concurenții absolvenților lor. Îmi spunea, cândva, un coleg de la Universitatea din Milano că toate posturile (de matematicieni) scoase la concurs în zona lor fuseseră ocupate de români, care fuseseră mai buni. Și este în interesul Europei ca (și) studenții și profesorii – adică creierele țării – să circule liber, pentru că, datorită diferenței de finanțare a învățământului și de nivel de trai în general, ele vor migra către vest, în absența unui spirit patriotic, și acesta combătut cu fervoare ca fiind ceva negativ. Iar pierderea capitalului uman – a creierelor în special – este catastrofală pentru țară. „…Trebuie să admitem realitatea că o parte esențială a inegalității dintre țările bogate și țările sărace și, de altfel, inegalitatea în general nu sunt cauzate de repartizarea inegală a mijloacelor de producție, ci de repartizarea inegală a capitalului uman" – spune Th. Piketty în cartea sa *Economia inegalităților,* Editura Polirom, 2014 (pag. 74) .

La 100 de ani de la Marea Unire, de la Regatul România Mare, mândru, independent, al Regelui Ferdinand, avem România de azi. Vă place ce avem? Ne resemnăm sau ne luptăm? Dacă suntem federaliști, atunci ne resemnăm, trăiască Marea UE. Dacă nu suntem federaliști, atunci ne luptăm, pentru România Mare! Eu am ales să mă lupt.

(Articol apărut în volumul *Educația și cercetarea românească – Starea prezentă și perspectiva,* Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018)

Istoria de lângă noi

Herodot V.IV vorbește de *imortalitatea geților,* nu a tracilor. Nicio mitologie indoeuropeană nu promitea nemurirea. Deosebirea pe care o face Herodot între geți (care aveau credința în imortalitate) și traci (care nu aveau această credință) confirmă că geții nu erau indoeuropeni. Erau, deci, pre-indoeuropeni. Despre credința în imortalitate a geților mai sunt și alte informații, pe care Herodot le-a înțeles cum le-a înțeles el, din perspectiva pragmatică a negustorilor greci, care se pricepeau la bani mai mult decât la nemurirea sufletului, pe care o priveau ca o bizarerie.

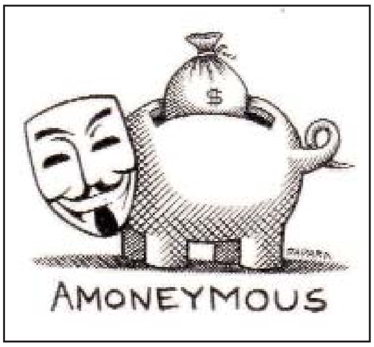
Herodot V.V: *La cei ce locuiesc mai sus de crestonieni, fiecare particular are mai multe femei.* Așadar, numai la particularii de acolo, iar nu și la tracii din alte părți, era obiceiul cu mai multe femei. Și regele Filip al II-lea al Macedoniei vecine avea mai multe femei. Cezar a scris că Ariovist avea două neveste (*Duae fuerunt Ariovisti uxores*). Despre britoni, din Britania, Cezar scrie: *Uxores habent deni duodenique inter se communes et maxime fratres cum fratribus parentesque cum liberis* (Neveste au câte zece, douăsprezece, în comun, mai ales între frați, tați și copii). Herodot nu menționează promiscuitate sau incest la traci. Dacă ar fi fost, s-ar fi aflat și ar fi spus.

Când unul dintre ei (particularii ce locuiau mai sus de crestonieni) *moare, se ivesc mari contestații între femeile lui pentru a ști care dintre ele îl iubea mai mult, iar anturajul lor se interesează cu vivacitate în această dispută. Aceea în favoarea căreia se pronunță o judecată așa de onorabilă primește elogiile tuturor. Apoi, cea mai apropiată rudă a ei o ucide pe mormântul soțului ei și o îngroapă cu el. Celelalte femei sunt foarte necăjite de această preferință, care pentru ele este un mare afront.* În India erau arse toate nevestele defunctului. Acest obicei, monstruos pentru noi, dar de mare cinste în India, s-a menținut acolo până acum aproape două sute de ani, când l-au interzis englezii. Se pare că s-ar fi continuat pe ascuns. Joseph Campbell consemnează un ritual funerar la care toate nevestele defunctului s-au îmbrăcat cu ce aveau mai de valoare, s-au coafat special și s-au grăbit să nu întârzie la ceremonia îngropării lor de vii.

Herodot V.VI: *Ceilalți traci* (deci nu particularii din paragraful anterior, care puteau cumpăra mai multe neveste, ci numai cei săraci) *au obiceiul să-și vândă copiii, cu condiția să fie duși în afara țării.* Să comparăm cu situația la alte popoare, contemporane cu tracii sau chiar în vremuri mai apropiate de noi. În Roma antică, tatăl avea dreptul să-și vândă proprii copii. Soția avea statutul juridic de copil adoptat, iar soțul o putea vinde ca pe orice copil. Legea nu permitea ca un cetățean al Romei să cumpere libertatea unui concetățean, așa că fiii, fiicele sau soția erau vânduți unora din afara Romei. Este de remarcat similitudinea dintre felul cum era reglementată vânzarea copiilor la traci și la romani, numai către străini. Legea dată de Romulus la întemeierea Romei, clar explicată și aplicată în tribunal de către juristul Ulpianus (170-223 d.Hr.), a fost preluată în codul împăratului Iustinian (527-565 d.Hr.) și prevedea că fiul adult al unui cetățean liber, indiferent de vârstă, de situația sa materială acumulată prin merite proprii și orice funcții înalte ar fi căpătat, față de tatăl său era nu o *persoană,* ci un *lucru,* ca un obiect neînsuflețit sau ca un animal domestic, pe care tatăl putea, după bunul plac, să-l ucidă sau să-l vândă ca sclav, absolut legal. Dacă fiul își câștiga libertatea de la noul său stăpân, revenea în proprietatea tatălui său. Acesta avea dreptul să-l vândă de trei ori, iar fiul abia după a treia eliberare (*trina mancipatio*) putea să își capete libertatea definitivă față de tatăl său. Situația fiului unui cetățean roman liber era mai precară decât a sclavilor, care, odată eliberați, nu puteau recădea în sclavie. Situația fiicelor sau a soției nu putea fi mai bună decât a fiilor.

În Dreptul Roman, orice om liber, chiar senator sau general triumfător, nu se putea sustrage de la legea care îi dădea tatălui său dreptul de viață și de moarte asupra lui. Știm de la Edward Gibbon că asemenea cazuri erau destul de frecvente în Imperiul Roman și că „un tată își pedepsea după bunul plac copiii săi, pentru vinovății reale sau imaginare, să fie biciuiți, să fie încarcerați sau exilați, să fie trimiși la munci forțate, în lanțuri, la fel ca și cei mai de jos dintre sclavi". Situația copiilor la traci nu era cu nimic mai vitregă, ci poate mai bună decât a copiilor din orice familie din întregul Imperiu Roman.

Putem înțelege de la Herodot că tracii făceau un fel de contracte pentru export de forță de muncă. La fel se făcea în toată Europa chiar și în vremuri destul de recente. Familia recrutului pentru războaiele regilor Franței sau ai altor țări primea o pungă de bani, ca o compensație avantajoasă pentru că rămâneau cu unul mai puțin la muncile câmpului. Compania Indiilor Orientale din Suedia (1731-1813) recruta marinari și dădea părinților tânărului o pungă de galbeni. Tracii își vindeau copiii acum două milenii și jumătate, desigur în speranța unei vieți mai bune pentru copii, însă elvețienii au vândut, în secolul al XIX-lea și al XX-lea, sute de mii de copii elvețieni, din părinți elvețieni sadea. Copii vânduți de proprii lor părinți sau răpiți în mod legal de către statul elvețian pentru a fi vânduți ca sclavi plasați la alți elvețieni, industriași sau la familii particulare. Sclavii din antichitate aveau anumite drepturi legiferate, dar copiii elvețieni nu aveau niciun fel de drepturi. Unii dintre acești copii încă mai trăiesc și au depus mărturii despre bestialitățile și abuzurile sexuale la care au fost supuși în propria lor țară, de către compatrioți, de aceeași religie creștină. Puteți căuta pe Internet *Suisse: enfants placés, les dossiers de la honte* (Elveția: copii plasați, dosarele rușinii) <https://information. tv5monde.com/ info/suisse-enfants-places-les-dossiers-de-la-honte-30963> Iar la acest link <https://www.rts.ch/info/r egions/9377399-les-enfants-places-peinent-a-reclamer-leur-du-malgre-la-date-butoir.html> din 2 martie 2018, scrie: *Les enfants placés de force avant les années 80 dans des familles ou des foyers ont jusqu'au 31 mars pour demander une contribution de solidarité. Mais ils peinent a faire une démarche qui leur est difficile.* (Copiii plasați cu forța înainte de anii 1980 în familii sau în cămine au termen până la 31 martie [2018] să ceară o contribuție de solidaritate. Însă ei au dificultăți pentru a face un demers care le este dificil.) Puteți găsi nenumărate site-uri ce denunță crimele de acest fel ale Elveției, ale statului elvețian, ale elvețienilor contemporani cu noi. Pe vremea lui Herodot, exportul de copii traci era floare la ureche pe lângă mârșăviile Elveției contemporane.

***Tracii nu veghează asupra fiicelor** lor și le lasă libertatea să se unească cu cine le place.* Informația se poate referi numai la clasa producătorilor fără avere. Așadar, cei mai săraci aveau o mentalitate comparabilă cu a lumii civilizate de azi.

Dar ei își păzesc cu strășnicie femeile și le cumpără scump de la părinții lor. Este vorba de clasa de rangul întâi, regi, regișori, preoți și rangul doi, războinici adică nobilii, aristocrații.

Nimic nu e mai frumos în ochii tracilor ca trândăvia, nimic mai onorabil decât războiul și jaful, nimic mai umilitor decât munca câmpului. Foarte importante precizări. Aici e vorba de rangul doi, războinicii (cu Marte), care trăiau din jefuirea celor de rangul trei (cu Bachus și Diana), adică agricultorii, pe care îi disprețuiau și îi umileau. La fel trăiau aristocrații din Galia lui Cezar până la germanii lui Tacitus, la vikingi sau la perși și în India, din războaie inter-tribale, și disprețuiau pe cei din categoria a treia, a agricultorilor. Disprețul elitelor sociale din diferite țări europene față de țărani nu a dispărut nici în zilele noastre.

Trec peste paragraful VIII, cu *funeraliile la cei bogați,* din care rezultă că nu toți tracii aveau aceleași ritualuri funerare. Herodot nu vorbește și de ritualurile funerare ale tracilor săraci, nu le cunoștea, deși aceștia puteau fi mai numeroși.

Herodot X spune că *albinele umpleau teritoriul de la nord de Dunăre.* Se știe din multe alte surse că dacii aveau albine și vindeau miere negustorilor greci. Și totuși, Herodot se îndoia de valabilitatea acestei informații, contrazisă de o altă informație, cum că *albinele nu puteau suporta frigul de la nord de Dunăre.* Această inadvertență pune sub semnul întrebării seriozitatea informatorilor săi greci despre clima la nord de Dunăre.

Informația lui Herodot asupra albinelor este corectă, deși e exprimată bombastic (*albinele umpleau teritoriul*). El se îndoiește de valabilitatea acesteia, dând crezare informației false pe care o primise, că *albinele nu puteau suporta frigul* de la nord de Dunăre. Cum putea el să înțeleagă fenomenele sau aspectele sociale, religioase și morale ale tracilor, mult mai abstracte decât albinele și frigul? Vedem cât de incomplete și chiar inexacte sunt cunoștințele lui Herodot, încât el însuși contestă informația corectă, dar exagerată, pe care o primise despre albine.

Herodot face confuzii între datele ce se referă la o categorie socială sau alta a tracilor. Dintr-un aspect ce era specific unei singure clase sociale, grecii au făcut generalizări nejustificate asupra tuturor tracilor. Războiul și jaful erau onorabile numai pentru războinici și pentru regi. Nu puteau fi onorabile și pentru cei jefuiți, din categoria producătorilor, care erau majoritatea societății. Când nu era război, războinicii trândăveau. Numai războinicii și regii considerau munca câmpului umilitoare. Aceeași mentalitate era la toate popoarele indoeuropene. Nu toți tracii își vindeau copiii, ci numai cei mai săraci, care făceau export de forță de muncă, așa cum se făcea la Roma și cum s-a făcut în multe țări occidentale chiar în vremuri moderne, recente, contemporane cu noi. Nu toți tracii își cumpărau nevestele și le păzeau cu strășnicie, ci numai cei bogați, dintr-un singur trib tracic. Nu toți tracii își lăsau fetele să se unească cu cine le plăcea lor, ci numai cei care nu aveau nicio avere. Cei mai săraci erau moderni sau emancipați *avant la lettre.*

În concluzie, Herodot ne ajută să știm că strămoșii noștri traci aveau o societate elitistă, temeinic alcătuită, clar structurată ierarhic, consfințită prin religie, și aveau aceleași valori morale ca toate popoarele indoeuropene de atunci, din nordul Europei până în India. Fiecare clasă socială își avea modelul său etic în zeii săi protectori, care inspirau virtuțile acelei clase sociale și justificau acțiunile tracilor. Principiile lor etice erau unanim valabile în întreaga lume indoeuropeană a acelor vremuri. Nu avem motive să ne rușinăm de strămoșii noștri. Erau cel puțin la fel de virtuoși și de onorabili ca toți indoeuropenii.

Am constatat aici împreună că mărturiile lui Herodot nicidecum nu sunt spre rușinea tracilor sau a noastră, ci doar sunt incomplete. Strămoșii noștri alcătuiau o societate la fel de strict structurată ca a tuturor popoarelor indoeuropene de atunci. Grecii nu puteau înțelege corect moravurile din societatea tracilor, care era clădită pe alte criterii etice decât ale lor. Societatea și mitologia greacă nu aveau o structură la fel de clară ca a tracilor, ci aveau un amestec de cultură indoeuropeană, cu puternice influențe din afară, de prin Orientul Apropiat, aspect pe care îl prezintă și limba greacă veche. Modelul de elitism indoeuropean al tracilor, de neînțeles pentru Herodot, era realism politic. Elitismul indoeuropean, în care era educat Alexandru Macedon, a răsturnat democrația greacă și s-a impus în întreaga lume elenizată, cât și în istoria ulterioară a tuturor popoarelor din Europa. Ideea grecilor cu democrația ar fi bună, însă Istoriei nu îi plac ideile bune…

Mă simt dator să aduc un omagiu înaintașilor noștri, printre care profesorul meu Ștefan Munteanu, George Pruteanu, Adrian Marino și tuturor celor pe care i-a „preocupat din Herodot exact ceea ce nouă nu ne convenea din istoriile sale despre traco-daco-geți". Nu ne convenea, pentru că în școli așa s-a predat. Acum, când știm ceea ce știm, problema rămâne cum se va preda de acum înainte în școli despre tracii lui Herodot. Cum transmitem cunoștințele noastre despre strămoși și despre identitatea noastră ca români, generației tinere? Cum ne facem datoria față de străbuni și față de strănepoți? Eu am încercat aici să-mi fac datoria pe cât am putut, pentru restabilirea unui adevăr istoric. Dacă eu am putut așa de puțin, oricine altcineva va putea cu atât mai mult și mai bine. E rândul altora, mai tineri și mai competenți, să facă ce știu ei și ce le spune inima că trebuie făcut pentru identitatea și demnitatea lor, cât și pentru a urmașilor. Sunt sigur că fiecare dintre noi își va face datoria pe cât va putea mai bine. Știind cât mai bine din cine ne tragem, vom ști mai bine cine suntem. Vor ști și străinii cine suntem și cum să ne privească.

Istoria de lângă noi

Un manuscris aşteaptă publicarea

Ioana MAMALI

Tensiunea dintre explorarea, extragerea şi prelucrarea raţională a resurselor solului şi subsolului, pe de o parte, şi exploatarea prădalnică a acestora, pe de altă parte, este o tensiune perenă şi universală (globală).
Componentele fizice, tehnologice, economice, istorice şi sociale ale acestei tensiuni l-au preocupat pe matematicianul şi inginerul Marin I. Predoescu, care le-a observat şi analizat în decursul anilor. Manuscrisul prezentat mai jos oferă o şansă pentru învăţare societală în acest domeniu vital.

Este vorba despre *Istoria forajului sondelor, a extracţiei aurului negru şi a gazelor naturale din subsolul românesc şi a prelucrării acestora,* o lucrare de aproape 900 de pagini, elaborată de prof. ing. Marin I. Predoescu în anii 1980-1982. Manuscrisul, în forma lui existentă, n-a mai putut fi revăzut de autor înainte de plecarea sa prematură din această lume.

Primele elemente (idei, constatări, soluţii tehnice) apar în lucrările de diplomă (matematică şi ingineria explorării minereurilor) susţinute de autor la Universitatea din Timişoara. Student eminent, după absolvire, Marin Predoescu a fost reţinut asistent. Tot datorită performanţelor şi preocupărilor profesionale din studenţie i s-a oferit o bursă Rockefeller de studii în S.U.A., de care nu beneficiat. Începând cu anul 1942, a elaborat şi publicat în reviste de specialitate, uneori în colaborare cu specialişti străini precum H. Hűbel şi M. Stephenson, numeroase studii ştiinţifice privind tehnologia exploatării petrolului şi a gazelor naturale, studii care au ajutat şi la elaborarea manuscrisului în discuţie.

Dezvoltarea propriilor cercetări a fost brutal întreruptă în perioada 1949-1951, când autorul a fost arestat, fără nicio judecată, şi întemniţat. După eliberarea din puşcărie i s-a oferit ca singurul loc de muncă posibil un post la Sovrom-Petrol – fiind practic ţinut permanent sub observaţie pe şantierele de explorări petrolifere de un reprezentant sovietic.

Lucrarea *Istoria forajului sondelor…* este bazată pe experienţa directă dobândită în peste 40 de ani de muncă pe cele mai importante şantiere de explorări din România şi prin observaţiile făcute cu prilejul asistenţei tehnice acordate explorărilor şi specialiştilor din Turcia şi Albania în anii 1970. Ea combină competenţa şi creativitatea tehnică a autorului, care a realizat inovaţii care nu au putut purta numele lui, fiind însuşite de persoane cu bun dosar politic.

Autorul a reflectat în solitudine şi tăcere asupra bogatei sale experienţe profesionale, asupra literaturii de specialitate consultate şi asupra unor lucrări de istorie socială. A elaborat manuscrisul cu convingerea utilităţii tehnice şi sociale a cunoaşterii dobândite.

Dactilograme ale manuscrisului au fost oferite spre publicare şi/sau păstrare în anii 1983-1987 Editurii Tehnice din Bucureşti (director fiind Ion Iliescu), Institutului Geomin din Bucureşti, Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti (directorului Gh. Stoica) şi fondului de manuscrise al Academiei Române. Lucrarea nu a fost publicată – Editura Tehnică nici măcar nu a dat un răspuns la oferta de publicare a manuscrisului pe care însă l-a reţinut. Biblioteca Centrală Universitară şi cea a Geomin nu au dat nici acestea niciun răspuns la oferta făcută de soţia autorului, Elisabeta Predoescu. Originalul olograf al manuscrisului a rămas în biblioteca autorului.

În 2008 şi în 2009, copii ale celor trei volume (896 de pagini dactilografiate) ale manuscrisului au fost oferite pentru consultare şi posibilă publicare la două instituţii ale Academiei Române (Centrul de Sociologie şi, respectiv, Institutul de Cercetare pentru Calitatea Vieţii). S-a considerat că lucrarea, prin conţinutul şi concepţia ei, care îmbină istoria tehnologiei extractive cu aspecte economice, educaţionale, financiare şi sociale ale acestui domeniu, poate prezenta interes pentru istoria fenomenului. Studii ale unor antropologi şi istorici culturali, precum J. Goody, argumentează pentru integrarea istoriei extractive (incluzând dimensiunile tehnologice, economice şi sociale) în cercetarea istorică. Până în prezent, nici aceste două propuneri nu au dus la niciun rezultat.

O altă copie a manuscrisului a fost dată spre păstrare, prin bunăvoinţa cercetătorului Tudor Ion Berza, membru corespondent al Academiei, bibliotecii Institutului de Cercetări Geologie din Bucureşti.

(Septembrie 2017, Dubuque, Iowa – USA)

În monografia comunei Ghioroiu, judeţul Vâlcea (postată pe Internet de I. Predescu), este menţionată familia Predoescu ca întemeietori ai vetrei satului de moşneni. Bunicul lui Marin I. Predoescu – Constantin Predoiu – a primit rangul de boier din partea domnitorului George Dimitrie Bibescu, în anul 1845, iar tatăl lui, Ilie Predoiescu, a fost învăţător. Marin I. Predoescu, tatăl meu, s-a născut în comuna Ghioroiu la data de 30 mai 1915, din părinţii Maria şi Ilie Predoiescu.

A absolvit renumitul Liceu „Fraţii Buzeşti" din Craiova. Înclinat spre ştiinţele abstracte, a fost cel care a editat prima revistă *Gazeta matematică şi fizică* din oraşul Craiova. A urmat Şcoala Politehnică din Timişoara, obţinând două licenţe: matematică şi foraj minier. După absolvire, devine asistent la catedra de matematici. În acelaşi timp, a profesat ca inginer la Societatea „Astra Română". Cu toate că locuinţa familiei era în Câmpina, va face naveta pe tren la Timişoara în condiţii greu de imaginat. Familia se mută la Timişoara, unde, în toamna anului 1949, este „ridicat" în timpul nopţii şi ţinut în închisoare, un an şi jumătate, fără proces. De altfel, pentru că nu a aderat la niciun partid politic, trebuia timp pentru fabricarea unei învinuiri.

Ca urmare a acestei arestări, tatălui meu i s-a interzis din motive politice să profeseze în învăţământ, la facultatea de matematici sau la facultatea de geologie. În anul 1952 i s-a propus ca unicul loc de muncă să fie la Sovrom Petrol, familia mutându-se în Bucureşti. A urmat o lungă perioadă de deplasări pentru deschideri de şantiere de explorări şi exploatări miniere în întreaga ţară: Munţii Apuseni, Bucovina, zona Buzăului, Moldova Nouă. A îndrumat şi a oferit soluţii în situaţii de urgenţă pentru prevenirea şi micşorarea avariei în timpul erupţiei sondelor în exploatare.

Cu inteligenţă şi creativitate, a elaborat şi aplicat metode pentru forarea la adâncime, care au fost prezentate comisiei de brevete. Răspunsul a fost cu totul neaşteptat: inginerul Marin I. Predoescu „trebuie să înţeleagă faptul că nefiind membru al P.M.R., inovaţia trebuie să aparţină unei persoane corespunzătoare".

Pasiunea pentru matematică a continuat prin propunerea de probleme şi soluţii ingenioase pentru *Gazeta matematică şi fizică* oferite de-a lungul anilor.

În perioada muncii pe şantiere, a scris patru volume de culegeri de probleme (geometrie, trigonometrie, algebră şi fizică) pentru pregătirea candidaţilor la examenele de admitere în învăţământul superior, culegeri necesare, care nu existau la acea vreme. Ele au putut fi publicate în 1959-1961 numai prin adăugarea unui coautor care nu a avut practic nicio contribuţie la elaborarea acestora, dar avea poziţia politică cerută la acel moment. Volumele au constituit o componentă firească a talentului de pedagog exprimat şi prin meditarea multor serii de candidaţi la examenul de admitere în facultăţi de profil.

Spre finalul vieţii lucrează la studiul pe care l-a numit *Istoria forajului în România,* lucrare cu care în anul 1982 îşi încheie neobosita căutare şi dăruire întru adevăr.

Semn(al) de carte

Mihaela Muraru-Mândrea, *Pasiuni,* poezie, Editura Tornada, Bucureşti, 2015

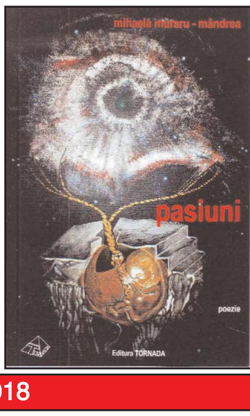
Poemele din volumul de faţă sunt, în proporţie covârşitoare, tipărite cândva şi readuse la un loc într-o configuraţie ordonatoare care, ea, spune uneori mai mult decât fiecare text în parte. Simplu zicând, din dorinţa de a alcătui o antologie de autor, poeta grupează oarecum tematic – ajungând la un paradox pe care chiar îl trăieşte. De pildă, poemele iubirii stau într-un crescendo: iubirea de bărbat, apoi iubirea de patrie, de părinţi, de copii, de sine; ei bine, este un crescendo formal, adică se exprimă prin despărţiri, ruperi chiar – motivate, fiecare în parte, de pragul/ stagiul următor, ca un fel de evoluţie a sufletului, dacă s-ar putea spune aşa. Numai că, atenţi fiind la datele însemnate sub fiecare poem, observăm fără greutate că este, de fapt, un timp concomitent: tot acum omul ca fiinţă iubeşte şi perechea sa, şi pământul, părinţii, copiii. Este tulburătoare această încercare de a separa de-a lungul ceva care se alcătuieşte din vecinătăţi apropiate, strânse, de a face succesiune din simultaneitate. Şi apoi, toate aceste iubiri – „categoriale", ca să le spunem aşa – sunt străbătute de acelaşi patos, au energie comună. Volumul însuşi se numeşte *Pasiuni.*

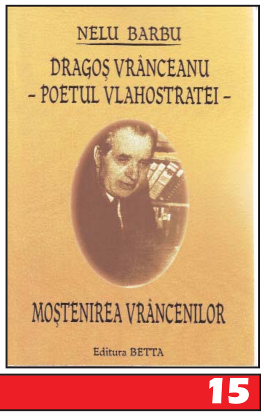
(Nicolae Georgescu, pe coperta a patra)

Nelu Barbu, *Dragoş Vrânceanu – Poetul Vlahostratei. Moştenirea Vrâncenilor,* Editura Betta, Bucureşti, 2018 (Ediţia a II-a revăzută şi adăugită)

Dragoş Vrânceanu avea un crez. Statutul de poet e un mod de a exista, nu o profesiune. Cum crezul are origine divină, poetul a subscris la ideea terapiei prin poezie. Poeţii au ceva în plus: un fond aperceptiv fundamental. Ei cred că acest mod de existenţă îi pot face să culeagă absolutul. Lor nu le lipsesc însă magia şi revelaţia. Sunt „buimaci". Aşa după cum a fost şi poetul: „Buimac în prada gândului/ copleşit de întâmplări", totdeauna revenind să se refacă în Casa de sub pădure, intrând la adăpostul copilăriei. A fost dus de firul aventuros al preocupărilor, de la Băbeni la Costeşti de Horezu, apoi la Râmnicu Vâlcea şi în Bălţi, în Basarabia. Revine în Bucureşti, iar din 1928 îşi începe studiile universitare, printre scriitorii italieni, la Florenţa. Până în 1977, a făcut vatră comună şi în alte etape ale vieţii şi ale creaţiei. Ca orice poet de geniu, s-a regăsit mereu într-un ţinut suprasensibil european.

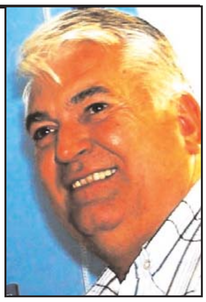
(Autorul, în Cuvântul înainte intitulat *Conotaţia unui crez*)

Centenarul Marii Uniri

Contribuția preoților militari la Războiul de Reîntregire

Florian COPCEA

În ședința Sfântului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române din 16 mai 1915, mitropolitul Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu (1853–1934), a propus implicarea clerului în Războiul de Reîntregire a Neamului. Inițiativa sa de a asigura „preoți trebuincioși în timp de pace și în timp de război" a devenit decizie sinodală, semnată de zece ierarhi. De asemenea, cu același prilej, preotul profesor Constantin Nazarie (născut la 16 martie 1865 în satul Grădiștea, comuna Vultureni, fostul județ Tecuci - Fig. 1) este învestit cu responsabilitatea organizării Serviciului Religios al Armatei Române.

1

Vă prezentăm documentul prin care Sfântul Sinod, cu adresa nr. 60 din 18 mai 1915, aflată în *Arhivele Militare Române,* fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar 1, f. 1-2, îi comunică acestuia din urmă hotărârea pronunțată și votată în unanimitate, însoțită de propunerile dezbătute. Ambele înscrisuri poartă semnătura președintelui Sfântului Sinod, mitropolit primat Conon Arămescu-Donici:

Regatul României
Sfântul Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române
București, nr. 60 din 18 mai 1915

Prea Cucernice Părinte,

Sfântul Sinod, în solicitudinea sa despre bunul mers al preoților de armată pe toată țara, luând dispoziții relativ la aceasta;

Noi avem onoare a vă face cunoscut că în ședința sa din 15 mai curent, v-a ales, cu unanimitate, ca protopop sau supervizor al preoților de armată, în caz de mobilizare, atașat pe lângă Marele Cartier General, ca delegat al Sf. Sinod în această însărcinare.

Vi se trimite deci odată cu aceasta, în copie, și decizia votată de Sf. Sinod în aceeași ședință, privitoare la preoții de armată, spre știință și conformare.

Primiți Prea Cucernice Părinte, Arhierești binecuvântări.

Președinte, Konon
Director, Iconom Ovidiu Musceleanu
P.C. Iconom Constantin Nazarie, profesor la Facultatea de Teologie

2

Propunere

În vederea timpurilor grele prin care trecem și în fața îndatoririlor ce biserica noastră are a da țării, prin sprijinul și binecuvântarea sa în îndeplinirea dorințelor și apărarea ei, propunem:

A. De către episcopiile și mitropoliile Țării se vor da Armatei, după cererea Ministerului de Război, preoții trebuincioși în timp de pace și în timp de război.

Acești preoți vor fi titrați în teologie, cu aptitudini pentru păstoria militară și nu vor avea vârsta mai mare de 45 ani, nici mai mică de 30 ani.

B. Numirea preoților de armată se face de către Ministerul de Război, după recomandația episcopului sau mitropolitului în dieceza căruia se află unitatea de armată la care se numește preot.

C. Odată făcută numirea unui preot în serviciul armatei, el intră sub regimul legilor militare, asimilându-se în corpul ofițeresc, având apuntamentele ofițerului locotenent.

D. Preoții de armată, în timpul mobilizării, însoțesc trupele oriunde vor merge, dând povețe pastorale militare ce se impun de împrejurări, făcând serviciile religioase fără ezitare.

E. În timpul mobilizării, toți preoții de armată primesc instrucții din partea arhimandritului sau protopopului anume numit pe lângă Marele Cartier General al Armatei și stau sub conducerea lui, în ceea ce privește serviciul preoțesc.

Numirea acestuia se face de Ministerul de Război, după recomandarea Sfântului Sinod, prin președintele său.

F. Abaterile ce s-ar produce din partea preoților de armată se fac cunoscute protopopului de la Marele Cartier General și acesta, după gravitate, le va face cunoscute episcopului sau mitropolitului diecezei căruia aparține un preot, luând măsurile ce se impun.

G. Această propunere, devenită decizie a Sfântului Sinod, se va urma până la facerea unei legi, în care scop se va înainta Onor Guvern și Prea Sfinților episcopi și mitropoliți.

Pimen, Mitropolitul Moldovei și Sucevei
Callist, Episcopul Argeșului
Nicodem, Episcopul Hușilor
Meletie Constănțeanu
Teofil M. Ploieșteanu
Anthim P. Botoșeneanu
Alexie Craioveanu
Vartolomei S. Bacăoanul
Theodosie, Episcopul Romanului
Sofronie, Episcopul Râmnicului-Noul Severin
Pentru conformitate, Iconom Ovidiu Musceleanu

Părintele Constantin Nazarie, conștient de înalta misiune ce o avea de îndeplinit, afirma cu optimism: *Sunt sigur că o organizare va avea loc în Armată, fiind reclamată de noile cerințe și experiențe dureroase ale trecutului în general și ale actualului război în special. Această reorganizare va trebui să îmbrățișeze și chestiunea Preoților în Armată. Idealul ar fi ca fiecare regiment să-și aibă Preotul său",* și adaugă: *„Desigur că introducerea Preoților de armată va reclama cheltuieli, nu așa de mari, însă, ca să ne sperie. Dar chiar mari de ar fi, nu trebuie să se facă economie când e vorba de pregătirea sufletească a ostașului și deci a flăcăului român – floare, mândrie și nădejde a Neamului.*

Așadar, luând act de însărcinarea primită, protopopul Constantin Nazarie, asimilat în gradul de colonel, asumându-și astfel misiunea de a se pune în slujba Serviciului Religios al Armatei, răspunde (Document aflat în Arhivele Militare Române, fond Inspectoratul Clerului Militar, dosar 1, f. 3):

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Prin graiul I.P.S.V. am luat cunoștință de greaua, dar în același timp frumoasa chemare ce Sfântul Sinod în unanimitate voiește a pune asupra mea, în scopul de a fi îndrumător al clerului armatei române. Pentru asemenea atențiune mulțumesc smerit și călduros tuturor membrilor Sfântului Sinod.

Vremea nemaiîngăduindu-ne a vorbi, ci a face mult, țin să declar că, având asigurată dragostea părintească a Înalților Ierarhi ai Țării, sub a căror adumbrire înțeleg să lucrez, consider misiunea mea pe trei sferturi ușurată; de la sine se înțelege că am deplina nădejde că voi întâmpina aceeași dragoste și din partea factorilor determinanți ai Armatei.

Înarmat cu asemenea elemente hotărâtoare, sper să reușim a face ca, pe de-o parte, soldatul român să meargă la lupta pentru patrie încins cu arma neînvinsă a credinței, iar, pe de alta, să se întoarcă la vatră îmbunătățit și renăscut moralicește.

C. Nazarie

Fără să tergiverseze responsabilitatea primită de la Sfântul Sinod, preotul profesor Constantin Nazarie întocmește zece îndrumări-model, toate aprobate de Sfântul Sinod, pe care le-a recomandat preoților să le vorbească soldaților în diferite ocazii și situații de război: *Ce înseamnă a fi soldat?; Drapelul; De ce trebuie să ascultăm superiorii?; La ce folosește omului și ostașului ajutorul lui Dumnezeu?; Trezvia și militarul; Vorbire la declararea de război; Vorbire înainte de a începe lupta; Vorbire la câștigarea de victorie; Vorbire la încurajare în caz de pierdere de luptă; Vorbire la înmormântarea unui ostaș în vreme de război.*

De menționat, respectivele „cuvântări" s-au tipărit și s-au difuzat pe câmpurile de luptă pe cheltuiala sa, fără niciun sprijin din partea Marelui Stat Major.

La 3 iunie 1915, Constantin Nazarie, în calitatea pe care a obținut-o, pentru a demara urgent activitatea de stabilire și mobilizare a preoților, conform hotărârii aprobate de Sfântului Sinod, se adresează Marelui Stat Major Central al Armatei (document aflat în Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, Secția 6 Istoric, dosar 59, f. 1–2):

Domnule General,

Sfântul Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe Autocefale Române, cu adresa nr. 60 din 18 mai a.c., îmi face cunoscut că, în unanimitate, am fost ales Protopop sau superior al preoților de armată. Această alegere se datorează desigur ordinului domniei voastre nr. 130 din 28 mai a.c., prin care subsemnatul este atașat, în caz de mobilizare, la Marele Cartier General al Armatei, ca Șef al Serviciului religios.

Din acest din urmă ordin urmează ca rolul meu de Protopop al preoților de armată ar începe îndată cu o eventuală mobilizare a ei, fără să am vreun rol, ca superior al preoților de armată în vreme de pace.

În ce mă privește, mă mulțumesc cu orice rol și, oricând mi se va da un rol în serviciul patriei, va fi bine venit.

Dacă se are însă în vedere scopul pe care l-a urmărit Sfântul Sinod prin alegerea mea ca superior al preoților de armată, scop care nu poate fi altul decât îndrumarea lor întru călăuzirea ostașului în cele spirituale și morale, cum și reglementarea și mai cu seamă unificarea și armonizarea activității preoților de armată, atunci rolul conducătorului lor este tot așa de mare în timp de pace, ca și în timp de război.

Într-adevăr, toate unitățile ce compun armata au nevoie, în timp de pace, de pregătire și exercitare, în direcția specialității lor, pregătire și exercitare care se fac sub conducerea și privegherea șefilor respectivi, specialiști și ei în materie. Aceeași conducere și exercitare este absolut necesară mai ales pentru preoții de armată, care, până azi, n-au la dispoziție nicio tradiție și niciun regulament de urmat.

Prin urmare, în această direcție, totul trebuie făcut de la început.

(Fig. 2: Serviciul sanitar al Armatei Române pe frontul din Moldova, 1917)

Centenarul Marii Uniri

Apoi, rolul preotului de armată, în vreme de pace, nu se mai poate reduce, ca până acum, numai la săvârșirea câtorva leturghii ocazionale, ori la înmormântarea ostașilor adormiți întru Domnul, mai ales acum, când în rândul preoților de garnizoane încep să pătrundă elemente cu înalte studii teologice și, deci, în măsură a răspunde inteligent misiunii lor. Armata este și trebuie să fie o școală pentru îndeplinirea datoriei pentru patrie și tron: nicăieri datoria nu-și găsește o sancțiune mai puternică (!) ca în religie, care este izvorul binelui, al virtuții în genere și al datoriei în special, și nicăieri soldatul nu va găsi un avânt mai mare către luptă, răbdare și abnegație, ca în sentimentul religios, care trebuie cultivat prin activitatea preoțească. Pentru asemenea motive se dă atât de mare însemnătate preotului în armatele tuturor statelor.

Dar, în afară de acest mare folos, pe care trebuie să-l tragă ostașul din armată, aceasta nu trebuie să fie numai o școală de vitejie și de îndeplinire de datorie către Patrie și Tron, ci și o școală de luminare și moralizare, din care soldatul să se întoarcă la cămin îmbunătățit sufletește și moralmente, ca, astfel, ostășia să devină și să fie privită ca o misiune vrednică de invidiat. O astfel de activitate cu caracter instructiv și moralizator, nimeni nu o poate desfășura cu mai multă competență și potriveală ca preotul, care prin chemarea lui este apostol al luminii și moralității. Aici se deschide un câmp nemărginit de activitate pentru preotul de armată în vreme de pace și ocaziuni minunate de îndrumare și cercetare pentru un protopop de armată.

În fine, domnule general, din nefericire, în timpul din urmă a început să se răspândească în țară și, deci, și în armată, o sectă numită adventistă, ai cărei urmași, între altele, sunt contra jurământului și contra serviciului militar. Împotriva acestei secte trebuie să se ia, pe de o parte, măsuri de a se converti cei rătăciți, iar pe de alta, de a se feri de contaminare ceilalți soldați. Contra acestei secte nu poate lupta decât preotul și lupta aceasta trebuie organizată, condusă și armonizată de la centru prin șeful serviciului religios.

Față de cele expuse mai sus propun:

1) Ca însărcinarea subsemnatului de Protopop al preoților de armată să înceapă imediat și să fie cu caracter permanent.

De fapt, lucrul se și prezintă astfel, întrucât Prea Sfinției Chiriarhi, conform votului Sf. Sinod, au comunicat deja preoților de armată, ca ei să se adreseze mie, pentru orice instrucțiuni și lămuriri, ceea ce au și început să facă.

2) Ca, pentru o bună rânduială și din partea mea și a celor care vor veni în contact cu mine pentru afaceri de serviciu, să fiu recunoscut ca șef al Serviciului religios al armatei, dându-se cuvenitele ordine în acest sens.

3) Rog a mi se pune la dispoziție, în vreme de pace, un secretar cum și cele trebuitoare ținerii unei cancelarii.

4) Rog a mi se da un tablou cu numele și prenumele tuturor preoților mobilizabili, arătându-se locul unde urmează a servi fiecare pe timp de mobilizare și în vreme de război.

5) Rog a cere Onor Ministerului de Război să aprobe, pentru vreme de mobilizare, pe lângă subsemnatul la Marele Cartier General, un preot ajutor, pentru efectuarea diferitelor leturghii, precum și un cântăreț, luat dintre studenții în teologie aflători sub drapel, care va îndeplini și însărcinarea de secretar. Preotul se va recomanda de subsemnatul imediat după aprobarea și înțelegerea ce voi lua cu Chiriarhul respectiv, din eparhia căruia se va alege acest preot. De asemenea și la vreme, voi recomanda și pe cântăreț.

6) Rog a se fixa, prin asimilare, situația Protoiereului de armată în ierarhia militară.

7) Rog a mi se da însărcinarea să alcătuiesc instrucțiunile, după care vor trebui să se conducă preoții din armată, în vreme de pace și în vreme de război. Aceasta o voi face, după ce voi cunoaște pe toți clericii armatei și după ce voi lua act și de felurițele propuneri ce îmi vor veni de la preoți.

8) În fine, vă rog a dispune ca preoții de armată, în activitate și mobilizabili, să fie concentrați pe corpuri de armată pe câte o zi sau două, spre a li se da de către subsemnatul lămuriri și instrucțiuni cu privire la obligațiunile lor religioase, în vreme de pace și în timp de mobilizare, precum și la cuprinsul cuvântărilor ce se vor ține soldaților în diferite împrejurări. Cu această ocazie voi putea să îmi dau seama și de starea fizică, intelectuală și ținuta fiecărui preot de armată. Aș dori ca preoții să se întrunească în ordinea și localitățile următoare: Iași, Galați, Constanța, București și Craiova.

Protoiereu, Iconom C. Nazarie, profesor universitar

Urmare a demersului său, în cei doi ani de război (1916–1918), însoțind trupele române spre câmpurile de luptă, în baza ordinelor Marelui Stat Major, au fost mobilizați 252 de preoți. În urma demobilizărilor făcute din cauza unor motive întemeiate, numai 204 au fost încadrați la regimente, brigăzi, ambulanțele sanitare ale diviziilor și spitalele mobile. Protopopul Constantin Nazarie avea să aprecieze: *Preoții, în vremi așa grele, au dat dovezi de o abnegație, de un curaj, de un spirit de jertfă și de o activitate așa de înțeleaptă, spornică și folositoare, încât și-au atras admirația și respectul tuturor militarilor, asigurându-și locul de cinste în rândurile lor și devenind element absolut indispensabil, cum și este.*

Pe frontul deschis în Regatul României, dar și dincolo de frontiere, în Basarabia, Bulgaria și Ungaria, au murit aproximativ 335.000 de soldați români. Printre aceștia, 30 de preoți au căzut prizonieri la armata inamică și și-au pierdut viața pe câmpul de luptă.

Dintre preoții care „și-au făcut mai mult decât datoria și sunt o cinste pentru cler, care, alături de ostași, a dat mult mai mult decât i-am cerut noi pentru Țară și Neam" (generalul de Corp de Armată adjutant Constantin Prezan, fost șef al Statului Major General), au murit:

Preotul Nicolae Armășescu, învățător din Tomșani, județul Vâlcea, licențiat în teologie, mobilizat la Regimentul 2 Vânători. A fost rănit la începutul campaniei în Făgăraș. Moartea sa a fost comunicată de C. Nazarie ministrului de Război în 12 noiembrie 1916 printr-o adresă în care scrie că înmormântarea a avut loc cu onoruri militare în Cimitirul Ghencea, „în 8 noiembrie, fără ajutor de stat". La catafalcul său, un alt slujitor de altar, pr. C. Diaconescu, de la Biserica „Delea Veche" din București, mărturisea: *Întotdeauna era în mijlocul ostașilor, încurajându-i în acele atacuri desnădăjduite, când încercau să stăvilească puhoiul năvălitor peste zăgazurile Țării. […] A fost rănit de moarte între viteji săi vânători și trimis cu trupul sfârticat de un obuz vrăjmaș în spitalul Colții, în nădejdea unei tămăduiri ce i-a fost zădărnicită de soartă.*

La rândul său, preotul-profesor C. Nazarie avea să-i aducă un ultim omagiu: *…Dormi în pace, deopotrivă vrednic ostaș și martir al patriei și al lui Hristos, care luptând… ți-ai dat sufletul întru nădejdea vieții veșnice și răsplătirii neamurilor. Te vor răzbuna aceia pe care tu i-ai format! Sanguis martyrum, semen gentis romanae.*

Preotul Belizarie Popescu din satul Mereni, județul Constanța. A murit cu crucea în mână la Turtucaia.

Preotul Ștefan Ionescu-Cazacu din Poiana, județul Olt, a făcut parte din Regimentul 3 Infanterie. A fost rănit de nemți în satul Mănăstioara în noaptea de 18-19 decembrie 1917. La 1 ianuarie 1918 a murit. În 1926, Societatea „Mormintele Eroilor" îi strămută osemintele în cripta Bisericii Neamului de la Mărășești.

Preotul Dumitru Bîrlogeanu de la parohia Sinești, Regimentul 51/52 Infanterie, a slujit la Trenul Sanitar nr. 9, apoi a fost mutat la Regimentul 51/52 Infanterie. A murit în aprilie 1917, la Vatra Dornei, în Bucovina.

Preotul Ion Rătescu din Brigada 2 Roșiori. A murit de tifos exantematic, la 26 aprilie 1918.

Preotul I. Cerbulescu a fost confesorul Spitalului de Evacuare Nr. 1, secția I, Corp I Armată. A participat asiduu la îngrijirea răniților. S-a preocupat neostenit de dotarea spitalului cu lenjerie și de deparazitarea secțiilor acestuia de tifos exantematic și febră recurentă. A murit în 1918, din cauza tifosului.

Preotul Constantin Gibescu din parohia Frâncești, mobilizat la Ambulanța Diviziei 1, a fost luat prizonier de trupele germane și ucis.

Există mărturii arhivistice care susțin că în teritoriile ocupate de nemți – Oltenia, Muntenia și Dobrogea – aproximativ 20 de preoți au fost împușcați și schingiuiți sau au decedat în lagărele de concentrare din Bulgaria și Germania. Pierderi s-au înregistrat și în Transilvania, unde, după intrarea României în război, la 14/27 august 1916, autoritățile ungurești s-au dedat la tot felul de acțiuni de suprimare a combatanților. Aproape 150 de preoți români ortodocși și greco-catolici au fost închiși în închisorile din Cluj, Târgu Mureș, Odorhei, Oradea, Timișoara etc. Tot din Transilvania, alți 200 de preoți și aproximativ 15 preotese au fost deportați în estul Ungariei, în județul Șopron. Din cauza relelor tratamente la care au fost supuși, peste 20 de preoți și-au găsit sfârșitul. Pentru a se salva de la prigoana pornită de unguri împotriva „elementelor naționaliste", peste o sută de preoți, mai ales din județele Brașov, Sibiu și Făgăraș, au urmat trupele servind ca confesori militari sau au fost încadrați în diferite parohii din Moldova. Câțiva dintre aceștia au participat la organizarea unităților de voluntari din Austria, Italia și Rusia.

Istoria consemnează faptul că, la stăruințele mitropolitului Pimen Georgescu, peste 200 de călugări și călugărițe au participat la îngrijirea bolnavilor și răniților în spitale și orfelinate.

Preoții au fost permanent în tranșee, alături de ostași. Uneori nu au ezitat, alături de Biblie, să apuce arma. Sfânta Liturghie, spovedania și alte ritualuri de credință au fost oficiate fără teamă de moarte. Prezența lor pe câmpul de luptă a îmbărbătat soldații și le-a insuflat sentimentul dragostei față de pământul strămoșesc, față de istoria neamului. De aceea, preoții au fost venerați și considerați adevărați martiri ai Patriei.

Șeful Serviciului Religios al Armatei în Războiul pentru Reîntregirea României, părintele Constantin Nazarie, nota într-un referat (datat 25 decembrie 1918), profund impresionat de eroismul preoților mobilizați pe câmpurile de luptă: *Oricât am fi de materialiști, nu putem să nu recunoaștem preponderența sufletului, măcar în acte de eroism cum sunt cele pe care e chemat soldatul să le săvârșească. Sufletul este acela care a împins pe soldații noștri și împinge și acum pe ai altor națiuni să îndure și să treacă peste greutăți și grozăvii, la a căror vedere mintea rămâne neputincioasă să le explice; sufletul este izvorul eroismului în orice om și mai cu seamă în soldat.*

Acum, la Centenar, cuvine-se cinstire tuturor preoților care au fost la întâlnire cu istoria, care s-au sacrificat pentru binele Neamului Românesc! Prețuire și urmașilor lor, fiindcă *Viața unui om* – spunea într-o scrisoare pastorală, la 20 noiembrie 1937, Partenie Ciopron, episcopul Armatei Române – *oricât de lungă ar fi, nu reprezintă aproape nimic față cu veșnicia; deci, a-ți încheia viața mai târziu sau mai devreme, n-are importanță, însă foarte important este felul cum ți-ai încheiat viața și ce moștenire ai lăsat urmașilor tăi. Acel om se poate socoti pe deplin fericit pe care sfârșitul vieții l-a găsit făcându-și datoria.*

(În imagine, Postul de comandă al Regimentului 2 Infanterie, 1917)

Intențiile de desființare a Coloanei Recunoștinței fără Sfârșit

Sorin BULIGA

Cele mai multe date privind ridicarea Ansamblului monumental brâncusian de la Târgu-Jiu se găsesc în documente din arhivele statului, din orașele Târgu-Jiu și Craiova (publicate în volumul *Documente din Arhivele Naționale ale județelor Gorj și Dolj cu privire la Ansamblul sculptural brâncușian de la Târgu-Jiu,* Ed. Brâncuși, Târgu-Jiu, 2017, coordonat de Sorin Buliga și Adina Andrițoiu). Nu au fost însă identificate aici documente referitoare la ansamblul respectiv din perioada iulie 1940 – mai 1949. Seria acestora este reluată după anul 1949, când urmează o nouă etapă în istoria capodoperei brâncușiene, care se suprapune peste perioada comunistă dintre anii 1949 și 1989.

Comuniștii nu apreciau lucrările lui Brâncuși din Târgu-Jiu, atât din cauza ignoranței, cât și a doctrinei partidului din care făceau parte. De fapt, în Târgu-Jiu, puțini dintre locuitori știau că operele ansamblului erau realizate de marele artist, percepția lor fiind mai degrabă că acestea sunt legate de numele fostului prim-ministru liberal Gheorghe Tătărescu.

Politica vremii, impusă de la Moscova și transmisă constant pe toate canalele de comunicare, îi înfiera pe românii care plecaseră în străinătate și îi considera „trădători", deși, mulți dintre ei, oameni de mare valoare, părăseau țara (sau nu se mai repatriau) fiind conștienți că România era sub ocupație și că trăiau timpuri de teroare bolsevică, fiindu-le puse în pericol nu numai cariera, dar și viața. Este de notorietate faptul că numeroși români creativi, demni și patrioți nu numai că au fost marginalizați, dar și-au pierdut și viața în lagărele comuniste. Nici oamenii obișnuiți nu aveau dreptul să aibă alte poziții decât cele oficiale, fiind binecunoscute vechile ședințe de partid (care s-au ținut până în 1989) unde cei care aveau o opinie diferită de cea a sistemului erau supuși oprobiului public și li se aplicau sancțiuni grele.

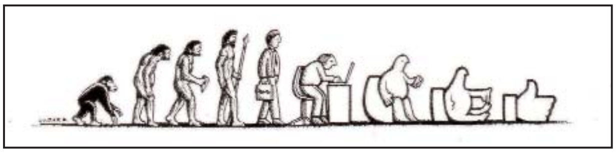
În anii 1950, politicile culturale erau stabilite, de asemenea, de conducerea bolșevică a țării, care în artă impunea „realismul socialist" (acesta era o creație a unei voințe politice și are o dată oficială de naștere, la 8 august 1934, cu ocazia Primului Congres al Scriitorilor Sovietici, când acest curent a fost proclamat metodă obligatorie în literatură, fiind extins ulterior la toate artele). În esență, metoda realist socialistă însemna că o operă de artă trebuie să fie realistă în formă și socialistă în conținut.

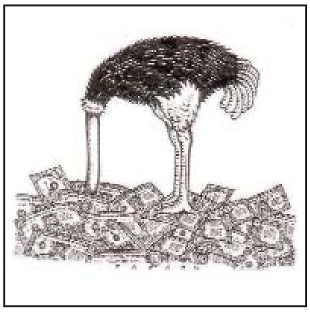
Au fost mai multe surse de autoritate care se aflau în spatele realismului socialist. Maxim Gorki (considerat fondatorul mișcării respective, înainte ca ea să devină politică de stat) spunea: „Un nou tip de om se naște în Uniunea Sovietică. El are încredere în puterea organizatoare a rațiunii. […] E conștient că e făuritorul unei noi lumi și […] scopul voinței lui raționale e să creeze condiții diferite și nu are motive de pesimism." Iar Andrei Jdanov (una dintre autoritățile cele mai de temut ale partidului, șeful culturii și cenzurii sovietice) spunea răspicat că scopul artei este de a „prezenta realitatea în dezvoltarea ei revoluționară", afirmând astfel relația foarte strânsă între acest curent estetic și politică, relație care în fapt depășește funcțiile propagandei, deoarece nu numai că normele realismului socialist sunt dictate de stat, dar ele sunt și în permanentă mișcare.

Lui Stalin i se atribuie o sintagmă care definește cu acuratețe realismul socialist și rolul său: „Scriitorii sunt inginerii sufletului omenesc". Realismul socialist se preocupa de crearea „omului nou" în două moduri esențiale: făurirea acelui om nou prin (re)educarea publicului și reprezentarea lui în operele de artă. Astfel, „realismul socialist este echivalat cu însăși noțiunea de artă în mecanismul politico-social al statului sovietic..." (Andrei Șendrea, *Realismul socialist între propagandă și avangardă*, Film Menu, nr. 23, iulie 2014, pp. 44-47, București)

În anul 1951, într-o expunere la una dintre ședințele Academiei R.P.R., George Călinescu aprecia și el că arta este „prin definiție o concepție concretă despre univers, în cazul nostru o concepție socialistă". În același timp, ea „este după estetica sovietică, un instrument de luptă de clasă, lupta n-ar fi posibilă fără idee, precum n-ar fi cu putință nici anticiparea progresului social de mâine". (Expunerea se găsește într-un manuscris care se află la Biblioteca Academiei Române, Arhiva G. Călinescu, III, mss. 38, f. 146-150, în cadrul Cabinetului de manuscrise și carte rară.)

O tendință foarte clară în România acelor ani a fost aceea de a se pune sub tăcere tot ceea ce era legat de marii creatori români care părăsiseră țara, inclusiv Brâncuși, ceea ce explică în mod suplimentar ignoranța oamenilor privind opera sa. În linii mari, s-ar putea spune că atmosfera proletcultistă era ostilă lui Brâncuși, un artist avangardist care trăia în Parisul „burghez și decadent", iar o astfel de stare de spirit nefavorabilă a avut ca efect atât ignorarea lui, cât și lipsa de informație referitoare la operele sale (cum ar fi cele de la Târgu-Jiu: *Coloana, Masa, Poarta*). Iar toate acestea au condus și la încercările de desființare a *Coloanei fără Sfârșit,* pe care vreau să le expun în cele ce urmează.

Intențiile de demolare a *Coloanei* din anii 1949 și 1951

În Arhivele Naționale ale județului Gorj se găsește adresa nr. 2876 din 17 mai 1949 a Secției de Artă și Cultură a Comitetului Provizoriu Gorj, către Serviciul Arte Plastice din cadrul Ministerului Artelor și Informațiilor. Prin aceasta, se cere nici mai mult, nici mai puțin decât demolarea *Coloanei fără Sfârșit,* decizie aparținând colectivului de agitație și propagandă P.M.R. luată în ședința din 16 mai 1949. Mai concret, atunci „s-a hotărât ca să se desființeze monumentul construit de Gh. Tătărescu din romburi subt formă de stâlp cu înălțimea de 29 m, din material de fontă..."

Ministerul Artelor și Informațiilor, prin adresa nr. 3364 din 24 mai 1949, transmite Comitetului Provizoriu al Județului Gorj „că la prima ședință a Comisiunii Superioare a Monumentelor Publice va fi discutată chestiunea monumentului construit de Gh. Tătărăscu la Tg. Jiu". Se face specificația că „până la soluționarea chestiunii de către susnumita Comisiune, monumentul rămâne în starea în care se află".

Intenția de a demola *Coloana fără Sfârșit* este reluată doi ani mai târziu, de această dată de către Sfatul Popular al orașului Târgu-Jiu. Astfel, în ziua de 7 martie 1951, Secția de Gospodărie Comunală și Industrie Locală a Sfatului Popular de Subordonare Regională al orașului Târgu-Jiu trimitea Ministerului Afacerilor Interne, Departamentul Gospodăriei Comunale și Industriei Locale, adresa nr. 3877, cu următorul text: „Întrucât orașul Tg. Jiu a moștenit de la vechile regimuri burghezo-moșierești diferite monumente așezate fără nicio estetică pe raza orașului și fără să aibă un rol bine definit pentru culturalizarea poporului, așa cum de exemplu se află și o coloană metalică introdusă în fundament de beton și situată în partea de Est a orașului în noul parc creat în cursul anului 1937. / Ținând seama că această coloană prin materialele rezultate din demontarea ei ar putea folosi la alte lucrări edilitare de primă necesitate a orașului Tg. Jiu, vă rugăm a ne da cuvenita aprobare pentru dărâmarea ei, materialele fieroase rezultate putând fi predate D.C.A. din localitate. / Coloana are o înălțime de circa 29 metri, lățime de 1 metru, în formă de X trunchiuri de piramide suprapuse. / Înaintăm alăturat și o schiță de plan a coloanei. / Președinte / Indescifrabil / Șeful secțiunii / Indescifrabil" (apud Oliver Velescu, *Intenția de demolare a Coloanei infinitului (1951) sau cum au devenit sculpturile lui Brâncuși de „inspirație folclorică", Rev. Brâncuși,* nr. 1, 2016, număr aniversar, p. 146). Se anexează și „Un referat al Coloanei".

În cursul aceleiași luni, Departamentul Gospodăriei Comunale al Ministerului Afacerilor Interne înaintează Comitetului pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri prin adresa nr. 3963/40659/1951, „lucrarea Sfatului Popular Tg. Jiu de a se demola o coloană metalică instalată în oraș". Textul adresei este următorul: „Vă trimitem alăturat în original, lucrarea nr. 3877/1951 a Sfatului Popular a orașului Regional Tg. Jiu, referitor la propunerea de a se demola o coloană metalică instalată în oraș. / Menționăm că acest monument face parte dintr-un grup de 3 monumente situate într-un ax (coloana metalică – arcul de piatră din parcul public și masa rotundă de piatră. / Vă rugăm a aviza asupra propunerii Sfatului Popular și odată cu răspunsul Dvs. a ne restitui întreaga corespondență. / Director / Neculai Iosub / Inginer șef / A. Caras" (*Ibidem*, p. 147).

Comitetul pentru Artă înaintează documentația primită de la Departamentul Gospodăriei Comunale referitoare la cererea de dărâmare a coloanei metalice Academiei R.P.R., Comisia Științifică a Muzeelor și Monumentelor Istorice și Artistice, la data de 5 ianuarie 1952, cu următoarea adresă: „La Nr. 24/951, referitor la cererea Sfatului Popular al Orașului Tg. Jiu, pentru dărâmarea coloanei metalice din acel oraș, opera sculptorului gorjan Brâncuș, vă aducem la cunoștință că, Comitetul pentru Artă, în urma cercetărilor făcute, a ajuns la concluzia că această lucrare, putând fi considerată ca o operă decorativă, inspirată din formele artei populare din regiune, poate fi menținută ca atare. / Director / Indescifrabil / Șeful serviciului / Indescifrabil".

Academia R.P.R. comunică Comitetului pentru Artă, la data de 18 ianuarie 1952, următoarele: „Biroul Comisiei Științifice a Muzeelor, Monumentelor Istorice și Artistice, luând în discuție adresa Dvs. Nr. 38737 prin care ne faceți cunoscut că Sfatul Popular al orașului Tg. Jiu a cerut dărâmarea coloanei din metal din oraș, opera sculptorului gorjan Brâncuș, vă aducem la cunoștință că întrucât Dvs. ați constatat că această lucrare este o operă decorativă, inspirată din formele artei populare din regiune și merită să fie menținută ca atare, biroul a hotărât să faceți cunoscut Sfatului Popular al orașului Tg. Jiu că această coloană nu trebuie distrusă, ci conservată, fiind un monument de artă. / Președintele Comisiei / Acad. C. Moisil / Secretar / H. Bălănescu" (*Idem.* Documentele prezentate din lucrarea istoricului de artă Oliver Velescu formează dosarul nr. 9314, *Corespondența, propunere demolare Coloana Infinitului 1951-1952* din Arhiva Direcției Monumentelor Istorice, fondul Comisia Științifică a Academiei. Această comunicare cu documente inedite a fost prezentată pentru prima dată la Simpozionul internațional „Fenomenul totalitar în Europa de Est", organizat de Academia Română, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, în zilele de 11-12 decembrie 1998, la Cercul Militar Național București, cu titlul „Un exemplu de mentalitate proletcultistă: proiectul de demolare a *Coloanei* infinitului, 1951-1952".)

→

Centenarul Marii Uniri

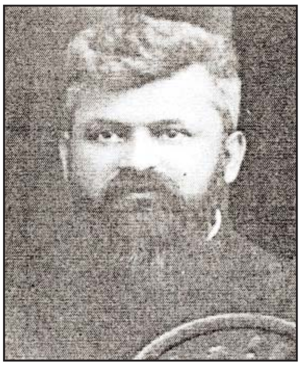

Gheorghe Ciuhandu

Maria VAIDA

Deși a reprezentat la Alba Iulia Consistoriul Ortodox Român din Arad, Gheorghe Ciuhandu este bihorean. S-a născut în 23 aprilie 1875 în localitatea Roșia, județul Bihor. Devenind învățător, apoi profesor la Institutul Teologic din Arad, ajunge asesor referent școlar în Consistoriul din Arad în anul 1905. Așa se explică faptul că a primit credențiónale de la această instituție, pentru a participa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie. Preot și istoric, Gheorghe Ciuhandu a fost ales membru de onoare al Academiei Române, în 30 mai 1946. Una dintre cărțile sale importante este *Românii din Câmpia Aradului acum două veacuri,* o monografie vastă, ce cuprinde date statistice extrem de valoroase, îndeosebi între anii 1743-1752. (Stelian Vasilescu, *Oameni din Bihor 1940-2000. Dicționar sentimental*, Ed. Iosif Vulcan, Oradea, pp. 7-9) Este autorul *Rugăciunii Românului,* inclusă în circulara nr. 147 din 1918, difuzată prin biserici în întreaga eparhie, în care se cere ajutor dumnezeiesc pentru realizarea Unirii. Mărturisirile contemporanilor i-au făcut un portret memorabil: *Era un om înalt, puțin adus de spate, cu o barbă impresionantă, mai mult căruntă, care-i acoperea pieptul, cu plete până la umeri, după obiceiul bătrânilor din satul natal Roșia, cu o privire pătrunzătoare de cioban, un dac de-abia stăpânit, rătăcit din impulsul voinței lui de dreptate și adevăr pentru binele de obște, între maldăre de cărți și documente.* (Titus Roșu)

În anul 1920, cu prilejul solemnităților de la 1 Decembrie, din Arad, dr. Gheorghe Ciuhandu rostește un discurs impresionant, căruia îi pune un motto din Sfântul Apostol Pavel, *Epistola către Galateni, V, 13: Voi, la libertate sunteți chemați, fraților! Numai să nu dați libertatea voastră spre pretext trupului, ci prin iubire să slujiți unul altuia.* (*Românul*, an IX, nr. 260, 3 dec. 1920, p. 3) După cum a și început, discursul lui Gheorghe Ciuhandu face referire la conceptul de libertate, în sensul biblic al termenului, iar formula de adresare este: *Iubiți creștini!* Foarte bun orator, preotul entuziasmează inimile celor adunați și explicațiile sale sunt înțelese atât de poporeni, cât și de cei școliți. Un bun exemplu în acest sens este răspunsul la posibila întrebare: ce are a face predica Sf. Pavel despre libertatea moral-religioasă cu Adunarea de la Alba Iulia și cu libertatea neamului românesc?

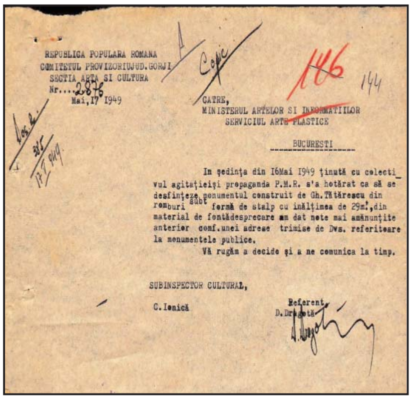

Creștinismul este legea sufletului omenesc, spune oratorul, completând în limba latină: *Anima hominis naturaliter Christiana.* Argumentele evanghelice sunt explicate pe înțelesul tuturor: *Cu alte cuvinte, ideea de libertate, care trebuie să stăpânească și la noi, în societate și în viața de stat, ne poruncește o slujire obștească prin dragostea către aproapele și, în aceeași vreme, o ferire de orice lucru jignitor pentru porunca iubirii creștinești, în care se concentrează împlinirea întregii legi, după cum ne-o spune același apostol. (...) La ce soartă ajung asemenea state, care calcă în picioare poruncile lui Dumnezeu de a respecta libertatea și dreptatea popoarelor și ale indivizilor, ne-a dovedit-o cu prisosință, mai recent, surparea monarhiei Austro-Ungare, pe ale cărei ruini se înaltă în parte Noua Țară Românească.* (*Ibidem*, p. 3) Pentru fiecare categorie socio-profesională, oratorul aduce argumente convingătoare, prin interogații retorice, prin enumerații: intelectualul, agricultorul, industriașul, meseriașul, comerciantul, speculantul, autoritățile politice, opinia publică și, desigur, Biserica, *ce are un drept și o înaltă îndatorire chiar: de a deschide numai procesul conștiințelor, și aceasta stă în a îndemna pe fiecare român de bine – în slujbă ori înafară de slujbă – să urmeze poruncii sfântului Pavel despre libertatea creștină, căci numai astfel ne vom salva conștiințele; numai astfel ne vom pune în consonanță cu hotărârile de la Alba Iulia, și numai astfel vom putea făuri fericirea trainică a României Mari. (...)* Încheierea discursului este o urare: *Facă Domnul ca fiecare român să fie la locul său, câte un apostol al libertății creștine, prin care să crească și să înflorească împărăția Românească, în veci, Amin!*

Eruditul Gheorghe Ciuhandu a publicat peste 60 de volume, cercetând arhive din Arad, Oradea, din satele bihorene sau bănățene, mai ales în arhivele bisericilor. Bihorenii îi datorează studiile despre *Cartea de cântări calvinești* tipărită la Oradea în limba română, între 1579-1573, și despre cel mai vechi Liturghier, manuscris românesc descoperit în Bihor, despre existența căruia scrie în *Cele trei Crișuri,* în 1920, ca și despre alte vechi urme de cultură românească din aceste părți de țară. (*Idem, op. cit.*, p. 8.) Academicianul Gheorghe Ciuhandu, preot și istoric, a îmbinat rostul bisericii cu marele ideal național. Iată ce spune el: *Dacă trebuiesc date din timp de după Adunarea de la Alba Iulia, se găsesc, trimise de mine la Institutul de Istorie, în legătură cu volumul ce se va scoate despre cei ce au manuat condeiu istoric, între cari am cinstea de a mă înșira.* (*Ibidem*, pp. 77-78)

Încercări de desființare a Parcului *Coloanei*

Dacă în mai 1949 și în martie 1951 s-a intenționat demolarea *Coloanei,* câțiva ani mai târziu avea loc tentativa de desființare a parcului unde ea era amplasată. Aceasta reiese din adresa nr. 51241 din 21 noiembrie 1956 a Secției Arhitectură și Sistematizare din cadrul Sfatului Popular Regional Craiova, către Comitetul Executiv al Sfatului Popular Regional Craiova, în care se menționează că „s-au semnalat o serie de abateri săvârșite de Sfatul Popular al Orașului Tg-Jiu, în ceea ce privește modul de atribuire de terenuri pentru amplasarea de construcții industriale și de locuit".

REPUBLICA POPULARA ROMANA
COMITETUL PROVIZORIUJUD.GORJ
SECTIA ARTA SI CULTURA
Nr....2876
Mai,17 1949

CATRE,
MINISTERUL ARTELOR SI INFORMATIILOR
SERVICIUL ARTE PLASTICE
BUCURESTI

In ședința din 16Mai 1949 ținută cu colectivul agitațieiși propaganda P.M.R. s'a hotărat ca să se desfințeze monumentul construit de Gh.Tătărescu din romburi subt formă de stalp cu inălțimea de 29m.,din material de fontădesprecare am dat note mai amănunțite anterior conf.unei adrese trimise de Dvs. referitoare la monumentele publice.

Vă rugăm a decide și a ne comunica la timp.

SUBINSPECTOR CULTURAL,
C.Ionică

Referent,
D.Dragotă

Printre aceste nereguli, se menționează că Sfatul Popular „a desființat parcul de la punctul «Coloana Infinitului», l-a parcelat și l-a dat cetățenilor în schimbul terenurilor [...] din cartierul de la Sud de baza tubulară. Gravitatea constă în faptul că Sfatul Popular nu a luat în considerare ordinul CSAC anterior prin care se interzice desființarea parcului, a parcelat acest teren și a atribuit aceste loturi pentru construire – cetățenilor expropriați". Se face precizarea că, pe baza ordinului nr. 15414 din 1 noiembrie 1956, „CSAC, revine încă odată la dispozițiile anterioare și oprește construirea de locuințe pe parcelarea «Coloana Infinitului»..." și cere „măsuri de sancționarea celor din vina cărora se încalcă proiectele de sistematizare".

Un alt document (nedatat) care certifică modul haotic de administrare a Parcului Coloanei (ca de altfel și a orașului Târgu-Jiu) este reclamația lui Dumitru P. Vasile către Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., al cărei text îl redau în continuare: „În fața Fabricii de Confecții a fost un parc frumos ca de 10 ha între șoseaua națională și str. Tudor Vladimirescu, acest parc l-a făcut primari burgheziei în 1939, iar tovarăși noștri din 1948 pînă acuma care conduce orașul l-au distrus, lăsînd țagani (lăeți) să taie copaci din parc, care acum este un teren pustiu părăgănit, chiar funcționari ai sfatului ca inginerul Negomireanu au dus acasă din parc lemne de foc cum este foarte bine vecini Gogîlniceanu și maistrul Franți.

Aci există în mijlocul parcului un monument artistic coloana eternă făcută de artistul Brîncuși cu un rînd de piatră de aici și a dus-o în altă parte la lucrări de cîrpeală, acest parc și rîndul de piatră l-a distrus și la lăsat în părăgină pe motiv că era făcut de burghezie, apoi a dat voie la nomazi să staționeze aci și ca să distrugă orice urmă de parc, a cedat terenul lui Groza și la alți ca schimb, Groza a încasat mii de lei pentru plaťuri de casă și acum sfatul după ce a stricat totul și a încurcat lumea, vroia să oprească oameni să nu construiască că ia venit poftă să facă iar parc. Această zăpăceală și neglijență poate avea la bază gheșefturi cu bani și combinații urîte că orice președinte de sfat cît de puțină cultură ar avea nu putea să lase să se distrugă un bun obștesc cum a fost parcul eroilor.

Cerem ca parcul să fie refăcut imediat și cerem ca vinovați care au condus orașul Tg-Jiu din 1948 pînă azi să fie trimiși în judecată pentru distrugere de bunuri publice prin neglijență și rea voință" (n.a., fragmentul citat este reprodus cu fidelitate lingvistică).

Tentativa de demolare a *Coloanei* din anul 1953

Încercarea de demolare a Coloanei cu ajutorul unui tractor este un episod obscur din istoria capodoperei brâncușiene, deoarece nu poate fi susținut decât de mărturia unui singur om, Tănăsie Lolescu, autorul tentativei, din fericire nereușită. Exemplu de om adaptat perfect la timpurile pe care le-a trăit în lunga sa viață, a fost rând pe rând slugă la un cârciumar din București (în așa-zisul regim burghezo-moșieresc), apoi secretar la Uniunea Tineretului Muncitoresc Strehaia, secretar cu probleme organizatorice la Târgu-Jiu (1953), președinte al Consiliului Popular Orășenesc Motru (1989) și, la pensie, Maestru Venerabil al Respectabilei Loji „Hobița". Este notabil faptul că „fratele Lolescu Tănăsie" a condus în ultimii ani ai vieții prima lojă masonică sătească din lume și singura de acest fel din România (loja avea 12 membri, oameni cu o poziție importantă în comunitate, printre aceștia numărându-se un preot, un învățător, un consilier local și un inginer din cadrul Primăriei Peștișani), care făcea parte din Marea Lojă Națională a României, condusă pe atunci de marele maestru Viorel Danacu.

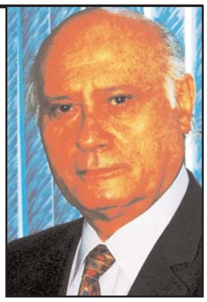
În primăvara anului 1953, pe când T. Lolescu era activist, deputat și membru în comitetului executiv al Consiliului popular al orașului Târgu-Jiu (care-l avea ca președinte pe tov. Drăghici), a făcut parte la un moment dat din comitetul de organizare a Festivalului Mondial al Tineretului, care urma să se țină la București. Cu această ocazie, organizațiile de tineret ale partidului au primit sarcina să adune fonduri. Cum tinerii nu prea aveau bani, cel mai simplu lucru era ca aceștia să fie obținuți din strângerea fierului vechi (acțiune ținută la oraș și la sat).

Pentru circumscripția lui T. Lolescu (ce ținea de la prefectură până la regiment, incluzând astfel parcul Coloanei), tov. Babalâc, primul secretar al raionului, i-a dat acestuia sarcina de a da „Coloana jos și să scoatem bani". Cum tov. Drăghici (primarul) nu a avut nimic împotrivă, Lolescu s-a dus la Sovrom Petrol (instituție condusă de un director român, numit Porojnicu, și unul rus, numit Naghiev) și a cerut un tractor Kirov de la directorul rus, care însă a refuzat politicos să-l ajute. A mers apoi la Școala de tractoriști de la Vădeni, la directorul Olaru, de unde a obținut un tractor I.A.R. și de unde a luat și câteva lanțuri. Spre seară, s-a dus împreună cu tractoristul Milotin, au legat lanțurile de *Coloană* și au tras de ea cu tractorul, dar lanțurile s-au rupt. S-au urcat apoi pe acoperișul tractorului și au legat lanțurile la un nivel mai sus, trăgând din nou, dar singurul rezultat a fost că tractorul s-a ridicat în partea din spate. La ultima încercare lanțurile s-au rupt din nou și acțiunea a fost abandonată. La ședința cu primul secretar i s-a raportat acestuia eșecul dărâmării *Coloanei,* drept care tov. Babalâc l-a făcut „neputincios", supărat că i-au fost „înșelate așteptările".

→

Recuperarea diasporei

Matei Vișniec

Florea FIRAN

Poet, prozator, dramaturg cu o activitate prodigioasă, Matei Vișniec este unul dintre cei mai importanți și activi scriitori români din diaspora. Ca dramaturg, este cel mai jucat autor român contemporan, reușind să se impună în lumea selectă și conservatoare a teatrului francez.

Matei Vișniec este un scriitor complex și un emigrant relaxat, natură amiabilă și tolerantă, manifestându-se cu echilibru și eleganță în ambele culturi, cea formatoare și cea de adopție, fără complexe și fără ranchiună. Teatrul său explorează mentalitatea societăților totalitare, capcana istorică în care sunt prinși oamenii obișnuiți și mecanismele de apărare dezvoltate împotriva obscurantismului și absurdului.

S-a născut la 29 ianuarie 1956 în Rădăuți, jud. Suceava; tatăl, Ioan Vișniec, era contabil, mama, Minodora (născută Prelipcean), învățătoare. Copilăria și-o petrece în orașul natal, unde vede pentru prima dată un spectacol de circ în turneu care-i va inspira ideea piesei *Angajare de clovn*. În Rădăuți urmează cursurile școlii primare și pe cele liceale (1965-1975), perioadă în care publică primele poezii în revista școlii, *Lumina,* apoi în *Cutezătorii,* iar în octombrie 1972 își face debutul cu un grupaj de poeme în *Luceafărul,* prezentat de Virgil Teodorescu. Student la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității din București (1976-1980), frecventează Cenaclul de Luni condus de Nicolae Manolescu, ca unul dintre fondatori, unde citește poezii și teatru. De la absolvirea facultății până în 1987, este profesor de istorie și geografie la școala din comuna Dorobanțu-Plătărești, jud. Călărași. În paralel cu activitatea didactică scrie și publică în *România literară, Steaua, Vatra, Convorbiri literare, Amfiteatru, Cronica, Transilvania, Echinox, Contemporanul, Secolul 20* ș.a.

Debutează editorial cu volumul de versuri *La noapte va ninge* (1980), în urma câștigării unui concurs organizat de Editura Albatros. Poet ingenios și meditativ, ironic și totuși esențial liric, cu o imaginație neastâmpărată și în același timp gravă (I. Milea), dotat cu inteligență, bună observație a realității și simțul umorului, Matei Vișniec surprinde în poemele sale conturul filosofic al lucrurilor. Succesiv, au urmat alte volume: *Orașul cu un singur locuitor* (1982), *Înțeleptul la ora de ceai* (1984), *Poeme ulterioare* (2000), *Securi decapitate,* cu gravuri originale realizate de Matei Vișniec, Andra Bădulescu, Joela Vișniec (2012).

Teatrul „Nottara" din București îi pune în scenă, în 1987, piesa *Caii la fereastră,* dar premiera este interzisă cu o zi înainte de a avea loc, dramaturgul aflându-se la Paris, când va lua hotărârea de a nu se mai întoarce în țară. „Ori de câte ori izbutea să convingă vreun director sau vreun regizor să-i accepte vreo piesă, sosea numaidecât interdicția de la fostul Consiliu al Culturii… care respingea în principiu orice creație cu semnătura sa", scria criticul Valentin Silvestru. A reușit, totuși, să publice fragmente în reviste studențești, în almanahurile *Gong* și *Spectacol* și să fie jucat de către unele formații studențești.

Romanul *Cafeneaua Pas-Parol* este respins în 1983 de cenzura comunistă și publicat abia în 1992, tema abordată, soarta intelectualului într-o lume cu valori alterate, fiind incomodă în acea vreme. Proză va mai scrie după '89 – *Sindromul de panică în Orașul Luminilor* (2009), *Domnul K Eliberat* (2010), *Dezordinea preventivă* (2011), *La masă cu Marx* (2011), *Scrisori de dragoste către o prințesă chineză* (2011), *Negustorul de începuturi de roman: roman caleidoscop* (2014).

În octombrie 1987 face o călătorie în Franța, când solicită și obține azil politic; se stabilește definitiv la Paris și obține cetățenia franceză în 1993: „În 1987 am plecat în străinătate ca turist. Doream să-mi continui experiența de om liber în altă zonă a lumii, pentru că nu mai puteam accepta acest război al uzurii cu autoritățile care mă cenzurau permanent." Pentru o perioadă locuiește într-un cămin de emigranți, apoi în altul al unei organizații umanitare catolice, dar nu se plânge: „N-am simțit exilul ca pe o povară… Exilul adevărat era exilul lui Ovidiu, care, din centrul lumii, de la Roma, a fost trimis la periferie. Or, eu dimpotrivă, veneam de la periferie, într-un fel, spre centrul lumii."

În Franța începe să scrie direct în limba franceză, „ca un școlar silitor", și își traduce propriile piese de teatru. Prima piesă jucată în Franța, la Festivalul de la Avignon (1992), a fost *Buzunarul cu pâine*, scrisă în România și tradusă la Paris de Virgil Tănase. Aproape doi ani (1988-1989) lucrează ca redactor la secția română a postului de radio BBC din Londra, unde ia contact cu teatrul anglo-saxon și scrie în limba engleză piesa *The Pit* (*Groapa*). Revine la Paris, locuiește la Cité Internationale Universitaire și-și pregătește, ca bursier, o teză de doctorat despre *Rezistența culturală în Europa de Răsărit sub regimurile comuniste*, proiect nefinalizat după ce a obținut Diplome d'Études Approfondies. Lucrează ca jurnalist la Radio France Internationale, Secția română, unde desfășoară o activitate intensă. După '89 revine frecvent în România, participă la târguri de carte, acordă interviuri, publică poezie, proză, teatru, devenind autorul cel mai jucat pe scene, la radio și televiziune. Piesele sale de teatru au fost traduse în peste 25 de limbi, publicate și jucate în tot atâtea țări.

În 1996 publică în două volume, *Teatru* I și *Teatru* II, o culegere masivă din teatrul său scris între 1977 și 1990 care cuprinde și o anexă cu „extrase dintr-un dosar de presă" (1991-1995). Se regăsesc aproape toate piesele sale scrise în România, dar și în Franța și traduse în română, între care: *Țara lui Gufy, Angajare de clovn, Văzătorule, nu fi un melc, Negustorul de timp și Frumoasa călătorie a urșilor Panda povestită de un saxofonist care avea o iubită la Frankfurt, Teatru descompus și Despre sexul femeii-câmp de luptă în războiul din Bosnia, Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal, Caii la fereastră, Mansardă la Paris cu vedere spre moarte, Omul cu o singură aripă, Păianjenul în rană, Groapa din tavan, Omul pubelă & Femeia ca un câmp de luptă, Imaginează-ți că ești Dumnezeu, Mașinăria Cehov și Nina sau despre fragilitatea pescărușilor împăiați, Femeia țintă și cei zece amanți, Occident Express și Despre senzația de elasticitate când pășim peste cadavre, Omul din cerc (antologie de teatru scurt), Procesul comunismului prin teatru* (antologie), *Omul din care a fost extras răul, Trilogia balcanică. Migraaaanți sau Prea suntem mulți în aceeași barcă.*

Publică și volumele eseistice *Cronica ideilor tulburătoare sau Despre lumea contemporană ca enigmă și amărăciune* (2010) și *Cabaretul cuvintelor: exerciții de muzicalitate pură pentru actorii debutanți* (2012) și este prezent în volumele colective *Mărturii în timp – dialoguri cu…*, realizate de Constantin Coroiu (1997) și *Dialoguri pariziene cu…*, realizate de Lucreția Bârlădeanu (2005). În scrierile din limba franceză este foarte prolific, îi apar peste 30 de cărți și un număr impresionant de piese de teatru.

Teatrul Național din Timișoara a organizat în octombrie 1996 un „Festival de autor – Matei Vișniec" cu 10 piese interpretate de o trupă de actori din Franța și de 11 trupe din România. Teatrul Național „Mihai Eminescu" din Chișinău i-a prezentat în stagiunea 1999-2000 drama *Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintal,* iar Teatrul Național din Cluj, în iunie 2004, piesa *Mansardă la Paris cu vedere spre moarte,* care reprezintă, de fapt, un omagiu adus lui Cioran. Volumul *Omul cu o singură aripă* cuprinde trei piese de teatru scrise inițial în limba franceză între 1992-1996 și rescrise de autor în limba română.

Într-un interviu, Matei Vișniec afirma că piesele sale de tinerețe aveau o anumită frontieră comună cu teatrul absurd și cu teatrul grotesc, după care s-a îndreptat spre piese fantastice, iar mai târziu realiste, cum este cea despre femeile violate în Bosnia. O altă categorie de piese sunt „omagii culturale" unor personalități care l-au marcat, precum Emil Cioran și A.P. Cehov. Prima sa piesă scrisă în franceză este despre Jeanne D'Arc.

Gelu Ionescu consideră că teatrul lui Vișniec este „unul dintre exemplele cele mai reprezentative pentru postmodernismul național".

→

Tănăsie Lolescu își mai aduce aminte că, în anul 1954, o firmă americană s-a adresat Consiliului Popular cu scopul de a lua din oraș operele lui Brâncuși (și probabil să le ducă în America), iar în schimbul lor să facă unele lucrări edilitare. Oficialitățile de la Raionul Târgu-Jiu au luat legătura cu superiorii lor de la Regiunea Oltenia (condusă de tov. Stancoveanu, o profesoară de istorie), care au dat însă ordin să nu se facă nicio mișcare în acest sens. Oricum, cât a mai stat el în Gorj, în perioada 1953-1956, nu s-a mai întâmplat nimic cu *Coloana,* și cu atât mai puțin după anul 1956.

T. Lolescu consideră că „nu este nicio bravură în ceea ce s-a întâmplat; a fost un act tineresc din necunoștință de cauză", dar că acesta este „purul adevăr". Fac mențiunea că relatările de mai sus le-am extras din interviul filmat *Coloana Infinitului la fier vechi – cu Tănăsie Lolescu* și coincid în mare măsură cu informațiile pe care T. Lolescu mi le-a dat personal în această privință, în primăvara anului 2006, cu ocazia sfințirii troiței ridicate din inițiativa lui în cimitirul satului Hobița (unde mult timp s-a considerat că sunt înmormântați părinții lui Brâncuși, fapt contestat însă astăzi, în special în ceea ce privește locul de odihnă al mamei sale, Maria Diaconescu, despre care sunt dovezi că ar fi de fapt situat în cimitirul din satul Brădiceni) și așezată în fața bisericii de lemn, construită de bunicul lui Brâncuși. Acest model gorjean de troiță este sculptată cu simboluri brâncușiene ce trimit la *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului* și *Coloana Infinită,* iar într-un loc special, situat la baza acesteia, urma să se introducă pământ adus de la mormântul lui Brâncuși din Paris (în anul 2007, când se împlineau 50 de ani de la moartea lui), ca un simbol al aducerii artistului acasă lângă cei din familia sa, prin semnul crucii.

Cu această ocazie, Tănăsie Lolescu a spus: „Constantin Brâncuși, în mod creștinește, nu era marcat prin nimic. Am hotărât să sfințim o troiță din lemn, cu specific gorjenesc, și să o punem în cimitir. La piciorul acestei troițe va fi înmormântată, în mod simbolic, o sferă cu pământ de la mormântul lui Brâncuși. Așa va fi îngropat alături de mama sa, în cimitirul din sat" (vezi Tănăsie Lolescu, Ion Cucu, *In memoriam Constantin Brâncuși – troița de lemn cu însemne masonice pentru marele sculptor în cimitirul din Hobița,* 2006, http://www.cuvantmasonic.ro/ old_site/iframes/troitabrancusi.html).

Așadar, ca o ironie a sorții, dacă în anul 1953 activistul comunist ateu Tănăsie Lolescu trăgea cu lanțuri de capodopera din Târgu-Jiu a consăteanului său (ajuns mare artist la Paris), iată că, după mai bine de o jumătate de secol, același om, devenit la bătrânețe „maestru venerabil" al Lojii „Hobița", aducea acum, în mod contrar atitudinii sale din timpul comunismului, un omagiu creștin și masonic lui Constantin Brâncuși, ridicând pentru el o troiță cu însemne masonice pe care este sculptată tocmai Coloana (aceasta și cu scopul de a-l îngropa simbolic pe artist alături de mama sa. Într-adevăr, istoria (care ne modelează) este cea mai frumoasă poveste...

Podul de reviste

Dialog cu primarul de Sadova, Vladimir Susarenco

Raia ROGAC

Cu cât ne cunoaștem mai bine, cu atât suntem mai bogați și mai uniți.

Am avut mai demult o înțelegere cu primarul Vladimir Susarenco, să-mi acorde un interviu, dar, fiind mereu ocupat, se tot amâna realizarea lui. Zilele trecute am primit o invitație de la Domnia Sa, de a participa la o suită de manifestări desfășurată în localitate. Am acceptat cu plăcere, fiind sigură că vom realiza acea dorită convorbire de suflet, ceea ce și s-a întâmplat.

– Domnule primar, mă bucur că mi-ați oferit posibilitatea să asist la o sărbătoare minunată a comunei Sadova. Ați organizat atât de bine evenimentul încât s-a adunat întreg satul, ați avut și mulți oaspeți importanți, între care și doamna vice-președintă a raionului, Zinaida Bădărău, originară din părțile locului. Vom reveni la atmosfera de mare sărbătoare și cinstire, dar mai întâi aș vrea să ne prezentați succint istoricul locului. El mai poartă în surdină urmele pașilor lăsați de mari personalități. De exemplu, despre Sadova a scris Gala Galaction, publicist, scriitor, teolog. El a fost coleg de liceu cu Tudor Arghezi, a absolvit facultățile de litere, filosofie și teologie și a făcut doctoratul în teologie. Între multele ocupații pe care le-a avut în vasta-i activitate, a ocupat și pozițiile de defensor al Episcopiei Olteniei și a Curții de Argeș, de membru al Academiei Romane, de profesor al Facultății de Teologie din Chișinău. Iată câteva gânduri ale acestui mare cărturar, desprinse din cartea Zile basarabene: *„Era prin mai sau prin iunie și drumul nostru trecea adesea pe sub noduroase crengi de nuci, printre cascade verzi de gheorghinari și prin curpeni de mure. Toată valea pe care se înșira și se deșira satul Sadova trăia întinerită de ploile din urmă, sub farmecul zilei închinată spre vecernie… O hărnicie care se dădea pe față la tot pasul, o preocupare statornică de ordine și de frumusețe… Ca și în toată Basarabia, și aici, la Sadova, este un loc cu frumuseți particulare, cu atmosferă proprie și cu nu știu ce melancolie subtilă, în toată revărsarea lui." Este suficient să vii o singură dată în sat ca să te convingi, ca și Gala Galaction, că el este o oază de verdeață, aceeași nuci mari și rotați pe la porți, iar casele oamenilor, acareturile, grădinile și livezile vorbesc de la sine pentru stăpânii lor – de buni gospodari. Doar melancolia n-am citit-o pe fețele sadovenilor, ci o mare bucurie la ceas de sărbătoare.*

– Comuna Sadova este situată în centrul Republicii Moldova, la 50 de km de Chișinău și 10 km de centrul raional Călărași. Este o zonă mai mult de deal, cu oameni buni și gospodari, după cum ați și menționat. Sunt mai multe legende cu privire la denumirea satului. Aici s-a format o comună cu tradiții mai deosebite decât celelalte localități din preajmă. Doctorul în istorie, publicistul și scriitorul Vlad Ciubucciu, în *File de istorie, Sadova de pe apa Zalobiței,* afirmă că denumirea ar veni de la persoana Sadu sau Sadova, care, *vrednic gospodar, strămoș al sadovenilor actuali, a fost printre acei bărbați fericiți care, pe vremuri, a stăpânit pământ pe aceste locuri blagoslovite de Dumnezeu.*

– Același autor arată că prima atestare, care demonstrează că satul exista deja, este un Uric de danie vornicului Vană din partea domnitorului Alexandru cel Bun, la 1420, unde, între alte localități, figurează și moșia Sadovei. Aveți copia documentului?

– Da, avem acest document. Avem și toate volumele Enciclopediei *Localitățile Republicii Moldova,* unde sunt prezentate toate satele, inclusiv Sadova noastră. La 25 aprilie 2020 vom sărbători cele șase veacuri de istorie ale satului. Actuala sărbătoare la care ați fost martor a fost una dintre multele acțiuni de pregătire a frumosului jubileu. Am curățat și sfințit izvorul de unde a început satul, supranumit *La uluce.* Este o zicală populară, similară în mai multe localități cu izvoare: *cine bea apă din izvorul de la uluce, din Sadova nu se mai duce.* E bine că a venit multă lume, ceea ce înseamnă că oamenii țin la istoria satului, la lucrurile sacre, care te duc cu gândul la veșnicie. Au venit toți trăitorii de azi, dar și cu o bună parte dintre descendenții

lor, au venit cu neamuri și urmași, ceea ce pe noi, conducerea Sadovei, ne-a bucurat foarte mult. Nu mai avem multele cișmele de altă dată, a rămas doar acest izvor să susure și să ne bucure. Apa izvorului a fost testată la laborator, e apă potabilă de calitate. În preajmă am mai amenajat o zonă de odihnă pentru diverse activități culturale.

– Am vorbit cu mai mulți oameni în vârstă din sat, care și-au amintit că aici se făcea jocul satului…

– Da, de *La uluce* a început satul, de la o margine. Flăcăii tocmeau muzica și făceau jocul. Din păcate, în 1971 au fost alunecări de pământ și o bună parte dintre gospodării au fost strămutate. Aici erau amenajate scrâncioburi, erau uluce făcute din lemn, la care oamenii veneau cu vitele la adăpat.

– Pentru cei de față a fost prezentat și un program artistic pe măsură, la care și-au dat concursul renumitul Cor popular al satului, „Alexandru Malai", precum și elevi de la gimnaziu. Ionică Dodon, cu melodia Măcar pentr-un cântec, *pe versuri de Nicolae Dabija, mi-a amintit de perioada de renaștere națională. Pe-atunci, eram redactor la Radio Moldova, nu aveam dreptul să transmitem versuri patriotice, creația lui Nicolae Dabija era interzisă total. „Măcar pentr-un cântec, haideți să ne strângem,/ să ne amintim cine-am fost și suntem…" Așa începea cântecul și, deci, poezia. În loc de zece secunde pe fundal, în înțelegere cu operatorul, noi dădeam o strofă și cine avea de înțeles, înțelegea. Păcat că acum nu mai există o asemenea solidaritate de breaslă și nici public numeros care să ne asculte cu luare aminte. Mai târziu, acest cântec se intona frecvent în Piața Marii Adunări Naționale cu ocazia sărbătorilor naționale.*

– Este un cântec al tinereții noastre. În acele timpuri, eram student la Institutul Pedagogic „Taras Sevcenko" (actualmente Universitatea Pedagogică) din Tiraspol. Eram înconjurați numai de ruși, iar la Institutul Pedagogic se preda în limba română, adică moldovenească, cum i se spunea pe-atunci.

– Unica oază românească…

– Tot pe-atunci erau populare în rândul patrioților și cântecele de la Cenaclul Flacăra al lui Adrian Păunescu. Cât suflet și ardoare era la acel moment!

– Puțin mai târziu, din cauza separatiștilor, Universitatea din Tiraspol a fost nevoită să-și mute sediul la Chișinău, unde se găsește și în prezent.

– Cu părere de rău, vom constata că acea flacără vie din inimile multor oameni s-a stins, iar dintre patrioții care au fost în primele rânduri ale luptei de eliberare națională, cu penița sau cu arma la propriu, o parte au trecut în veșnicie, iar cei mai mulți au luat drumul pribegiei. Eu stimez opțiunea celor care se consideră patrioți ai neamului, îi accept și pe cei care se consideră doar moldoveni, dar vreau să fie respectată și opțiunea mea. Am spus-o de la început și o voi spune și pe viitor, nu mă tem: sunt român.

– Dumneavoastră sunteți get-beget sadovean, v-ați născut și copilărit aici, la fel părinții?

– Da, m-am născut la Sadova, la 3 octombrie 1959, sunt fiul lui Dumitru și Maria Susarenco. La părinți am fost trei copii: fratele Gheorghe Susarenco, un bun jurist și avocat, din păcate, a trecut în împărăția Domnului, sora Tatiana, cu părere de rău, ca și mulți cetățeni din Sadova, este plecată de mai mulți ani peste hotare. Am activat opt ani pe post de viceprimar de Călărași. Dragostea de sat și de săteni m-a făcut să candidez la funcția de primar de Sadova și nu-mi pare rău. Muncesc pentru satul meu, pentru sadovenii mei. Îmi doresc să fiu înțeles și ajutat de întreg satul. Împreună putem realiza multe lucruri minunate pentru baștină.

– Acest lucru s-a demonstrat și la această mare sărbătoare a satului. Masa de cinstire și pomenire a sfinților părinți mi-a amintit de o sărbătoare, la fel de frumoasă, pregătită la Mircești de săteni, întru amintirea boierului și marelui poet patriot Vasile Alecsandri. A fost și un concert în luncă, n-au lipsit tradiționalele sarmale, plăcinte, cozonac și multe alte bunătăți, pe care le-au pregătit neîntrecutele gospodine de la baștina clasicului literaturii române, în primul caz, și cele de la Sadova, în cazul al doilea…

– Îmi doresc să avem cât mai multe sărbători de suflet, căci acestea ne unesc, mai multe întâlniri petrecute frumos și cu folos.

– Am urmărit la TV cu sufletul la gură desfășurarea adunării satului pentru semnarea simbolică a Declarației de Unire cu România, au fost bruiaje, dar, din mai multe reluări, am reușit să mă pătrund de atmosfera în care aceasta a avut loc. La actualul eveniment, moderatoarea de excepție, doamna profesoară…

– …Luiza Vulpe-Arhip, s-a achitat foarte bine de sarcină și nu putea fi altfel, pentru că este profesoară de istorie. Părinții ei, Maria și Dumitru, au zece copii și toți au moștenit de la Dumnezeu darul de a cânta, inclusiv doamna profesoară, după cum ați și văzut. Cât de bine au cântat membrii acestei frumoase și numeroase familii *Imnul Sadovei* – un cântec foarte vechi!... Ați amintit de semnarea Declarației de Unire. La noi situația este un pic *delicată*, pentru că președintele Igor Dodon este din Sadova și toată lumea știe poziția lui.

→

Membru al Uniunii Scriitorilor din România (1984), Matei Vișniec este distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor pentru Poezie (1985), Marele Premiu de Teatru Radiofonic al Societății Autorilor și Compozitorilor Dramatici din Franța pentru piesa *L'Histoire des ours panda racontée par un saxophoniste qui a une petite amie à Francfort* (1994), Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru Teatru (1998), Premiul pentru Dramaturgie al Academiei Române (1998), Premiul Național de Dramaturgie acordat de Ministerul Culturii și Cultelor (2002), Premiul Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Istoria comunismului povestită pentru bolnavii mintali și alte piese* (2002) și pentru volumul *Omul cu o singură aripă* (2006). În 2009, în Franța, i se acordă Premiul European de către Societatea Autorilor și Compozitorilor Dramatici, iar în 2016 Premiul „Jean Monnet", în cadrul Festivalului „Littératures européennes", pentru romanul *Negustorul de începuturi de roman,* care a apărut în limba franceză la Editura Jacqueline Chambon. Juriul, prezidat de scriitorul și criticul literar Gérard de Cortanze, a precizat că „a vrut să pună în valoare o operă în totalitate concentrată pe tema cunoașterii, drept singura salvare și posibilitate a omului de a transcende și de a lupta împotriva obscurantismului".

– *Vi-l amintiţi cum era în şcoală?*

– Nu, eu sunt mai mare. După cum am mai spus, trebuie să ne respectăm reciproc opiniile, să nu trădăm poporul. Pe mine mă bucură că chiar de la săteni a venit şi a fost sprijinită iniţiativa de a ne alătura satelor care au semnat simbolica unire. Eu din capul locului am spus că-mi voi pune semnătura când se vor alătura majoritatea locuitorilor şi aşa a şi fost. La început au fost 100 de semnatari, apoi 200, 300, 500 ş.a.m.d. Sadova are poziţia sa în ceea ce priveşte Unirea. Putem considera acest exerciţiu drept un sondaj liber făcut de către consătenii mei. Oamenii şi-au exprimat dorinţa, neinfluenţaţi de cineva. Nu pot nega că există şi păreri opuse, mai sunt unii rătăciţi. Uneori mi se face impresia că cineva doreşte cu tot dinadinsul să ne dezbine, dar nu să ne unească, aşa ca în versurile lui N. Dabija, despre care am vorbit mai sus.

– *Haideţi, mai bine, vorba lui Creangă, să vorbim despre parteneriate. Acestea vă aduc şi prietenii, şi bucurie, şi înţelegere. Am fost şi eu când aţi vizitat sadovenii suceveni. Apropo, în România sunt mai multe localităţi din diverse judeţe care poartă numele Sadova. În judeţele Mehedinţi, Dolj…*

– Dar cea mai apropiată comună Sadova este cea din judeţul Suceava. Am descoperit că avem foarte multe lucruri în comun, de parcă am fi parte a unui întreg, dar poate aşa şi este. Poate demult, în trecutul îndepărtat, un grup de sadoveni, în căutare de noi locuri şi păşuni, au coborât din munte spre Călăraşi sau invers, stră-stră-strămoşii noştri au urcat spre munţii mai apropiaţi. Atunci am aflat că avem multe nume de familie comune: Gurghiş, Cozma, Rusu, Boguş, Ionel. Avem şi toponime comune, coincide şi hramul satului, şi al Bisericii, drept că la Sadova din Suceava sunt două locaşuri sfinte. Toate acestea dovedesc că dorinţa de înfrăţire a fost şi este firească.

– *Eu am scris monografia satului meu natal Pelinia şi am aflat, tot de la bătrânii satului, că jocul se făcea, la noi,* Pe toloacă *– un loc bătut de la marginea satului…*

– Probabil că astfel de toponime aveau mai toate satele din acele vremuri, mai ales că nici Prutul nu le despărţea. Acum rar se mai găsesc izvoare adevărate, bogate în săruri. O firmă elveţiană a venit în ajutor satului nostru prin derularea unui proiect intitulat *Apa San,* adică apă sănătoasă. Apa este ceva sfânt şi trebuie păstrată şi îngrijită, mă refer în primul rând la izvoare şi fântâni. Ţin să menţionez că la curăţarea, amenajarea şi sfinţirea izvorului *La uluce,* precum şi la pregătirea zonei de odihnă, la procurarea Troiţei, au contribuit sătenii, dar şi Consiliul Local. Cu atât mai mult că numai mâine nu-i poimâine, zic aşa pentru că peste o zi este hramul satului – de Sfântul Nicolae. Nouă, sadovenilor, ne place să cinstim sărbătorile.

– *Aţi avut la sărbătoare şi oaspeţi din partea administraţiei raionale şi a clerului…*

– Da, mai întâi, dis-de-dimineaţă, la Biserica Sfântul Nicolae, un sobor de preoţi, în frunte cu ÎPS Petru, Arhiepiscop al Chişinăului, Mitropolit al Basarabiei şi Exarh al Plaiurilor de la Mitropolia Basarabiei, a oficiat o minunată slujbă consacrată sfinţilor părinţi. Nimic nu este mai de cinstire decât sfinţii părinţi şi părinţii care ne-au dat nastere. A fost o pomenire şi a strămoşilor noştri. Ar fi fost păcat dacă nu făceam lucrul acesta. Reuşita manifestărilor ne-a încălzit inima. Şi la biserică s-a adunat multă lume bună şi am putut vedea numai bucurie pe feţele şi în inimile lor, bucurie şi înţelepciune, toleranţă şi bunătate. Trăim vremuri zbuciumate, având în vedere unele evenimente politice care s-au desfăşurat, unele enigme ce ţin de furtul miliardelor… Dar ne-am îndepărtat de tema parteneriatelor...

– *Poeta Eugenia Bulat, prezentă cu soţul Valeriu la aceste minunate activităţi, ambii originari din sat, mi-a mărturisit că la Sfintele Sărbători de Paşti i se făcuse dor de satul Sadova din Suceava şi a plecat acolo. A fost găzduită, ca şi în alte rânduri, de familia fostului primar, Veronica şi Vladimir Bota, cu care semnase, încă în august '90, primul Protocol de Colaborare dintre Sadova, Suceava şi Sadova, Călăraşi (dânsa fiind atunci primul primar ales în mod democratic). Acel document a fost ca o primă rândunică, după care au urmat stoluri: zeci şi sute de localităţi care au stabilit relaţii de prietenie şi colaborare şi nu numai cele cu nume îngemănate. Tot în acea perioadă, într-o pagină dublă din* Moldova Suverană, *am relatat despre un eveniment mai deosebit: la iniţiativa prof. univ. Nicolae Leonăchescu, din Bucureşti, preşedinte al Societăţii Cultural Ştiinţifice Stroeşti-Argeş, au fost înfrăţite satele cu acelaşi nume din judeţul Argeş şi raionul Râbniţa. Îmi amintesc titlul acestui amplu material: „Două sate şi-au dat mâna". Dar vorbeam de vizita Eugeniei, care s-a întâlnit şi cu actualul primar, asigurându-o că sătenii sunt în aşteptare să facă schimb de vizite, să participe la sărbătorile naţionale şi creştine, să înnoiască protocolul de colaborare.*

– Ne bucură mult acest lucru. Am vorbit şi eu cu domnul primar Mihai Constantinescu, i-am mulţumit că este deschis pentru colaborare, vom continua neapărat întâlnirile noastre, ne dorim realizarea unor proiecte comune. La Paştele Blajinilor l-am avut ca oaspete pe dascălul Tudor Zbranca de la Biserica Sfântul Gheorghe din Sadova, Suceava, care, atunci când noi am fost la ei în vizită, a găzduit acasă la el o jumătate din grupul nostru. Apropo, în Sadova

suceveană sunt două biserici cu două hramuri: Sfântul Gheorghe şi Sfântul Nicolae. Am participat la Sărbătoarea comunei şi la Festivalul-concurs interjudeţean de interpretare a cântecului popular „Maria Surpat – Mina Pâslaru", organizat de Consiliul Judeţean Suceava, Centrul Cultural „Bucovina" – Centrul pentru Conservarea şi Promovarea Culturii Tradiţionale Suceava, Primăria şi Consiliul Local Sadova şi Căminul Cultural „Zorile" din Sadova. Spectacolul din cadrul sărbătorii comunei s-a desfăşurat pe o scenă de concerte de vară construită din bârne. Anul acesta am reuşit să facem un parc foarte bun, pe şapte hectare, destul de măricel, unde am început să amenajăm un stadion şi unde ne dorim şi o scenă de vară din bârne.

– *Cum e cu plecările peste hotare, a mai încetinit exodul?*

– Cu părere de rău nu pot constata acest lucru, situaţia e de plâns. Iată câteva date statistice: avem 147 de copii în şcoală şi în jur de 70 de copii în grădiniţă; în 2017 au fost 34 de decese, 14 naşteri şi doar 4 căsătorii. După cum vedeţi, la naşteri suntem cu sold negativ de mai mulţi ani. Pentru comparaţie, în 1977, când eram în clasa a zecea, eram în şcoală în jur de o mie de elevi.

– *Cum de se menţin, totuşi, aceste gospodării aşa de frumoase şi bine îngrijite? Nu ai putea spune că o bună parte din acestea sunt părăsite, abandonate…*

– O parte dintre săteni pleacă la munci sezoniere peste hotare, revin periodic şi investesc în gospodării, iar unii, mai puţini, chiar deschid afaceri proprii. Mai sunt şi orăşeni care moştenesc casele părinteşti, iar acestea, vorba poetului Grigore Vieru, nu se vând. De exemplu, în gospodăria unde ne aflăm acum, stăpânii ei, Nicolae şi soţia sa, Raisa Dodon, vin de la Chişinău şi gospodăresc doar în zilele de odihnă.

– *Se vede că sunt foarte harnici, atât de bine îngrijită este grădina, cu vetre de legume şi flori, cu scrânciob, cu terasa aceasta nemaipomenită…*

– E proaspăt construită, ca o anexă la casa părintească, cred că suntem primii oaspeţi găzduiţi pe terasă.

– *Cu multă mândrie, doamna Raisa mi-a arătat bogăţia de obiecte şi lucrări manuale, ţesute, brodate, croşetate de dumneaei – cât sunt de frumoase! Şi ii, şi perdeluţe pentru geamuri, şi feţe de masă, şervete şi şerveţele – o mulţime! E de minune că nu dau iama hoţii!*

– Parte dintre aceste gospodării sunt înzestrate cu sisteme de alarmă, dar şi vecinii sunt cu ochii pe oaspeţi nepoftiţi. Sadovenii sunt foarte muncitori, mai ales în perioada primăvară-toamnă. Bogăţiile lor din case ţin mai mult de suflet, de amintiri, nu sunt bogăţii de care să se intereseze hoţii.

– *Am avut ocazia să văd în satul Şinca Nouă, judeţul Braşov, în perioada lucrărilor fierbinţi de vară în câmp, cum o parte dintre săteni lăsau dis-de-dimineaţă genţile cu bani şi lista de cumpărături în crengile unui copac de lângă magazin, iar seara târziu le ridicau. Vânzătorul avea grijă în orele de program să calculeze şi să pună produsele necesare solicitate, fără a da ochii cu stăpânii lor.*

– Sătenii noştri, de asemenea, se deosebesc prin spiritul de prietenie şi ajutor reciproc, o fac aşa cum au făcut-o părinţii şi strămoşii lor.

– *La Sadova din Suceava se desfăşoară Balul gospodarilor, la Sadova din Călăraşi ce baluri şi festivaluri aveţi?*

– Anual desfăşurăm Festivalul căpşunilor, unic, cred, în R. Moldova, Festivalul cântecului pascal, Festivalul tradiţiilor de iarnă ş.a.

– *Lumea satului e dornică să păstreze frumosul, de fapt, primul festival menţionat e nu doar frumos, e şi gustos…*

– Cu-adevărat este un festival delicios. Vorbeaţi mai înainte de casele frumoase. Inclusiv venitul de pe urma creşterii căpşunilor ajută gospodarii să menţină gospodăriile în bună ordine. Din păcate, nu ajung braţele de muncă, mai ales pentru muncile sezoniere. Sunt mulţi cultivatori de căpşuni, festivalul a ajuns la a cincea ediţie. Dar există o problemă: nu se admite implicarea copiilor la culesul fructelor. Vorbesc despre cei mari, despre clasele a opta şi a noua. Îmi aduc aminte de brigăzile şcolăreşti de altădată, care făceau şi lucruri grele: nouă, elevilor, sub supraveghere, ni se permitea chiar şi conducerea maşinilor agricole; întindeam sârma pe spaliere sau făceam alte munci destul de complicate. Aş face o interpelare către Guvern să permită munca aceasta; câştigul i-ar stimula inclusiv pe copii. Peste hotare, această practică o folosesc până şi miliardarii şi milionarii, învăţându-şi odraslele să cunoască de mici rostul muncii. Ar fi un mare ajutor şi pentru părinţi, se pot încheia contracte cu părinţii în vederea culesului, cu stipularea clară a orelor de muncă şi de odihnă.

– *Noi, în brigăzile şcolare, ne luptam cu fluturii americani şi gândacii de Colorado... Să revenim la actualitate însă. Dar nu pot fi angajaţi cei care nu au un loc stabil de muncă, de aici, sau dintre cei care locuiesc în Călăraşi? E foarte aproape…*

– Avem angajaţi din această categorie, dar nu îndeajuns – vin până şi din Corneşti, Ungheni.

– *Ce alte ocupaţii mai au sadoveniii?*

– În mare, avem cultivatori de legume şi de viţă de vie. Este îmbucurător faptul că în ultimul timp a sporit creşterea numărului de persoane care cultivă struguri de masă. Unii gospodari şi-au procurat şi frigidere pentru păstrarea fructelor, legumelor şi strugurilor, valorificând producţia în perioade convenabile. Se descurcă oamenii cum pot.

– *N-am terminat discuţia despre parteneriate...*

– Încă de pe vremea când eram viceprimar al raionului, am stabilit relaţii de înfrăţire între centrul raional Călăraşi şi centrul judeţean Călăraşi, din România. Anul trecut, la 22 septembrie, am întocmit un acord de înfrăţire între Sadova, R. Moldova, şi Cuza-Vodă, România, semnatari fiind cel care vă vorbeşte şi primarul Marius Cojocaru. Mai avem şi alte propuneri. Fiecare înfrăţire este bună, fiindcă se leagă prietenii, se stabilesc noi rubedenii, se fac schimburi de experienţă în domeniul cultural, dar şi al administraţiei publice. Eu admir programul *Cunoaşte-ţi ţara,* aş dori să mergem cu sătenii în călătorie în zonele de munte sau la mare în România. Ne dorim, de asemenea, vara aceasta să trimitem şi un grup de copii, doritori să cunoască locuri pitoreşti din Ţară. Schimburile acestea sunt un lucru foarte bun, în toate domeniile: cultural, şcolar, economic, agricol etc. Cu cât ne cunoaştem mai bine, cu atât suntem mai bogaţi.

– *Vă doresc bogăţie sufletească şi materială, unire în sat şi în ţară!*

Cherchez la femme

Peggyţa zarafiţa amanta cam de-a pururi soţie câteodată

Paula ROMANESCU

Un Guggenheim de prin Americi, Benjamin din neamul lui Solomon (să mai adaug că deloc sărac?), mare industriaş căruia Turnul Eiffel din Paris îi datorează liftul (iar uzinelor de la Reşiţa, şuruburile), şi-a mai adăugat la sacii cu arginţi şi dota dolofană a miresei sale Florette Seligman, floare aleasă dintr-o familie de bancheri, care avea să aducă pe lume un fruct viu căruia i-au dat la botez (nu, nu la botez, că la ei ritualul acesta nu există!) numele de Marguerite–Peggy. Era în anul 1898.

Peggy era poate de la început cam prea neastâmpărată, astfel că tatăl ei începuse deja să lipsească tot mai des de acasă spre a-şi căuta binefăcătoarea linişte lângă o oarecare Ninette Aubart, care nu avea habar de monotonia vieţii casnice şi nu făcea deloc din amor o tragedie, mulţumindu-se cu mici cadouri – o vilă, o maşină, un yacht, ceva diamante, călătorii prin ţinuturi exotice, recepţii sofisticate şi alte asemenea nimicuri… În vremea asta, Florette se ofilea sub greutatea caratelor din imperiul său bancar, ignorând cu superbie rătăcirile Benjaminului său soţ.

Şi-a fost anul acela 1912, cu un Titanic rătăcit în necuprinsul de adânc al mării. După ce fidela lui însoţitoare – Ninette, a prins un loc clasa a treia pe ultima barcă lansată pe valurile negre ale Atlanticului, Benjamin Guggenheim a rămas pe puntea vaporului, cu un pahar de coniac fin în mână, pe care valetul său avea grijă să i-l umple de cum se golea, în vreme ce orchestra interpreta *Valurile Dunării* până când avea să se aştearnă marea înfiorătoare linişte…

Florette a avut gentileţea s-o recupereze pe Ninette. Splendida solidaritate feminină în faţa tragediei! Nu se ştie exact dacă vor fi şi plâns una pe umărul celeilalte.

Abia intrată în adolescenţă, Peggy era deja milionară în dolari, isteaţă foarte şi plictisită de acel *dolce farniente* în care-şi duc traiul cei care şi-au dat doar osteneala să se nască şi s-au şi văzut prinşi în mlaştina acaparatoare a arginţilor care se tot înmulţeau. Ea dorea să simtă că trăieşte, că în viaţă trebuie să-ţi câştigi pâinea cea de toate zilele folosindu-ţi mintea şi mâinile. Ideea de câştig nu-i era deloc străină. Fusese chiar educată în această „religie” cu închinare la viţelul de aur.

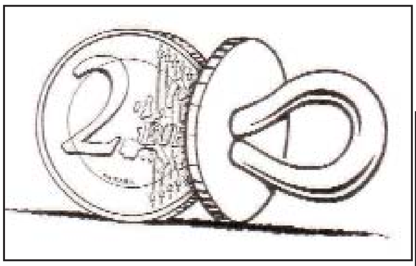
A început prin a face pe vânzătoarea într-un magazin de te miri ce. S-a plictisit repede. Pe la 20 de ani a plecat la Paris. A vizitat muzee, era nelipsită de la petreceri private, dădea ea însăşi astfel de bairamuri la care fiecare invitat avea sticla lui de şampanie preferată. S-a îndrăgostit de artă şi, mai abitir, de artiştii moderni, de poeţi, dansatori, toţi şăgalnici şi berbanţi...

Un unchi al său, Solomon Guggenheim, pusese de un muzeu în America. Ea a găsit că e mult mai incitant să-şi cumpere cu banii moşteniţi întâi nişte amanţi şi abia apoi să-şi deschidă o galerie de artă.

Curând avea să fie numită foarte pe drept „amanta modernismului” (sau a moderniştilor!), după ce şi-a perfecţionat experienţele sexuale până la a ajunge la o adevărată artă. Am spus Artă? Păi cum ar fi fost să fie altfel dacă printre aleşii ei erau un Kandinsky, un Klee, un Picabia, un Braque, un Picasso, un Dali, un Gris, un Delaunay (dar şi soţia acestuia, ca să nu se simtă biata de ea înlăturată de la dulcele festin!), nişte sculptori aciuiaţi pe la Paris, vreascuri jertfelnice pe rugul Oraşului-Lumină, printre care şi uriaşul Constantin Brâncuşi, „un amestec de ţăran şiret şi zeu adorat”, cum avea să-l caracterizeze „amanta modernismului” după ce a purces la a-l seduce (şi el nu a rămas de neînduplecat!), cu intenţia de a-i şterpeli pe mai nimic *Pasărea în văzduh,* pe care pusese ea ochii şi pentru care meşterul ceruse un preţ nenegociabil care ei (?!) i se păruse exorbitant – 4.000 $.

Se întâlniseră evreicuţa-zarafiţa Peghiţa şi olteanul – zeu isteţ deghizat în ţăran încăpăţânat… Timpul trecea bezmetic, nemţii se apropiau de Paris. Era în 1940. Evreii părăseau corabia în mare pericol de scufundare. Peggy cumpăra zilnic pe sume derizorii lucrări de artă pentru care astăzi se jonglează cu milioane de euro la marile case de licitaţie, de la cei care se grăbeau să plece de teama lagărului, de teama morţii..

Negocierea pentru *Pasăre* bătea pasul pe loc. „Ne-am certat îngrozitor”, mărturisea ea în volumul autobiografic *Confesiunile unei dependente de artă,* apărut şi în traducere românească la Ed. Pandora, 2016. Nimeni până atunci nu-i impusese ei, zarafiţei, preţul tranzacţiei. Că a recurs la o mică învârteală cât să nu iasă de tot în pagubă, asta-i altă poveste. A propus să plătească în franci francezi pe care i-a cumpărat la schimb în America, unde cursul dolarului era mai mare, alegându-se cu 400 de dolari din totalul de 4.000 pretinşi de sculptor pentru lucrare. Aviz nezarafilor: oricât de bogat e cel care cumpără ceva de la

tine, acesta va încerca prin orice mijloace să te tragă un pic măcar pe sfoară, altfel se va simţi total nefericit.

Când lucrurile au rămas cum ceruse Brâncuşi, în iunie 1940, înainte de plecarea ei în America, o maşină a oprit în faţa atelierului din Impasse Ronsin, Peggy a coborât cu banii conveniţi în mână, iar sculptorul a întâmpinat-o cu *Pasărea* în braţe şi cu lacrimi în ochi (de tristeţe că se despărţea de Ea sau de ea?) şi schimbul s-a încheiat chiar pe trotuar.

Alte două lucrări – *Muza* şi, respectiv, *Măiastra,* aveau să intre tot în colecţia Peghiţei.

Dar cum nemţii erau la porţile Parisului, lucrările din galeriile ei de artă din Londra, Paris, Veneţia, trebuia să fie puse grabnic la adăpost. Peggy a cerut Luvrului un metru cub de spaţiu de depozitare undeva în sudul Franţei, dar i s-a răspuns că lucrările ei nu merită să fie salvate… Deh, se mai înşeală şi cunoscătorii într-ale artei… Avea şi ea acolo nişte Picasso, Kandinsky & comp., deci nu mare lucru…

A, da, între timp se şi căsătorise cu un aristocrat francez – Laurence Vail, specialist în golit sticle de şampanie şi coniac pe care apoi le decora cu colaje, îndeletnicire care s-a dovedit foarte rentabilă când Peggy le-a vândut pe bani buni în America… Ba i-a mai făcut şi doi copii – Sinbad şi Pegeen – acelui făcător de nimic, care, spre a-şi menţine condiţia fizică, o altoia pe nevestica lui cu sârg când o prindea pe acasă venită de la eternele ei întâlniri de amor (pentru artă!). L-a părăsit, dar i-a lăsat o generoasă pensie pe viaţă cât să tot aibă cu ce-şi cumpăra coniacul cel de toate zilele… De decorarea sticlelor nu s-a mai ocupat.

După aristocratul băutor fruntaş, soţ i-a devenit scriitorul John Holms, căruia ea i-a asigurat toate condiţiile de creaţie prin staţiuni însorite de pe Riviera sau prin alte locuri de poveste. Cinci ani cât au fost împreună (în acte!) ea şi-a îmbogăţit substanţial lecturile (Samuel Beckett ştia de ce!), el n-a prea avut inspiraţie la scris, dar a continuat pugilismul à la Laurence Vail pe fesele şi bicepsii femeii.

A urmat Max Ernst să-i pună în deget inelul. Nu, el n-a bătut-o. În 1941, împreună cu Max, dar şi cu Laurence şi copiii lor, Peggy a plecat în America.

Alte expoziţii, alte achiziţii. Atunci îl descoperă ea pe artistul pictor sărăntoc Jackson Polloc, simte ce poate (în pictură, cum altfel?), îi cumpără o vilă ca să aibă condiţii de lucru, îi cumpără şi primele tablouri şi îl lansează în vârful noii generaţii de creatori americani de artă.

Sub acoperişul ei erau nelipsiţi toţi artiştii care fugiseră din Europa din pricina războiului. Ea îi ocrotea pe toţi, dar nu uita să le achiziţioneze lucrările pe bani cât mai puţini. Astfel avea să obţină lucrări semnate de Fernand Léger, Magritte, Dali, Mondrian, Marcel Duchamps, Djuna Barnes, Frida Oppenheimer, Frida Kahlo etc. ceea ce-l făcea să scrâşnească din dinţi pe unchiul Solomon care se vedea concurat de năstruşnica nepoată.

Ca să-şi diversifice puţin preocupările, Peggy a mai scris o carte, tot autobiografică – *Out of this century,* fiindcă subiecte avea destule, scandalizând pudibonda respectabilă societate cu ai săi „stâlpi” de care se sprijineau toate „navele” în derivă din oceanul iubirilor fără iubire…

După încheierea războiului, Peggy & comp. revin în Europa, ea îşi cumpără la Veneţia *Palazzo Venier dei Leoni* care avea să rămână ultima sa locuinţă pe pământ (de fapt mai mult pe apă!), îl transformă în casă-muzeu, vizitabilă contra unei taxe (că, de!, bogată–bogată, dar firesc era ca şi banii din drum să cunoască drumul spre casă…).

Divorţează în 1948 şi de Max, îşi împart *à l'amiable* câinii cu pedigree şi pisicile persane, noi prieteni – Chagall, Oko Ono, Françoise Sagan, dar şi dintre cei vechi o frecventează; multora le-a făcut pensii pe viaţă, şampania nu lipseşte niciodată, marile muzee – Luvru, Tate Gallery, Victoria şi Albert Museum îi deschid… braţele invitând-o să-şi expună colecţiile.

Între timp, gustul pentru arta modernă se înteţise, preţul tablourilor o luase razna. „Amanta moderniştilor” intuise perfect afacerea. Alesese lucrări de artă una şi una pentru un onorariu infim. Îi onorase însă generos cu iubirea ei pe artişti. Din lunga listă a „fericiţilor”, să-i amintim pe Man Ray, Marcel Duchamp, Roland Pernose (pe care l-a căsătorit după folosire cu amica ei Lee Miller, celebră artist-fotograf), Yves Tanguy, Mondrian, Fernand Léger, Picasso, Brâncuşi (deloc cel din urmă!) şi, ne oprim ca să nu se supere umbra lui Cocteau că nu i-a fost dat s-o preschimbe pe minunata Peggy în Jean Marais…

După 1968, când Ceauşescu era pe cai mari şi suverana Marii Britanii îl plimba cu trăsurica ei pe malurile Tamisei, Peggy a dat o fugă prin România, că auzise ea c-ar exista şi pe aici pictori mari, a „picat” chiar pe un Salon Naţional de Artă şi a cumpărat un vraf de lucrări printre care şi „herghelia” cailor zburători (patru lucrări de mari dimensiuni) ai pictorului profesor N. Iorga, de aminteşte acesta şi acum de marea „pleaşcă” prin care, cu banii rămaşi lui după ce a fost dijmuit de marele zaraf Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste din fascinanta noastră Românie, şi-a luat un apartament şi… o şampanie. Nu, n-a băut-o cu Peghiţa. Cu gândul la ea, da!

Moartea a căutat-o şi a găsit-o pe terasa Palazzo-ului său din Veneţia pe 23 decembrie 1979. Cenuşa ei a fost depusă sub iarba din grădina ultimei reşedinţe pământene.

Lucrările ei – o parte în Palazzo-Casa Muzeu „Peggy Guggenheim” din Veneţia, cea mai mare parte în Muzeul „Solomon Guggenheim” din New York. Nepoţii ei – a avut vreo opt, au primit fiecare câte un milion de dolari. Atât. Nicio lucrărică însă din fabuloasa ei colecţie. Ştia ea de ce.

Zarafiţa Peggy a fost în fond o foarte generoasă femeie. Şi-a dăruit cu seninătate celor pe care i-a îndrăgit ca oameni şi admirat pentru talentul lor într-ale artei, nu doar trupul iubind iubirea, dar şi banii care oricum îi prisoseau. Ne-a dăruit şi nouă, celor neştiuţi de ea, bucuria de a admira, când vom ajunge, dacă vom ajunge (asta depinde numai de noi!), lucrările unor mari artişti reuniţi în marile colecţii „Guggenheim” din oraşul gondolelor sau de peste Ocean.

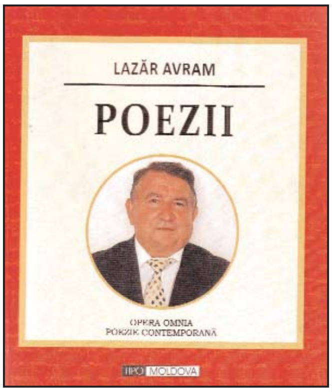
Ajunge-vom vreodată? Oricum, lucrările aşteaptă.

A forat în adâncul mărilor, dar și în cutele sufletului omenesc...

Olimpia POPESCU

Imediat după 1990, în peisajul cultural ploieștean au apărut mai multe edituri particulare, căci se presimțea că mulți intelectuali care au tăinuit în sufletul lor nenumărate umilințe, se vor apuca de scris, iar alții, poate, deja aveau asemenea scrieri în sertar. Într-adevăr, așa s-a și întâmplat… Profesorul Ion Th. Grigore (profesorul de matematică al lui Nichita Stănescu, Basarab Nicolescu, Ioan Tomescu – toți academicieni), prof. univ. Tocaci Emil, de la Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești, învățătorul Virgil Maxim ș.a. foarte repede au apărut cu volume de memorii de peste 400 de pagini. Pe lângă această categorie, de foști deținuți politici, au apărut și foarte mulți scriitori care, până atunci, probabil că nu puteau scrie tot ce ar fi avut de spus. În acest peisaj au „țâșnit", cu mult succes, cărțile profesorului universitar Lazăr Avram, de la Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești.

Lazăr Avram este un distins profesor universitar, doctor-inginer, director al Departamentului de Forajul Sondelor, Extracția și Transportul Hidrocarburilor (FET) din universitate, personalitate cu un strălucit parcurs științific internațional, profesor invitat al Universității Blaise-Pascal din Franța, unul dintre cei mai mari specialiști în domeniul forajului marin. Este vicepreședinte CITEF (*Conférence Internationale des Formations d'ingénieurs et de Techniciens d'Expression Française*), responsabil pentru zona 5 – Europa Centrală și Orientală, Asia de Sud-Est și Caraibe. Dacă mai adăugăm și faptul că a publicat, în presa de specialitate din țară și străinătate, peste 200 de articole științifice, că are cinci brevete de invenție și că este invitat la multe manifestări de pe diverse meridiane ale globului, avem imaginea prestigiului său în domeniul forajului și extracției petrolului. Iată de ce, în acest context, ne surprinde cu atât mai mult și cu preocupările sale literare…

Cine știe? Poate că acum începe să reînvie perioada când doctorii erau virtuozi violoniști, pianiști, inginerii scriau romane de succes, mulți matematicieni erau filosofi și poeți… Și aceasta, pentru că școala le asigura acel tezaur fundamental de cultură pe baza căruia puteau obține performanțe în orice domeniu. Această idee aș exemplifica-o cu faptul că profesorii mei, Octav Onicescu, Grigore C. Moisil, Caius Iacob, Nicolae Teodorescu, Solomon Marcus ș.a., aveau o vastă cultură generală, puteau susține cu competență o dezbatere de lingvistică, de istorie sau de literatură.

Apariția primului volum de versuri, în 1994, *Poeme cărunte,* m-a uimit, dar am crezut că este o izbucnire a unei vechi pasiuni, mai ales că la o Conferință Națională a Societății de Matematică, Liceul „Solomon Haliță" din Sângeorz-Băi, după zeci de ani, încă se mândrea cu strălucitul său fost elev, Lazăr Avram. Producția literară a inginerului-poet a continuat cu volumele de versuri *Ning spicele tăciune* (1997), *Rădăcini albe* (2000) și *Ritmuri măierene* (2008, volum bilingv, româno-francez). Când au apărut și volumele de proză, *Memoria inimii* (Ed. Semne, București, 2010, prezentat la Târgul de carte de Marian Nencescu), *Leac de singurătate* (Ed. Karta-Graphic din Ploiești, 2013/2016, volum bilingv, româno-francez) și *Dincolo de semne* (Ed. Karta-Graphic, Ploiești, 2017), toate bine primite de critica literară, a devenit clar că scriitorul-inginer bate să intre, cu multe șanse, la porțile literaturii române…

Citind volumele de versuri, dar mai ales *Rădăcini albe,* se vede că autorul dorește ca, în puține cuvinte, să exprime mult, că este prezentă tendința spre simbolism, că vrea ca un cuvânt să declanșeze o imagine definitorie pentru un semnificat. De asemenea, s-a observat tendința spre abstractizare, astfel ca fiecare vers sau strofă să creeze o imagine sau idee perfect definită, ca o axiomă, pentru înțelegerea căreia nu mai este necesar niciun cuvânt. Atât în versuri, cât și în proză, întreaga operă este localizată într-un peisaj mirific, care este comuna năsăudeană Maieru: *ritmuri măierene, numărul stelelor de deasupra Maierului, amintre măiereană, lacrima lumii măierene* etc.

Începând din 2010, poetul-inginer se lansează și în proză, cu volume de memorialistică și meditații și ele bine primite de critica literară. Că nu este un scriitor cu o „izbucnire" literară izolată, o dovedește ultimul său volum, de aforisme și reflecții asupra realității prin care viața l-a purtat, *Dincolo de semne* (460 pagini), apărut în 2017. Volumul a beneficiat de o riguroasă analiză în prefața din partea scriitorului Ion Bălu și de un plastic și admirabil comentariu din partea scriitoarei Cleopatra Lorințiu, tot năsăudeancă, în postfață. În acest ultim volum regăsim multe dintre ideile celorlalte cărți ale autorului, de parcă aceasta le „acoperă" pe celelalte.

Cuvântul semne din titlu ne duce cu gândul la teoria lui Saussure, la imaginea creată de un semnificant citit sau scris și semnificatul determinat și știut de noi, dar la care tot am mai putea reflecta asupra complexității și misterului său.

Năsăudean fiind, nu putea să nu se apropie, în limbaj, idei, detalii, de George Coșbuc. Așa se face că volumul debutează cu miracolul unei copilării petrecute în peisaje năsăudene, cu trăiri rememorate și reevaluate la maturitate, toate acestea conducând, ulterior, la determinarea totală a persoanei mature. Din acest punct de vedere, cartea ar trebui citită de toți cei care vor să se apropie de fenomenul educativ. Ca mesaj moral este deosebit de valoroasă, mai ales în aceste vremuri, deoarece cultivă respectul și iubirea față de părinți, bunici, față de familie. Cartea conține 1664 de aforisme, mici povestioare, evidențiind ceea ce poate fi reținut, dincolo de simpla trăire, din unele întâmplări din viață.

Iată câteva dintre ele:

Suflete, mereu mi-o iei înainte, își spuse șăgalnic bătrânul poet, ținând strâns în cârcă, cu amândouă mâinile, frageda copilărie. Cu metafora în gând, mereu pregătit pentru altă plecare, poetul nici nu și-a dat seama când lacrima de salcie uitată pe oglinda Someșului s-a transformat în zăbavă de cântec fără ghers.

Sau: *Pita caldă și copilăria erau purtate laolaltă de bunica pe lopată… Când rezervele sufletului meu încep să se subțieze, viețuiesc cu ce mi-a dat copilăria. Simt. Simt omătul copilăriei așezat pe sufletul meu. Ce vreți? Misterul lui mi-a pătruns, laolaltă cu colindul, în sânge și în os…*

Localizând aforismele și povestioarele sale, vrând-nevrând, cititorul vizitează mirifice peisaje rurale cum sunt Maieru, Dealul Bortii, Urdee, Valea Balasânii, Hânțoia, Dealul Henții etc., descrierea lor fiind făcută astfel că le simțim parfumul și adierea miresmelor. Apropierea de scriitori precum Victor Eftimiu, Ionel Teodoreanu, G. Ibrăileanu se referă numai la descrierea miracolului existenței rurale românești, realizarea literară deosebindu-se total de aceștia.

Tot legat de admirația și iubirea de părinți și bunici poate fi citată și descrierea bunicii: *Miloasă cum era, cred că bunica ar fi făcut câteva parastase și după Nilă al lui Moromete, dacă cineva i-ar fi spus că a murit în război la Cotul Donului.* Unele dintre aceste aforisme sunt ca o axiomă, căreia nu mai poți să-i adaugi niciun cuvânt și nici nu se mai simte nevoia unei demonstrații.

În capitolul *Între cuib și zbor* reflecțiile autorului se îndreaptă spre munții Rodnei, valea Someșului, pentru ca, în final, să se întoarcă tot la locul natal: *…Ruginita coasă a tatei… murgul șarg din a treia generație nu mai necheză pe Balasâna… basmul trist se termină în galopul fără frâu și fără întoarcere în timp între boabele necoapte de grâu din Maieru și casa pustie din Dealul Bortii. Atât.*

Este greu să alegi din cele peste 1600 de texte pe cele la care să te oprești, toate având tâlcul lor, formulat explicit sau lăsat pe seama cititorului să-l desprindă, să rămână pe gânduri sau, eventual, fără să vrea, să-i mijească o lacrimă. Ce mai poți adăuga la: *România mea? O ie fabuloasă crescută direct pe sân de fecioară!* sau: *Icoană de suflet doina din taragotul Dumitrului de Fărcaș… Parcă ar veni direct din Rai ca un fel de mister al împărtășirii lumii pământești cu răscrucile eternității.*

După candoarea copilăriei și meditarea asupra înțelepciunii rural-năsăudene, aforismele scriitorului se ancorează în realitatea actuală, îndeosebi în realitatea universitară. Personajele sale sunt chiar persoanele din jurul său, cu nume și prenume, iar altele numai cu inițialele, ușor de recunoscut în lumea universității și chiar mai departe. Aseamănă duritatea unor relații cu duritatea rocilor în care se forează și suportă greu năsăudeanul-înțelept impostura, exigența nemăsurată ș.a. *Așa a ajuns la urmă și individul profesor, rector și deputat de odinioară, N.N.A…. Ca o umbră bătrână cărându-și trupul la pomana publică de lumini și umbre…* Toată lumea știe despre cine e vorba.

După ce, prin 2006, Lazăr Avram a scris, împreună cu colegii francezi, un curs de ecologie aplicată, acum scrie: *Nu știu cât le-a folosit românilor… Acum cred însă că le-ar fi fost mult mai de folos un Curs de libertate aplicată.*

Își admiră în mod sincer colegii care cred în misiunea lor de dascăli și care lasă urme adânci în sufletul și în formarea specialiștilor de înaltă clasă, sau sunt priviți cu admirație de către studenți. Iată un astfel de exemplu: *Deși simplă ca o ploaie de vară, viața profesorului Ion Bălu a fost cuprinzătoare cât biblioteca de la Vatican.* Sau iată cum își surprinde profesoara de limba franceză de la Școala Generală din Maieru: *Cu privirea senină și calmă. Cu buzele care zâmbeau blând și larg. Cu sufletul candid, neatins de sclavia trudei. Cu credința, nod împletit în memoria inimii. Cu timpul, clepsidră spartă și nisip scăpat printre degete…*

O altă idee care revine în diferite capitole este aceea a unor adresări de forma, *Fiule!,* la fel ca în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,* care cuprind sfaturi către un descendent care ar avea neapărată nevoie de astfel de îndrumări în timpurile actuale.

As recomanda, la o viitoare ediție, o reordonare a acestui număr mare de învățături pe unele idei centrale sau domenii de referință.

Dacă s-a resimțit că a fost greu să selectez aforismele la care să mă opresc, sper că am trezit interesul pentru aceste învățături ale lui Lazăr Avram către cititorii săi.

Vecina mea, Africa

De ce mor giganții savanei?

Nicolae MELINESCU

Cu ani în urmă, o echipă de studii interdisciplinare din România, SUA și Africa de Sud a început evaluarea cauzelor care au făcut din baobabul african (*Adansonia digitata*) unul dintre cei mai longevivi arbori din lume, cu o medie de viață de peste 500 de ani. Profesorul și cercetătorul român Adrian Pătruț, de la Departamentul de inginerie chimică al Universității clujene „Babeș-Bolyai”, împreună cu colegii de echipă, a descoperit în timpul experimentelor pe teren peste șaizeci de veterani ai savanei, dar și că cei mai bătrâni dintre ei mureau rapid. A fost cazul celui din Zimbabwe, numit Panketree, care la „vârsta” de aproape 2.500 de ani s-a uscat și s-a prăbușit în 2010-2011. Baobabul Chapman din Botswana, declarat monument național, purtând pe scoarță inițialele tăiate cândva cu cuțitul de exploratorul legendar David Livingstone, a căzut în praful veldului după 1.400 de ani, în 2016. Când a dat primele semne de slăbiciune, a fost udat din elicopter, în 2015, dar seceta și o modificare a regimului pluvial local i-au provocat moartea un an mai târziu.

Datarea arborilor s-a făcut cu o nouă metodă de evaluare a eșantioanelor denumite *carote,* extrase din trunchiuri, metodă bazată pe folosirea carbonului 14 radioactiv.

Între examenele cu studenții și o nouă deplasare cu scopuri științifice în străinătate, profesorul Adrian Pătruț mi-a explicat, într-o convorbirea telefonică, principiile cercetării și noutățile descoperite de echipa româno–americano–sudafricană. Pasionat de arborii gigant încă din anul 2000, domnia sa a studiat sequoia californiană, soiuri impresionante din Europa, Australia, dar și de pe meleagurile românești. Tehnica de datare prin proceduri radioactive, mi-a precizat profesorul român, este mult mai exactă, cel puțin în cazul baobabului. Acesta dezvoltă multiple trunchiuri după o perioadă de maturizare lentă care acoperă mai mult de un secol. Impresionantele coloane vegetale se solidarizează într-un cerc sau semicerc și lasă în mijloc un spațiu liber ca o imensă scorbură. Un asemenea perimetru generos în clima extremă a zonei tropicale și subtropicale a Africii a fost folosit de oameni ca mic magazin rural, celulă de pușcărie, casă, depozit și chiar ca stație de autobuz.

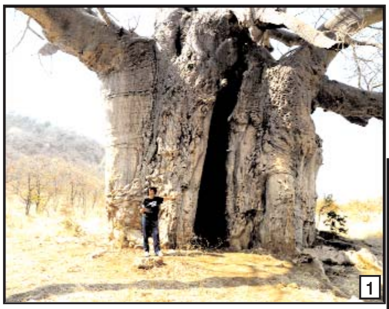
În localitatea medievală Ohrid din Macedonia de Nord am descoperit prin 1984 un platan de peste o mie de ani în care fusese amenajată o mică frizerie.

Potrivit explicațiilor profesorului Adrian Pătruț, ale cărui cercetări africane au fost publicate în revista *Natural Plants* și reluate parțial de cotidianul britanic *Independent,* baobabul are o creștere lentă, care depinde foarte mult de abundența și de cadența paralelă între perioada de înflorire – martie, aprilie – și sezonul ploios. Simultaneitatea floare-ploaie este o condiție naturală fundamentală. Baobabul face flori mari, ușor parfumate, care rezistă doar 24 de ore, după care cad și sunt mâncate de ierbivorele savanei. Este momentul esențial în care aportul sporit de umiditate revigorează și reface circulația apei sub scoarța trunchiurilor și declanșează procesul de formare și de dezvoltare a fructului ajuns la coacere la o greutate de un kilogram și jumătate. O desincronizare a celor două fenomene a provocat uscarea uriașului Chapman din Africa de Sud, pentru că ploile au venit cu șase luni mai târziu decât înflorirea. Analiza ulterioară a dovedit că în loc de 80 la sută apă în trunchiuri, cantitatea conservată a fost de numai 40 la sută.

Fără să-i dea un răspuns categoric întrebării „de ce mor baobabii?”, profesorul Adrian Pătruț a precizat că fenomenul nu a fost provocat de îmbolnăviri. În opinia sa, cauzele sunt încă neclare, dar este posibil ca ele să fie asociate, cel puțin parțial, cu modificări semnificative ale condițiilor climaterice, care afectează Africa australă în ultima perioadă: Namibia, Africa de Sud, Zimbabwe, Zambia, Botswana, Mozambic.

Cercetătorul român mi-a mărturisit că l-a șocat să asiste la dispariția arborilor milenari în cei 13 ani de când analizează soarta „giganticelor sculpturi vegetale”. Domnia sa consideră că factorul de influențare a dispariției marilor baobabi sunt calitatea solului, adâncimea la care se află pânza freatică, cantitatea anuală de precipitații și ritmicitatea lor. Profesorul Adrian Pătruț a precizat că exemplarele care au depășit o jumătate de mileniu au crescut lent, mai ales în perioadele aride, ceea ce le-a asigurat longevitatea. Dar pe cât sunt de masivi la suprafață – un trunchi milenar depășește 40 de tone și un diametru de 9 metri – pe atât sunt de vulnerabili. Baobabul, supranumit și „copacul cu rădăcinile în aer”, ajunge la o coroană de 30 de metri în diametru, dar rădăcinile naturale nu pătrund mai adânc de un metru și jumătate în sol. Ceea ce îl susține este tocmai masivitatea, greutatea enormă dată de înmagazinarea apei. Când volumul acesteia scade, baobabul devine instabil.

Investigațiile pe teren ale profesorului Adrian Pătruț, finanțate și de Autoritatea Română de Cercetare, au legat dispariția șocantă a marilor baobabi de fenomenele Niño și Niña, care au provocat modificări în gradul de umiditate al Africii, și nu numai al ei. Un diagnostic riguros, susține domnia sa, poate să vină după noi cercetări avansate, atât pe exemplarele încă „în picioare”, cât și pe cele prăbușite, înainte ca localnicii să le folosească pe acestea din urmă în gospodărie sau ca lemne de foc.

1

2

Dispariția baobabilor milenari poate fi legată de încălzirea globală, dar ea are și consecințe sociale și economice la nivel local. La umbra lor rotată, sub crengile viguroase adunate în formă de turle, de cupole sau de pagode, s-a desfășurat în mod tradițional viața comunităților mari sau mici. Baobabul mai este centrul vital în jurul căruia gravitează piața locală, sfatul înțelepților, instanța judecătorească rurală, școala și evenimentele rituale. Peste toate, africanii sunt convinși că domină spiritele străbunilor care emană înțelepciune și cumpătare în desfășurarea traiului de zi cu zi.

Prezența coloanelor vegetale uriașe, marcă identitară proprie Africii, a generat un folclor și credințe diverse. Coaja pusă în apa în care se scaldă copiii îi transformă pe băiețandri în bărbați puternici și curajoși, spune legenda. Semințele fructelor, care arată cam ca pătlăgelele vinete de la noi, amestecate și înghițite cu apă, îi feresc pe oameni de atacurile crocodililor, susține o altă superstiție. Dincolo de asemenea credințe populare, fructul de baobab este un concentrat generos de vitamina C, de potasiu și de fosfor. Uscat și măcinat, el este un ingredient culinar valoros, certificat din 2008 și pe piața europeană. Din fructe și frunze uscate își recoltează substanțe aromate industria cosmetică. Semințele de baobab au fost găsite și în mormintele antice ale regilor egipteni, semn al prețuirii lor, pentru că ele nu puteau fi recoltate decât la mari distanțe de limitele regatelor. Fructele sunt folosite și în zilele noastre pentru producția de sucuri răcoritoare asemănătoare limonadei. Prelucrate artizanal, ele sunt folosite în medicina tradițională pentru scăderea febrei, împotriva dizenteriei și pentru grăbirea vindecării bolnavilor de pojar.

Pe cât de dominantă s-a dovedit ca monument al regnului vegetal, pe atât de fragilă a devenit *Adansonia digitata* în ultimele două secole. În Africa sunt cunoscute opt soiuri originale, dintre care șase provin de pe insula Madagascar și celelalte două din perimetrul continental. Africa de Sud a amenajat în ultimii ani o rezervație de 340 de exemplare ca să conserve variantele locale. O asemenea inițiativă constructivă a autorităților nu a fost dezvoltată și de celelalte țări care găzduiesc baobabi pe teritoriul lor. Unul dintre motive (sau pretexte) este că impunătorii copaci se află pe terenuri private. Acestuia i se adaugă o anumită suspiciune față de cercetătorii din afara granițelor, a căror descurajare ia forma unor taxe foarte mari solicitate pentru efectuarea studiilor și, mai ales, pentru exportul eșantioanelor prelevate pe durata cercetărilor.

Dincolo de asemenea manevre meschine, baobabii mai bătrâni sau mai tineri au de înfruntat un adversar comun nevăzut, dar extrem de dăunător și anume, modificările climaterice. Despre ele, Camilla Tomlin (*Climate Change in Africa,* Zed Books, London and New York, 2009) afirma că vor afecta Africa mai mult și mai grav decât oricare altă regiune a lumii. „Interiorul continentului va deveni tot mai fierbinte. Milioane de oameni trăiesc deja în zone semi-deșertice care vor fi uscate complet de arșiță. Ploile, cu un calendar și o repartiție imprevizibile, vor fi tot mai greu de prognozat, ceea ce va provoca fie secetă, fie inundații. Viața unor comunități numeroase se află într-un mare pericol.”

O posibilă creștere a nivelului oceanului planetar în urma topirii calotelor glaciare polare poate inunda parțial sau total 113 orașe litorale africane. Dintre ele, 17 sunt capitale și au o populație totală de 46 de milioane de oameni, la care se adaugă încă 21 de milioane de locuitori din mari citadele, Cape Town și două foste capitale, Abidjan, Lagos.

De la începutul celui de-al treilea mileniu creștin, Africa a fost afectată de o agravare a fenomenelor extreme. Studii recente au identificat câteva tendințe critice: inundații catastrofale, secetă prelungită (în 2012, estul Africii a cunoscut cea mai lungă secetă din ultimii 60 de ani), modificarea regimului precipitațiilor (ceea ce a produs și secarea unor cursuri de apă), reducerea calității aerului (boli de piele și respiratorii), dispariția sau sărăcirea unor surse de apă (lipsa de apă va fi cauza conflictelor majore în următorii 25 de ani), scăderea catastrofală a producției agricole. (https://350africa.org/8-ways-climate-is-already-affecting-africa/ accesat 8 iulie 2018)

Față de 2007, precipitațiile au scăzut cu 20 la sută, furtunile tropicale au fost tot mai violente și a crescut cu 27 la sută activitatea ciclonică. În următorii zece ani, 70 până la 250 de milioane de africani vor suferi din cauza reducerii surselor de apă, iar zonele aride și semiaride se vor extinde cu 8 la sută în următorul deceniu. (theconversation.com/why-africa-is-particularly-vulnerable-to-climate-change-41775, accesat 8 iulie 2018)

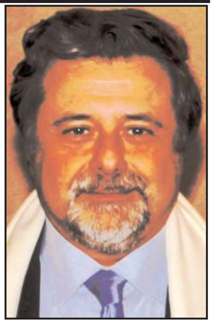
Într-un peisaj atât de sumbru, până și masivul baobab se pare că cedează. Salvarea *milenarilor* nu mai depinde de intervenția, fie ea și bine intenționată, a omului, pentru că tocmai el, omul, a adus Africa în fața unui viitor cel puțin incert. Soluții pentru evitarea unei catastrofe ecologie par să existe sau ar putea fi descoperite. Investiții în cercetare, inovarea și, mai ales, aplicarea soluțiilor alternative pentru conservarea resurselor de apă și de teren agricol, reducerea industriilor poluante și înlocuirea lor cu unele curate, colaborarea cu centrele de putere politică și strategică pentru detectarea din timp și prevenirea efectelor unor fenomene naturale distructive ar fi doar câteva dintre direcțiile de ameliorare a stării actuale de fapt. Pentru materializarea lor este nevoie imediată și coordonată de voință politică și de finanțare constructivă. Nu mulți dintre baobabii milenari vor fi salvați, dar poate mai există o șansă pentru juniorii vechi de numai un secol și ceva.

(Foto 1: Prof. Adrian Pătruț lângă baobabul Lebombo, Mozambic. Foto 2: Prof. Adrian Pătruț lângă baobabul de pe Musical Plage, insula Mayotte. Fotografii din colecția profesorului Pătruț.)

La pas prin satul global

Orașul „Icarilor înarmați” din Florența

Giampaolo TROTTA

Școala de Război Aerian („Școala Tehnică a Regiei Aeronautice”), un complex de clădiri dintre cele mai semnificative printre cele ridicate în anii 1930 în Florența, a fost construită pe un teren situat înspre vestul Palatului Regal din parcul orășenesc Le Cascine. O stradă care exista deja trebuia să facă legătura privilegiată cu aeroportul Peretola.

Proiectantul construcției și mobilierului a fost, începând cu anul 1936, arhitectul Raffaello Fagnoni (1901-1966), cu colaborarea arhitecților Antonio Abram, Dino Bertolacci, Giovani Stralanchi, Giorgio Giuseppe Gori și Leone Maozzi.

Fagnoni, licențiat în arhitectură la Roma în anul 1924, devenise deja din 1926 profesor la Școala Regală Superioară de Arhitectură din Florența, înființată experimental chiar în acel an. Realizările sale cele mai semnificative sunt fără îndoială cele de dinainte de război, unde se simte puternic chemarea arhitecturii moderne de influență rațională, uneori cu accente dinspre arhitectura organică americană. În operele sale cu caracter public se observă uneori o predilecție pentru monumentalism, care ne conduce spre cea mai tipică și rafinată emfază simbolică a mișcării „Novecento”.

Dino Bertolacci, în schimb, a fost printre primi absolvenți în anul academic 1936/1937 la Facultatea de Arhitectură florentină, cu o teză de licență ambițioasă: *Progetto di fiera di esposizione e colonizzazione dell'Italia a Rio de Janeiro* (proiect de pavilioane pentru expoziția din Rio de Janeiro, unde trebuia să fie expuse produse din coloniile italiene).

Construcția ansamblului de la Cascine a început în aprilie 1937 și s-a terminat în ianuarie 1938. Dar, abia în 1940 s-a încheiat construcția departamentelor de aerodinamică și termodinamică.

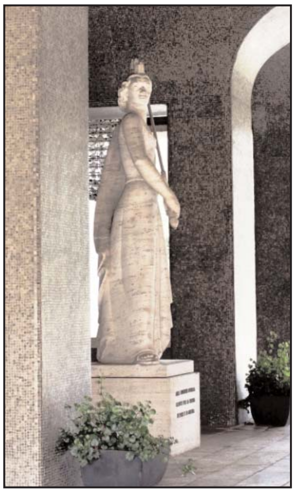
Regia Aeronautică a impus arhitectului Fagnoni nu numai amplasarea pavilioanelor, dar și aspectul arhitectural al clădirilor complexului, care, asemănător celorlalte clădiri ale Regiei Aeronautice Italiene, trebuiau să fie placate la exterior cu cărămidă roșie și să aibă cornișele din travertin alb.

Complexul este compus dintr-o serie de clădiri situate de-a lungul a două axe stradale perpendiculare între ele; la intersecția acestor axe este amplasat corpul de comandă. De-a lungul axei transversale se găsesc dormitoarele ofițerilor, spațiile sanitare și spațiile sportive, intrarea principală și școala cu aulele pentru cursuri. De-a lungul axei longitudinale sunt amplasate anexele și cazarma.

Toate clădirile prezintă caracterul raționalist al culturii arhitectonice europene contemporane și al „mediteranității”, clasicizată de experiența italiană specifică culturii acelei epoci. Volumele lineare, perfect paralelipipedice ale clădirilor, cu o desfășurare orizontală, sunt toate placate cu cărămidă arsă, roșie, desenată cu ajutorul cornișelor și pervazurilor, porticelor cu pilaștri, scărilor de travertin alb, iar ferestrele au o deschidere rectangulară. Jocul euritmic al suprapunerii blocurilor-module imprimă fiecărui edificiu un caracter specific, cu accente de oraș ca din picturile lui De Chirico.

Aspectul nu e întâmplător, dacă ne gândim că Fagnoni a fost membru al comitetului „Pentru o Florență a viitorului” (1930-1934), iar noua construcție de la Cascine se potrivea întrutotul acelei viziuni noi asupra orașului, care a dus la definirea noului plan urbanistic din 1934, plan care, din păcate, nu a fost pus complet în practică. Dorința lui Fagnoni, explicată personal comitetului, nu a fost ascultată de Primăria din Florența. Ideea lui era de a crea o extindere spre Campo di Marte, care să aibă statutul unui oraș satelit organizat riguros și cu o destinație orientată precis spre activitățile sportive. Această dorință se pare că a avut o realizare ceva mai redusă chiar în planificarea „orașului aerului” de la Cascine.

În articularea funcțiilor urbanistice și arhitectonice a fost în mod corect implementată vocația complexului de a fi recunoscut ca un „oraș al aeronauticii”, similar orașelor fasciste ridicate pe terenuri nelocuite, în particular, la Guidonia, în provincia Roma. Clădirile complexului nu ies în evidență în zona Cascine, încadrându-se perfect în decor, iar zidul care înconjoară complexul și copacii din jur sunt un filtru natural de protecție. Acest aspect a fost remarcat de ziaristul Bruno Montanari în cotidianul *Gazzetta del Popolo* din Torino, referindu-se la orașul aeronautic din Guidonia (sediul unui vestit aeroport militar și al Direcției Superioare de Studii și Experiențe în domeniul aeronautic) și pare că se aplică și originalului complex din zona Cascine: „În luminoasa dimineață de primăvară, Guidonia îmi apare într-adevăr ca unul dintre acele orașe vestite ale anilor 2000, despre care s-a fantazat atâta în cinema: arhitectură rațională,

construcții practice și elegante, spațiu vast, simetrie, estetică, ordine, aspect linear, simfonie cromatică a fațadelor, fără exces de culori și fără exagerări cubiste”.

Chiar de la începutul fazei de construcție, complexul a suscitat un mare interes și a atras aprecieri unanim pozitive, chiar și din partea arhitectului și urbanistului regimului fascist, Marcello Piacentini (1881-1960). Caracteristica cea mai apreciată (în conformitate cu teoriile estetice ale mișcării „Novecento”) a fost sinteza dintre tradiția toscană de la 1400 și limbajul arhitectonic modern.

Mai mulți artiști au decorat în mod sobru diverse părți ale clădirilor. De altfel, legătura dintre arhitectură și artele aplicate era un motiv dominant al noilor construcții ale acelor ani. Mulți artiști, în special dintre cei tineri, au îmbrățișat ideile „profetului” Mario Sironi (1885-1961), unul dintre principalii „cântăreți” ai curentului maiestos monumentalist al pretinsei mișcări de după „Novocento”, „Clasicismul modern” născut în 1922 sub egida intelectualei Margherita Sarfatti (1880-1961), al cărui *Manifest* a fost publicat în cotidianul milanez *L'Ambrosiano,* în 1934. Nu este deloc întâmplător că decorațiile de la Școala de Aviație erau ale unui sculptor sironian, precum Mario Moschi (1896-1971).

Decorațiile pentru Școala de Război aeronautică, de o interdependență armonioasă între arhitectură, sculptură și pictură, asa cum și-a dorit Fagnoni, au devenit chintesența mitului „mediteranității” și, în același timp, un fel de marcă a compromisului „raționalist” prezent în noile clădiri, între monumentalismul clasicist - care era în mare măsură admirat și de criticul Eduardo Persico (1900-1936) - și linearitatea „etică” și „rurală” specifică arhitectului Giuseppe Pagano (1896-1945).

La o intrare de tip portic se găsește o sculptură în travertin care reprezintă *Tânăra Italie fascistă, împotriva oricărei injustiții,* operă cu puternic accent modernist a lui Bruno Catarzi (1903-1996), și o poartă monumentală cu o suprapoartă de travertin care are pe ea două fresce dinamice stilizate, opera lui Moshi, realizată în 1938. Pentru Aula Magna, arhitectul Fagnoni a proiectat uși originale, cu pilaștri laterali cu panouri, mânerele ușilor sub formă de aripă de avion și decorații din diorit. În mijlocul peluzei din interiorul curții unui pavilion a fost așezat o bazin de apă cu un *Pegas* din travertin, realizat de sculptorul Giorgio Gori.

Portalul central care dă către locuințele oficialităților are în schimb deasupra un basorelief de teracotă reprezentând un vultur în zbor, înconjurat de o elice și de copaci stilizați, operă a lui Mario Moschi; în salonul clubului, pereții au fost decorați cu panouri executați în tempera, reprezentând cinci orașe ridicate de fasciști: Littoria (edificată după proiectul arhitectului Oriolo Frazzotti, 1888-1965, începând cu 30 iunie 1932), Sabaudia (edificată în 1934, după proiectul arhitecților care făceau parte din Mișcarea Italiană pentru o Arhitectură Rațională), Guidonia (vestitul „oraș al aerului”, deschis oficial la 21 octombrie 1937), Aprilia (inaugurată la 29 octombrie 1937) și Arsia (în Istria, construită după proiectul arhitectului din Trieste, Gustavo Pulitzer Finali, 1887-1967, și inaugurată la 4 noiembrie 1937). Aceste picturi murale sunt opera pictorului Giovanni Colacicchi (1900-1992), care, cu puțin timp înainte, obținuse Catedra pentru Decorațiuni la Academia de Belle Arte din Florența.

Născut la Anagni, la sfârșitul Primului Război Mondial, Colacicchi s-a mutat la Florența, unde a studiat pictura Renașterii timpurii, dedicându-se în același timp poeziei. După 1920, în grupul de artiști care se întâlneau la Cercul cultural „Giubbe Rosse”, s-a împrietenit cu scriitorul Aldo Palazzeschi (1885-1974), cu sculptorul Libero Andreotti (1875-1933), cu scriitorul Raffaello Franchi (1899-1949) și l-a cunoscut și pe cel care va deveni maestrul său, pictorul livornez Francesco Franchetti (1878-1931). Fundamentală a fost întâlnirea cu pictorul milanez Raffaele De Grada (1885-1957), și el aparținând grupului „Novecento” și care, cu noutățile pe care le propunea în domeniul picturii, promova ideea unei imagini puternice a peisajului, după exemplul lui Paul Cézanne (1839-1906).

Colacicchi susținea ideea „întoarcerii la ordine”, după experiența futuristă, iar în 1926 a expus la *Prima Expoziție a Novecento-ului Italian,* organizată de Sarfatti. În operele sale, tensiunea plastică de influență cubistă se întâlnește cu noul mod de reprezentare a figurii, „normalizată” după principiile Purismului și ale Realismului Magic care s-a dezvoltat imediat după Primul Război Mondial. Urmând teoriile sironiene din 1932, el propunea întoarcerea la un mod de pictură murală de solidă structură clasică (ca în cazul imaginilor pictate în Școala de Război Aerian) și la sinteza artelor, întoarcerea la marile mituri, până la o artă socială, colectivă, educativă, inspirată de modele clasice și figuri arhaice, în așa fel încât să apropie mituri antice și moderne prin intermediul sobrei monumentalități.

Deasupra porții monumentale a bibliotecii (al cărui mobilier original s-a păstrat în întregime) se găsește o pictură mai recentă, omagiind aviația: este ultima lucrare în frescă a artistului Pietro Annigoni (1910-1988), realizată în anul 1988. Pictura a fost executată cu ocazia aniversării a cincizeci de ani de la înființarea școlii, aproape ca un sigiliu pus *a posteriori* pe această „nouă uzină a Icarilor înarmați”, după cum a numit-o, nu fără o tentă retorică, scriitorul florentin Alessandro Bonsanti (1904-1984) în cotidianul *Il Giornale d'Italia,* din Roma, în data de 10 aprilie 1938.

La pas prin satul global

La curțile sultanilor marocani

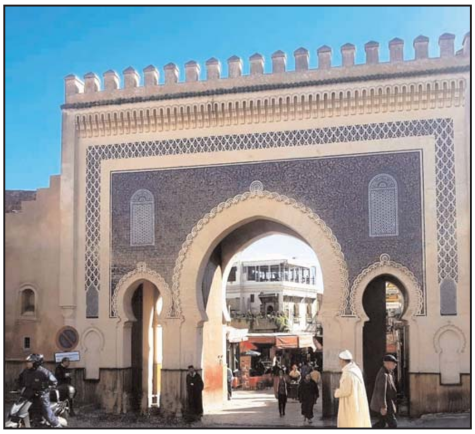
Ion PĂTRAȘCU

Nu este un gând fantezist, chiar dacă vremea sultanilor marocani s-a încheiat de ceva timp. Mai precis, din anul 1957, când s-a adoptat oficial termenul de rege pentru șeful statului. Istoria este însă istorie și se bucură de tot respectul din partea marocanilor. Scheletul statal al țării este format dintr-o suită de dinastii naționale, cu cea mai veche tradiție monarhică. Indiferent dacă Dinastia s-a numit Idrisidă, Almoravită, Almohadă, Marinidă, Wattasidă, Saadi sau Alauită, fiecare dintre ele și-a lăsat amprente vizibile asupra tezaurului cultural-istoric al Marocului. Și nu doar al acestei țări nord-africane, ci și al umanității. În acest sens, principalul reper valoric este și faptul că Medinele (orașul vechi) celor patru capitale imperiale se regăsesc pe listele UNESCO ale Patrimoniului Mondial. Uimește și astăzi modul ingenios în care sultanii și-au conceput și înălțat capitalele. Medinele marocane aveau, în primul rând, o dimensiune religioasă, cu nucleul său sacru, reprezentat de o moschee, un sanctuar sau un mausoleu, cu ritualuri de rigoare în plan religios, dar și în învățământ, artă sau construcții. Nu lipseau grădinile paradisiace și splendidele havuzuri. Cât despre dimensiunea profană, aceasta era formată din străduțele și aleile pe care le vedem și astăzi cum converg spre acel centru sacru, unde se desfășoară viața laică, cu dimensiunea ei economico-comercială, cultural-artistică, însă și acestea după principii islamice bine definite.

Cele două dimensiuni se încadrează, la rândul lor, în conceptul de interior și exterior, închis și deschis. Interiorul este acea zonă sacră (*Horm*) a liniștii și serenității, este sanctuarul inviolabil. Exteriorul, la rândul său, fiind zonă deschisă, este asociat întotdeauna cu incertitudinea, fiind protejat împotriva unor dușmani reali sau potențiali. Apoi, suntem în lumea mirifică a Orientului, cu bogăția sa de simboluri. Moscheea, în primul rând, este considerată drept expresia perfectă a relației dintre viața trecătoare și viitorul edenic. Baza unui mausoleu este un pătrat perfect, ale cărui laturi reprezintă cele patru elemente fundamentale (apă, pământ, aer, foc) și punctele cardinale. Motivele arhitecturale din lăcașurile de cult se bazează pe pătrate, stele în opt colțuri, figuri cu 16 laturi, care devin cercuri, acea formă supremă de reprezentare a Cerului. Apoi, apa, ca element fundamental, este asociată cu viața însăși și cu a ei curgere. Sursa de apă era o cerință fundamentală pentru ridicarea unui oraș imperial.

Acestea fiind spuse, acum putem pleca într-un pelerinaj imaginar pe la curțile unora dintre cei mai faimoși sultani marocani. O călătorie în timp care, din respect pentru cei seniori și înțelepți, nu poate începe decât în fața porții lui Idris I, fondatorul primei dinastii monarhice, Dinastia Idrisidă, și a primului stat marocan independent. El a pus piatra de temelie pentru ridicarea orașului Fès, pe malul râului Jawhar (azi Fès). Pe malul opus al râului, fiul său, Idris II, care i-a urmat la domnie, a construit cel de al doilea oraș Fès (un timp, ambele s-au dezvoltat independent). Lui i se atribuie calități aproape magice: la opt ani știa Coranul pe de rost, iar la zece ani ar fi deținut suma cunoștințelor savanților acelor timpuri. De aceea, era comparat cu Avicenna, una dintre cele mai luminate personalități ale islamului. Sub domnia lui, Fès devine prima capitală dinastică a Marocului. La distanță de 12 secole, Idris II este nu doar respectat, dar și venerat. Întâmplarea a făcut ca, în anul 1308, să-i fie descoperit mormântul, în care corpul său era într-o stare perfectă de conservare. De atunci, Mausoleul lui Idris II a devenit loc de pelerinaj, fiind unul dintre cele mai sacre altare din Maroc. Sultanii idrisizi sunt cei care au imprimat orientarea, dimensiunile și valențele primei capitale imperiale și, concomitent, a permanentei capitale culturale a Marocului.

Medina orașului Fès, cu al ei nucleu sacru, ne oferă piese unicat din puzzle-ul cultural marocan și universal. Dintre acestea, se detașează Moscheea și Medresa Kairouan, fondată în anul 859 de Fatima el Fihria, fiica comerciantului tunisian Kairouan. Reconstruită ulterior, moscheea devine cea mai mare din Nordul Africii, până la ridicarea Moscheii lui Hassan al II-lea din Casablanca (1986-1993). Sala de rugăciune este structurată pe o pădure de coloane, după modelul Moscheii din Cordoba, iar pavilioanele le imită pe cele de la Palatul Alhambra din Granada. Între timp, Medresa, intrată în istorie drept prima universitate din întreaga lume islamică, a devenit o instituție complexă de învățământ, unde, la studiul Coranului, s-au adăugat materii precum gramatica limbii arabe, matematica, chimia, medicina, astronomia, muzica, legislația islamică etc. Un loc aparte deține și a sa Bibliotecă Karaouine, care adăpostește una dintre cele mai bogate colecții de literatură islamică din lumea arabă. Această parte veche a orașului este ea însăși un monument cultural-istoric, o colecție de arhitectură islamo-andaluză, creată de marocani, împreună cu valurile succesive de refugiați mauri și evrei din Spania și

Portugalia. Astăzi, medina Fès-ului ne apare ca o poveste fascinantă, demnă de o naratoare orientală precum Șeherezada, pe care însă o putem descifra, măcar parțial, la Musée de Ratha, adăpostit de un palat hispano-maur (sec. XIX), el însuși o splendidă operă de artă. Este suficient să treci prin prima secție a muzeului pentru a înțelege de ce orașul Fès a fost și a rămas capitala culturală a Marocului. Mărturie stau cărțile din sec. al XI-lea legate în piele, copii ale Coranului din secolele XIV-XVIII, cărțile de rugăciune ale învățatului sufi El Jazouli, manuscrisele și caligrafiile de mare valoare.

După această scurtă incursiune în cel mai vechi oraș imperial marocan, să poposim și la porțile unui frate al său ceva mai tânăr, orașul Marrakech, ridicat de sultanul almoravid Yussuf ibn Tashfin, în anul 1062. Se înălța, de fapt, o adevărată minune, o oază în plin deșert, bazată pe lucrări hidrotehnice ingenioase, cu sisteme de aducțiune a apei de la poalele Munților Atlas (circa 30 de km). Acest prim nucleu urban nu a avut o viață prea lungă, întrucât dinastia rivală amohadă l-a distrus aproape în întregime, drept semn de purificare, pentru a ridica propria capitală. Miezul sacru al Medinei este dominat de Moscheea Koutoubia, construită în anul 1147, abandonată ulterior pentru că nu era orientată spre Mecca. Cea pe care o admirăm astăzi (nemusulmanii, doar din exterior), a fost ridicată în anul 1162. A rămas, însă, minaretul original, înalt de 77 de metri (nicio construcție nu trebuia să depășească înălțimea palmierului), care este o adevărată dantelărie în piatră. De formă pătrată, din gresie roz, el se armonizează perfect cu Turnul Giralda din Sevilla. Numele de Koutoubia ar veni de la *suk*-urile de cărți (*koutoub* = carte, în limba arabă), care acompaniază moscheea și minaretul. Conform legendei, cele trei bile din vârful cupolei ar fi fost confecționate din bijuteriile soției sultanului Yacoub el-Mansour, drept pedeapsă pentru că a mâncat trei boabe de strugure în postul Ramadanului. Din dispoziția sultanului, în minaretul Koutoubia urca un muezin orb pentru a anunța orele de rugăciune. Orb, pentru a preveni eventualele ocheade ale acestuia spre haremul său.

Din tezaurul arhitectural al acestui oraș a rămas (mai mult în amintire) și Palatul El Badi (*fără egal*), construit de sultanul Ahmed al Mansour, în anul 1578, pentru a marca victoria asupra portughezilor. O nebunie de turcoaze, aur și cristal, simbol al puterii și fastului, se prezenta ca o bijuterie a artei islamice, cu evidente influențe ale Alhambrei din Granada. Nu lipseau grădinile și pavilioanele în stil andaluz. A strălucit doar 75 de ani, până când a venit sultanul Moulay Ismail (1696) și a luat tot ceea ce i s-a părut valoros pentru a înnobila capitala pe care și-o pregătea la Mèknes. Și, astfel, palatul rămâne o *splendidă ruină,* după cum prezisese în glumă un bufon de la Curtea imperială.

După ce am trecut pe la curtea vestitului și temutului sultan, să poposim puțin și în inima orașului vechi, în celebra *Piață Djema el-Fna,* fără de care Marrakech n-ar mai fi Marrakech, așa cum, fără acest oraș, Marocul nu ar mai fi el însuși. Este o piață pestriță, frenetică, aparent haotică, însă fascinantă, fără egal, oferind un spectacol încântător timp de 24 de ore din zi. Poate deveni și obositoare, însă Marrakech-ul oferă și cele mai odihnitoare locuri în celebrele sale grădini paradisiace. *Orașul roșu* sau *Pământul lui Dumnezeu*, cum este supranumit Marrakech, se mândrește cu Grădinile Agdal, vechi de peste 800 de ani, ridicate la rangul de Versailles islamic. O oază de basm, cu o suprafață de 500 de ha, care oferă umbra a peste 180.000 de palmieri, portocali, măslini, iar în lacul său artificial se oglindesc piscurile Munților Atlas, de unde apa cristalină se prelinge pe conducte lungi de 30 de km. Din același loc este adusă apa și pentru lacul din *Grădinile Menara* (de doar 90 de ha), concepute și realizate ca o impresionantă livadă de măslini. Mie mi-a rămas însă inima la *Grădinile Majorelle,* operă artistică concepută (prin 1917) de fiul unui cunoscut botanist francez, pe nume Jaques Majorelle. În anul 1980, grădinile au fost cumpărate de vestitul creator de modă francez Yves Saint Laurent, care le-a remodelat după propria-i viziune artistică. Astăzi, acea operă peisagistică vorbește la fiecare pas despre creatorul său. Însă, pe Yves Saint Laurent îl găsim și în volumul *Memoriile unei regine,* semnat de Farah Pahlavi, fostă regină a Iranului. Soția Șahului Reza Pahlavi își amintea cu duioșie de cel care i-a creat rochiile de logodnă și de mireasă.

Și așa, bătând din poartă în poartă, ajungem și la zidurile orașului Mèknes, ridicat și făcut capitală de sultanul Moulay Ismail (1672-1723), care în lunga sa domnie de 55 de ani a conferit strălucire și măreție regatului său, lăsând urmașilor cele mai fascinante povești despre putere și glorie, despre distrugere și creație, despre culori și umbre și, în final, despre o față umană și o fiară, după cum vom vedea. El nu a avut parte, precum unii prinți persani sau indieni, de talentul de naratoare al unei Șeherezade, însă viața și faptele lui s-au derulat aievea pe ecranul unui film documentar, despre *Le roi des mille et une nuits,* acele o mie și una de nopți cu lumină și culori marocane. Era povestea unui *Rege Soare* al Marocului, Moulay Ismail, care avea o admirație deosebită față de *Regele Soare* de la Versailles, Ludovic al XIV-lea. De fapt, atunci când a ridicat noua sa capitală, Mèknes, a avut drept model Versailles-ul. El a avut grijă să-și dureze și un impozant mausoleu și nu oriunde, ci pe locul fostului tribunal, în ideea că, după moarte, va fi judecat de supușii săi în tribunalul propriu. De reținut că ceasurile care încadrează și astăzi intrarea în mausoleu sunt primite cadou de la Ludovic al XIV-lea ca gest de curtoazie, după ce a refuzat s-o dea pe fiica cea mare pentru haremul lui Moulay Ismail.

Observațiile despre haremul unor sultani marocani nu lipsesc din *Jurnalul de călătorie* al lui Vasile Alecsandri. Să-l cităm: *Pe scări smălțuite, ajungi la rândul de sus al palatului, acolo unde se află haremul, așezat deasupra mării. Câte mistere, câte suspine înfocate, câte daruri tainice, câte scene dramatice... în această închisoare smălțuită. Câte minuni de frumuseți au vestejit acolo, câte suflete june și amoroase s-au stins ca stelele cerului, câți ochi drăgălași au zburat de sus pe întinsul valurilor și al orizontului, urmărind un vis plăcut, o speranță înșelătoare.*

→

La curtea epigramei

Catrenul și epigrama (I)

Elis RÂPEANU

Catrenul, cuvânt împrumutat din franceză (*quatrain*), este forma literară independentă sau strofa dintr-o poezie, formată din *patru versuri*. În literatura universală, sunt renumite catrenele lui Pibrac (1529-1584), magistrat și diplomat francez care, în 1574, a publicat *Cinquante quatrains contenant préceptes et enseignements utiles pour la vie de l'home, composés a l'imitation de Phocylides, Epicharmus et autres poetes grecs,* iar în 1575, alte 51 de noi catrene. Dar, în calitate de compoziție literară, catrenul este practicat încă din antichitate, în literatura greacă: *distihul* se desprinde de spațiul restrâns (piatra de mormânt, obiecte de cult etc.) și se extinde la *catren,* scris pe alte materiale mai încăpătoare. Înflorește în poezia alexandrină, care pregătește, prin ingeniozitatea spiritului și forma elegantă, epoca lui Marțial – cel care impune statutul literar al epigramei și care, în multe dintre creațiile sale, îi conferă forma de catren. Această creație literară scurtă e frecventă în literatura Renașterii și, apoi, în toate literaturile europene.

În Evul Mediu, alături de epigrama latină, circulă epigrama greacă, prin nenumăratele antologii, cea mai cunoscută fiind *Antologia greacă* din secolul X. Cum ideologii bisericii considerau că râsul „este izvor de îndoială" față de existența lui Dumnezeu, că „râsul zgâlțâie corpul, strică trăsăturile feței, îl face pe om să semene cu maimuța", „că Domnul nostru Iisus Christos nu a spus niciodată comedii sau fabule, ci doar parabole simple" [Cf. Umberto Eco, *Numele trandafirului,* Chișinău, Hyperion, 1992, p. 126], rostul catrenului se schimbă: ca strofă sau stanță, exprimă concentrat precepte morale și religioase.

În literatura persană, apariția *robaiului* (catrenului) se situează pe la jumătatea secolului IX. Cum poezia arabă nu cunoștea versul ca unitate, ci distihul (numit *beit*) format din două hemistihuri, poeții persani realizează catrenul prin unirea și izolarea a două distihuri: *dobeit*, adică *dublu beit.* Compoziția alcătuită din patru hemistihuri a fost numită *robai*, cu pluralul *robaiat.* Acest plural a dat în română *robaiate* (sau *rubaiate*), deci, un plural al pluralului. Otto Stork – cel care a tradus cel mai mare număr de catrene din creația lui Omar Khayyam – optează pentru forma de plural *robaiuri* (vol. *500 de catrene de Omar Khayyam,* ediție bilingvă, București, 1993). Omar Khayyam (1040-1123) rămâne maestrul neîntrecut în robai. În patru versuri, surprinde emoția clipei trecătoare, izvorâtă din incertitudinea în fața marilor probleme esențiale; certitudine oferă numai clipa prezentă, ea fiind singura sursă a bucuriei omenești. De aici rezultă „profunzimea concluziilor filosofice asupra condiției umane, asupra limitelor cunoașterii și bucuriei omenești". (George Popa, *Omar Khayyam. Catrene,* Ed. Univers, versiune românească și Cuvânt înainte de George Popa, București, 1979)

În perioada literaturilor europene născânde, alături de catrene scrise în latină, își fac apariția cele scrise în italiană, franceză, spaniolă etc. Ca strofă, catrenul e folosit în sonete, rondeluri, în balade și într-un mare număr de ode și cântece. Ca piesă independentă, s-a impus mai ales în Franța secolului al XVI-lea, în poezia morală și filosofică. În acest domeniu, rămâne celebru amintitul Pibrac, prin *Catrene conținând precepte și învățăminte,* de inspirație stoică și creștină.

Ca *stanță* ce se rezumă la patru versuri, se adaptează la subiecte ușoare, umoristice. Stanțele cu un număr mai mare de versuri, precum și cele cu versuri mai lungi (de 10-12 picioare prozodice) sunt mai potrivite pentru gânduri profunde și grave. De aceea, ca piesă independentă, catrenul e adoptat frecvent de epigramă, epitaf și madrigal, dar devine și formă predilectă pentru exprimarea experienței de viață, a sentimentelor șlefuite, a învățămintelor. Hippolyte Babou (1824-1878) scrie despre catren, în volumul *Poètes français:* „E cântecul de lebădă sub amenințarea cuțitului. E plin de afecțiune și de o forță care gravează pentru totdeauna în inimile cititorilor numele unui poet."

În secolele care urmează, catrenul se practică în toate literaturile europene – atât ca strofă, cât și ca piesă independentă, cu preponderență ca epigramă – fiind onorat de mari scriitori, precum Voltaire, Goethe, Schiller, Lessing, Pușkin ș.a.

La români, catrenul se bucură de tradiție atât în folclor, cât și în literatura cultă. Ca asociere a două distihuri, are aceeași vechime cu *strigătura* (la horă, la șezători, la nunți, petreceri), numită și *țâpuritură, chiuitură* sau *hopăitură* (în zona Năsăudului), în care se întretaie „zicerile":

Dragă mi-i mândruța-naltă
Că-mi dă gura peste poartă!
Dragă mi-i lelea buzată
Că sărută șapte-o dată!

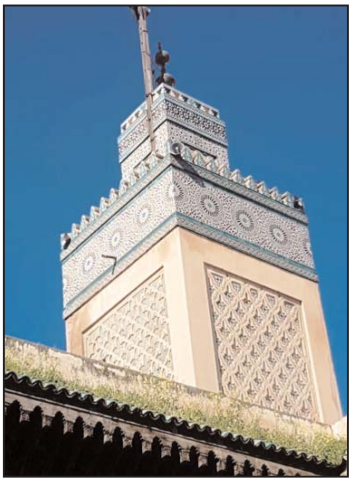
Simion Pop, în lucrarea *Cimitirul vesel (Săpânța),* Ed. Sport-Turism,1972, p. 419, subliniază asemănarea dintre *strigătură* și *epigramă.*

→

La Mèknes ne aflam (cu imaginația, desigur) la curtea celui mai controversat sultan marocan. Lui i se atribuiau toate virtuțile din lume, dar i se recunoștea și cruzimea care era egală, probabil, cu suma calităților. Îi plăcea să decapiteze cu propria-i mână, ajungând, după legendă, la un palmares de 30.000 de victime. Apoi, impresionantele edificii ale capitalei au fost ridicate cu sclavi, criminali, rebeli marocani și creștini capturați de pirații din zona Rabatului. Trupurile multora dintre ei au fost folosite drept material de construcție, iar capetele erau sărate, împăiate și expuse la porțile și pe zidurile orașului. Vorbind de acest gen de victime, nu poți să nu mergi cu gândul și la Marele Zid chinezesc, apreciat ca fiind cel mai lung cimitir din lume. La Mèknes totul poartă amprenta sacrificiului uman. Să luăm doar Poarta Bab Mansour, din zidul de 40 km al orașului, care la vremea sa era considerată fără egal în Africa. Era și ea una dintre acele opere nemaivăzute pe care și le dorea sultanul Moulay Ismail. Arhitectul operei, Mansour Lallej, și-a pierdut însă capul (la propriu) atunci când a avut imprudența să-i spună sultanului că ar putea realiza ceva și mai măreț. Deznodământul ne amintește de soarta meșterului Manole de la Mănăstirea Curtea de Argeș și de arhitectul Catedralei Vasile Blajinul din Moscova.

Înainte de a pleca din Mèknes am trecut și pe la silozurile de cereale și renumitele grajduri ale sultanului Moulay Ismail, impresionante prin monumentalitate și acel sistem ingenios de administrare a apei. Puțurile și canalele prin care circula apa se constituiau în predecesoare ale aparatelor de aer condiționat de astăzi. Grajdurile erau *hoteluri* pentru nu mai puțin de 1.200 de cai ai sultanului. Acei cai, pur sânge arab, erau pasiunea și mândria sa, după deviza locului: *spune-mi ce cal ai, ca să-ți spun cine ești.* Se pare că, în periplul său african, Vasile Alecsandri a descifrat mai bine tema cabalinelor arabe. În *Cântecul arăpesc,* poetul ne spune povestea unui asemenea cal:

Sultanul din Maroc/ Are-n împărăție/ O sută și o mie/ De armăsari de foc/ Dar jur pe Dumnezeu/ Că el cu veselie/ Mi-ar da averea-i mie/ În schimb pe calul meu.../ Și partea lui de soare/ Mi-ar da pe calul meu.../ Chiar și pe-a sa iubită/ Mi-ar da pe calul meu... De ce? Pentru că: *Din Tunis la Maroc/ Nu-s între rândunele/ Așa de ușurele/ Ca murgul meu de foc/ I-a dat chiar Dumnezeu/ Picioare de gazelă/ Și ochi frumoși de stele...*

Povestea noastră marocană se încheie cu un scurt popas la Rabat, în cea de-a patra capitală imperială, capitală a Marocului modern de la începutul secolului XX. Ultima, dar nu cea din urmă din punct de vedere istoric și cultural. Arheologii ne-o recomandă drept comunitate urbană începând cu secolul III î.Hr. Ca elemente de identificare să reținem secolul I d.Hr., când orașul bătea monezi cu inscripții feniciene. Sub romani el devine Salé și ulterior Salaconia. Însă, despre adevărata lui dezvoltare se vorbește numai din secolul al XII-lea, când sultanul Yacoub al-Mansour (1170-1199) înconjoară fortăreața și palatul, moștenite de la tatăl său, cu un zid lung, dotat cu porți monumentale. Sub domnia sa, începe ridicarea celei mai mari moschei din lumea musulmană, cu un minaret fără egal și el. După patru ani, sultanul moare și construcția se oprește. Astăzi vedem doar acel minaret neterminat, în pădurea celor 200 de coloane din marmură albă, devenit una dintre cele mai mari atracții ale Rabatului, sub numele de *Turnul lui Hassan.* Turnul a rămas la înălțimea de 44 de metri (din cei 86 proiectați) însă cu renumele de perlă arhitectonică, ca și fratele său mai înalt din Sevilla, Turnul Giralda. Ambele, copii fidele al minaretului Koutoubia din Marrakech, sunt prevăzute cu rampe și nu cu scări, pe care muezinul putea urca călare până în vârf. Asemănarea este explicată de faptul că, în acea perioadă, Marocul și Andaluzia se aflau sub stăpânirea sultanului almohad Yaqub al-Mansour. Prin poziția sa geografică, Rabatul a primit și el valuri după valuri de refugiați mauri și evrei din Andaluzia. Acolo, pe coasta Atlanticului, ei s-au grupat în vechiul oraș roman Salé, ocupându-se de piraterie. Prin anul 1629, ei și-au proclamat *Republica Bou Regreg* (numele râului din Rabat), care a avut o viață de 200 de ani. Pirații din Salé furnizaseră sultanului Moulay Ismail sclavi creștini pentru construcția noii capitale Mèknes.

Orașul Rabat nu trăiește doar prin trecutul său glorios. El este astăzi o capitală modernă, aerisită după model francez, cosmopolită și, poate, chiar mai prietenoasă decât alte orașe marocane. Orașul nou, cu amendamentele sale de origine franceză, împreună cu Medina, formează un ansamblu unitar, care se regăsește pe listele UNESCO ale Patrimoniului Mondial. O plimbare prin Rabatul zilelor noastre este o încântare, chiar dacă nu ai acces la toate obiectivele întâlnite în cale. Așa se face că, la Palatul Regal ne-am oprit în fața porții, ea însăși monument arhitectural. Dar, adevăratele comori sunt dincolo de ea: palate minunate, grădini și havuzuri andaluze, pavilioane și o mică moschee de familie, unde, vinerea, oficiază chiar regele, dacă se află în capitală. În schimb, am avut acces la Mausoleul lui Mohamed al V-lea, locul de odihnă al suveranului și al celor doi fii ai săi. Sanctuarul este o adevărată capodoperă arhitectonică, specifică Dinastiei Alauite și pe măsura longevității acesteia (fără întrerupere din anul 1666). Aici impresionează, desigur, marmura albă care îmbracă tot ansamblul, inclusiv scările și platforma generoasă a Mausoleului. În interior, însă, rămâi fără cuvinte când vezi pereții decorați în *zellige* (faianță mozaicată tipic marocană) și tavanul îmbrăcat în sculpturi din lemn de cedru. Mausoleul a fost ridicat de regele Hassan al II-lea, în anul 1971, pentru a-și cinsti părintele cu acea grandoare tipic marocană.

La Rabat încheiam o vizită de vis, într-o țară model din punct de vedere al respectului pentru propriul trecut, pentru efortul continuu de a progresa în pas cu vremurile, model pentru echilibru, toleranță și gânduri de pace și liniște în zonă. Regele Mohammed al VI-lea este cel care ține cârma acestui echilibru. Dovadă este și faptul că, nu mai departe de anul 2016, suveranul marocan a patronat revenirea la numele inițial de *Mellah* al fostului cartier evreiesc din Marrakech și deschiderea *Muzeului Iudaismului* din Casablanca, sub deviza conservării tezaurului comun marocano-evreiesc. În același an, vocea suveranului marocan îi îndemna pe musulmani și creștini să formeze *un front comun împotriva fanatismului și urii, împotriva izolaționismului în toate formele sale.*

GO-ul, dincolo de joc

Programul de GO se extinde în lume: Olanda

Yasutoshi YASUDA, 9 dan

Eforturile mele de a aduce oamenii alături prin intermediul GO-ului s-au extins între timp în afara Japoniei. Orizonturile mele au fost lărgite de o întâmplare petrecută la Nokonoshima, în prefectura Fukuoka. Schimburile dintre casa-azil de la Himawari-no-sato și grădinița Nokonoshima au căpătat amploare și persoane din întreaga insulă au început să îndrăgească jocul GO-captură. La o ceremonie de sfârșit de an de la grădinița Nokonoshima, unde există tradiția ca fiecare copil să vorbească despre visurile sale, una dintre fetițe a vorbit despre dorința ei de a deveni profesor de GO. Imaginându-și că fetița dorește să devină jucător profesionist de GO, tatăl ei a întrebat-o de ce are acest vis. „Pentru că vreau să popularizez GO-ul în întreaga lume”, a răspuns ea, „și să joc GO prietenește cu toată lumea”.

Tatăl fetei a fost surprins, dar și mai surprins am fost eu atunci când mi s-a povestit, după o vreme. Când cineva declară că dorește să devină profesor de GO, de obicei prin asta se înțelege jucător de GO profesionist. Totuși, fetița aceea nu se gândea să studieze GO-ul și să se bucure pentru sine de joc, ci ea dorea ca oamenii din toată lumea să trăiască în armonie jucând GO unii cu alții. Începând de atunci, am început să mă gândesc la promovarea programului meu de GO în afara Japoniei.

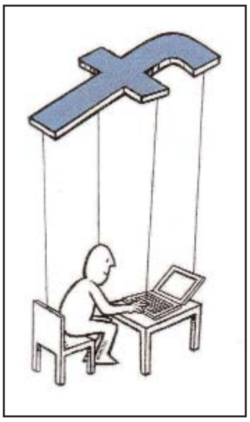
Curând după aceea am fost informat că un important meci de GO se va organiza în Olanda. Olanda este țara dlui Frank Janssen, care m-a vizitat în Japonia și s-a arătat entuziasmat de programul meu de GO-captură. Cu acea ocazie, am vizitat orașul Omachi din prefectura Nagano, unde am prezentat jocul copiilor dintr-un spital. Dl Janssen a înțeles imediat că GO-ul poate fi folosit nu numai ca hobby, ci și în domeniile educației, terapiei, acțiunii sociale și, de fapt, el a și pornit un program de GO-captură în Olanda. Pentru că nu voiam să pierd ocazia de a populariza GO-ul în afara Japoniei, am propus Companiei Yomiuri Newspaper, sponsorul meciului de GO, să mă trimită în Olanda, iar ei au fost de acord.

Era în ianuarie 1996 și era prima mea ocazie să încerc programul meu în străinătate. Pentru că nu vorbesc engleza – și cu atât mai puțin olandeza – nu prea eram sigur dacă problema limbii nu va împiedica cumva programul de GO să se desfășoare normal. De asemenea, nu știam dacă copiilor olandezi le va plăcea sau nu GO-ul. Eram convins că copiii din orice țară pot învăța GO, dar nu eram sigur dacă eu eram în stare să creez o atmosferă suficient de bună prin intermediul unui translator pentru a-i atrage pe copii la joc.

Pentru a crea o bună atmosferă, am jucat „piatră, foarfeci, hârtie” și am cântat chiar un cântec japonez. Am mai desenat și ideograma chinezească pentru „cal” și i-am pus pe copii la încercare privind înțelesul ei. Aceste activități au ajutat în a sparge gheața.

Apoi, am introdus principiul „înconjoară pentru a captura” și curând copiii au început să joace. Micii olandezi erau cel puțin la fel de excitați de joc ca micii japonezi. Fotbalul este foarte popular în Olanda, iar entuziasmul creat a fost similar celui al suporterilor unui meci de fotbal. Copiii băteau din picior în podea, strigau – s-a creat o mare agitație. Profesorii erau uimiți că un japonez poate vizita pe neașteptate o școală din cealaltă parte a lumii și poate crea o asemenea senzație.

Școlile pe care le-am vizitat au fost o școală evreiască privată și o școală Montessori. Copiii din ambele școli s-au apropiat de GO cu mare interes, dar vizita la școala Montessori a fost cu deosebire impresionantă. Nu există o programă la această școală: fiecare copil își alege în fiecare zi activitatea care-i place, iar profesorii îi ajută atunci când este cazul. Bineînțeles, copiii nu sunt lăsați complet de capul lor, iar atunci când unul dintre ei deranjează un alt copil, profesorii sunt foarte stricți în a-l disciplina. Se pare că profesorii de acolo au ca scop echilibrul dintre a-i instrui pe copii și, în același timp, a-i lăsa să descopere singuri. Atunci când am început programul de GO, profesorii au pornit să se adune treptat, câte unul sau câte doi, și, la final, erau cu toții absorbiți de joc. Mi-au spus apoi că GO-ul se potrivește foarte bine cu metodele Montessori și au arătat un puternic interes pentru joc.

Atmosfera în școli diferă de la o țară la alta, dar e probabil și mai potrivit să spunem că stilurile profesorilor diferă. De exemplu, în Olanda am văzut profesori jucându-se cu copiii în pauză. De asemenea, am văzut adesea profesori stând alături de un copil în timpul studiului. În Japonia nu se întâlnesc prea des profesori care se joacă cu copiii. În unele cazuri, au existat chiar profesori care-și făceau treburile lor în timp ce eu jucam GO cu copiii. Sunt cumva profesorii japonezi prea ocupați? Am vizitat șase țări din Europa și mi-am dat seama că în fiecare țară copiii îi consideră pe profesorii lor „cool”. Profesorii îi atrag pe elevi. Dar, în același timp, reacția copiilor față de GO a fost exact aceeași pe care am observat-o la copiii din Japonia.

Am vizitat ulterior Olanda de două ori, iar, după o perioadă de timp, percepția GO-ului se schimbase printre persoanele implicate în program, inclusiv în ceea ce-l privește pe dl Janssen. S-a înființat și o organizație în Olanda, numită Centrul Cultural European de GO, care încearcă să popularizeze GO-ul în Europa. Dl Janssen lucrează pentru această organizație și toți cei implicați, inclusiv șeful, dl Eric Puyt, s-au gândit serios la beneficiile GO-ului captură. Prin intermediul internetului, ei au început să spună oamenilor din alte țări despre activitățile de GO din școli și să prezinte profesori și elevi care joacă GO în Olanda. GO-ul are, într-adevăr, această mare putere!

(Fragmente din cartea *GO as Communication. The Educational and Therapeutic Value of the Game of GO,* de Yasutoshi Yasuda 9 dan, Tosho-bunka, 2000, traducere în engleză de Yoshimi Nakao pentru Editura Slate and Shell, Richmond VA, 2002; informații din GO-ul românesc se pot găsi pe site-ul Federației Române de GO, www.frgo.ro.)

Mihail Sadoveanu, în *Discursul de recepție* la Academia Română, Ed. Albatros, 1980, p. 170, face legătura între proverbe și zicători – pe de o parte – și epigramă, pe de altă parte, dând următorul exemplu:

Multe-n lume omul vede
La o masă șapte fete
Și fântâna sub părete
Moare cânele de sete.

Și Nichita Stănescu se referă la „țâpuitura (strigătura) românească”, aceea care „spune ceva și se termină cu o beșteleală, cu o împunsătură”. Iată un exemplu:

Săracii boii cornuți
Cum însoară pe cei mulți;
Săracele sutele
Cum mărită slutele.

Aceste înrudiri îl determină pe Mircea Eliade să scrie: „O bună parte a literaturii române s-a dezvoltat în prelungirea creației folclorice”.

P. Locusteanu, în cel mai amplu studiu închinat umorului românesc, scris cu aproape două decenii înainte de apariția celui din *Antologia epigramei românești* din 1933 și 1934, subliniază vigoarea umorului țărănesc în care „energia expresiei se unește cu justețea observației într-o glumă plină de spirit. Și ironia este usturătoare.” „Surprind asociațiile de idei, rar întâlnite chiar în poezia cultă”:

El – Doamne, cât ar fi de bine
Să-ți fiu eu suveică-n mână,
Să mă porți o săptămână
Dintr-o mână-n altă mână!
Ea – Doamne, cât ar fi de bine
Să-ți fiu fluier, măi bădiță,
Să mă pui la-a ta guriță!

Distihul este frecvent în formularea ghicitorilor, chiar și a celor cu tentă de epitaf:

Naștere mi-i sclipicioasă,
Însă moartea mi-i tinoasă. (Zăpada)

Ce șade pe apă
Și nu se adapă? (Umbra)

Un ștergar vărgat
Peste lume aruncat. (Curcubeul)

Pe lângă asemănarea dintre dimensiunea ghicitorii și cea a epigramei, demn de subliniat e și faptul că ambele cer concentrarea spiritului de observație privind obiectele, fenomenele, persoanele, năravurile, cer capacitate combinatorie, deci abilitatea disocierilor și asocierilor. Poanta se găsește în straturile de sens ale textului, în cazul ghicitorii, rămânând să fie devoalată de virtualul dezlegător, pe când epigrama limpezește drumul ideii prin blitzul poantei. După G. Coșbuc, ghicitoarea este o definiție diferită de definiția clasică: ea e caracterizată prin „discontinuitate, enunțarea de trăsături în chip metodic disparate și, în plus, adesea evocate nu direct, ci parafrazate” (Cf. *Ghicitori*, Ed. Minerva, 1991, prefață de Radu Niculescu, p. 43).

Mă suii pe-un scai
Cuțitul scăpai
Luna mi l-a dat
Soarele l-a luat. (Bruma)

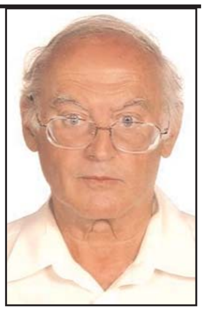
Două merg, două stau,
Două dușmănie-și au. (Soarele și luna, focul și apa)

Pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă, se observă preferința folclorului pentru catrene, chiar și în bocete:

Într-această lume mare
Fost-am și eu mândră floare;
Floare fui, floare trecui,
Parte de lume avui.

Mândruliță din cel sat,
Cum o duci cu-al tău bărbat?
Cu bărbatul o duc bine
Tot de gât și-n pumni mă ține.

Un cititor fără prejudecăți

Mircea OPRIȚĂ

Critic și istoric literar interesat îndeosebi de construcțiile ample consacrate romanului românesc, **Anton Cosma** este cel de-al doilea exeget de la revista Vatra (alături de Dan Culcer) care acorda atenție, prin anii '80 din secolul trecut, genului SF. S-a născut la 4 mai 1940 în comuna Tiur, județul Alba. A urmat liceul la Blaj, apoi Facultatea de Filologie a Universității din Cluj (absolvită în 1963). După câțiva ani de profesorat la Dumbrăveni, în 1981 intră în redacția publicației din Târgu Mureș, colaborând, bineînțeles, și la alte reviste literare din țară. A debutat editorial la Dacia, cu sinteza intitulată *Romanul românesc și problematica omului contemporan* (1977), urmată de tratatele *Geneza romanului românesc* (1985, Premiul Asociației Scriitorilor din Târgu Mureș) și *Romanul românesc contemporan 1945-1985,* din care în timpul vieții i s-a tipărit primul volum, *Realismul* (1989). A murit la 17 noiembrie 1991, în Târgu Mureș, lăsând volumul II al lucrării, *Metarealismul,* să fie publicat de familie, postum (1998). Au mai rămas după el poezii și piese de teatru în manuscris.

Criticul abordează genul nostru prin articolul *„Science-fiction"-ul românesc la vârsta maturizării,* în numărul 9 din *Vatra* (septembrie 1975). Preocupat la rândul său de sociologia actelor culturale, prin *maturitate* înțelege „capacitatea unei literaturi de a-și asuma problemele fundamentale ale omului contemporan, de a fi actuală în sensul cel mai adânc al termenului". Deși constrâns la un număr limitat de exemple, cele furnizate de relativ puținele cărți de anticipație publicate din anii '50 și până la data analizei, Anton Cosma crede că are argumente pentru atingerea de către gen a pomenitului obiectiv: SF-ul ar fi dobândit în epocă nu doar un public larg și pasionat, ci și scriitori înzestrați; interesul tinerilor ar fi probat de existența numeroaselor cenacluri din țară; trecerea de la „munca de pionierat" a CPSF la colecția editorială „Fantastic Club" este văzută ca un pas calitativ important; două premii „recente" ale Uniunii Scriitorilor acordate unor cărți de anticipație (*Nopțile memoriei* de Mircea Opriță și *Iarba cerului* de Constantin Cubleșan) sunt și ele aduse în discuție, iar apariția antologiei *Science-fiction roumaine* la Editura belgiană Marabout produce un argument suprem. Toate acestea sunt dovezi pragmatice de „consolidare continuă a acestui gen literar la noi". Dar, ca să nu-și lase optimismul să funcționeze în gol, criticul va invoca și un aspect calitativ, atât în interpretarea SF-ului, cât și în creația propriu-zisă. Complexitatea conținutului și densitatea poetică sunt valorile apreciate de critic în SF, ale cărui reușite le vede aspirând spre un cert nivel estetic și spre o mitologie modernă.

„Pe de altă parte, paralel cu cucerirea în acest fel a unui statut sociologic, genul își caută și un statut estetic cu repere mai precise. Dacă înainte de 1960, articolele privitoare la această literatură se puteau număra pe degete și tratau subiectul înglobându-l obligatoriu în capitolul «literaturii de aventuri», articolele și studiile mai noi, semnate de I. Hobana, V. Kernbach, S. Iosifescu etc., serioase și documentate, tind să scoată această literatură din conul de umbră în care era ținut de o prejudecată care-o taxa drept «gen minor», «pentru tineret»."

Nemulțumit de faptul că prejudecățile tindeau să persiste și în continuare (multe nu s-au risipit nici astăzi), criticul caută neobosit argumente teoretice și estetice pentru înnoirea rapidă a creației cunoscute de gen.

„Care ar fi noua concepție despre literatura SF care mi se pare a se configura odată cu textele cele mai recente ale genului și care constituie principalul argument al maturizării acestuia? Este vorba mai întâi despre eliberarea de poncife și naivități subliterare și de aducerea genului la nivelul estetic. SF-ul «este expresia temerilor și dorințelor omului modern», scria S. Iosifescu în studiul citat, și nu e greu de observat că această definiție este însăși definiția literaturii în genere. Dezideratul depășirii păcatelor tinereților – tehnicismul, convenționalismul, «poetizarea» etc. – care a fost laitmotivul tuturor comentariilor care atingeau problema SF din 1953-1954 încoace, se împlinește sub ochii noștri, prin cărți semnate de Vladimir Colin, Victor Kernbach, Horia Aramă sau Adrian Rogoz, din generația mai vârstnică, și Mircea Opriță, George Anania sau Gheorghe Săsărman din generația tânără. Complexitatea problematică și densitatea poetică sunt valorile cele mai de preț cucerite în prezent: mitologie modernă în sensul de *gândire mitică modernă,* meditație poetică prin intermediul unor imagini furnizate de explozia științei și impact în prezent prin mijlocirea viitorului. Și poate că acesta din urmă îndeosebi marchează maturizarea și ajungerea din urmă a SF-ului de aiurea: ajungerea la problemele prezentului nostru."

De la această „punere a datelor în problemă", criticul va trece curând la o sinteză mai clară, servită de un criteriu al generațiilor depistate până atunci, în articolul *Patru decenii de literatură SF românească* (1984). Imaginea degajată aici ține de schița istorico-literară și pune în evidență trei etape ale anticipației, parcurse destul de rapid și cu rezultate menite să confirme convingerea integraționistă a autorului. Acesta nu admite un progres real al genului decât în convergența sa cu literatura propriu-zisă. O primă fază, a „viziunilor simpliste, popularizatoare și instructiv-educative", se leagă de pionierii și animatorii anilor '50, producători de climat cultural mai degrabă decât de literatură SF memorabilă. A doua, în care își fac loc obiective mai ambițioase, „a apartinut maturizării depline a acestei literaturi și alinierii ei la scopul prevalent estetic-moral-politic". Anii de după 1980 ar sta „sub semnul unui efort de a descoperi literaturitatea" specifică anticipației, printr-o delimitare clară „atât de orientarea moral-educativă, cât și de cea tehnicist-științistă". Terminologia nu este aici foarte suplă, însă ideile exprimate au acoperire, o dialectică a fenomenului analizat le confirmă.

Partea cea mai inspirată a materialului o reprezintă interpretările rezervate tinerilor autori, care și-au găsit în Anton Cosma (prin forța lucrurilor, nu pentru multă vreme) un critic de surprinzătoare receptivitate la scrierile lor. Constatările sale țin de realități ale textului greu de neglijat. Astfel, Lucian Ionică suplinește deficitul de imaginație printr-o bună intuiție psihologică; „nu prea are penel" pentru decorul insolit, în schimb „știe să noteze cu destulă finețe și cu obiectivitate vag ironică mișcările ce se petrec în sufletul personajului". La Mihail Grămescu, în *Aporisticon,* criticul descoperă inteligență și subtilitate, o noutate și o libertate stilistică amintind de „nonșalanța avangardelor literare". Deliberat modernă, scriitura urmărește „ambiguizarea semnificației metaforelor" până la transformarea unor texte în „metafore complet închise", a altora în „divagații în manieră romantică sau «concetti» baroci, de ironie sublimată". Nu e greșită nici observația privitoare la o anume detașare „științifică" de uman, datorită căreia Grămescu riscă să înfrunte capcanele subiectivității pure. Când operează în material concret, judecățile sunt subtile și penetrante.

Alte articole publicate în epocă (*Utopie și SF*, 1978; *Există un SF românesc?*, 1982) sunt însumări de recenzii la câteva dintre cărțile genului, altfel corecte, dar fără vreo intenție de sinteză. Mici fișe sintetice consacrate autorilor noștri apar însă în volumul doi al consistentei lucrări despre *Romanul românesc contemporan,* unde genului i se găsește loc într-o amplă secvență metarealistă a literaturii române, alături de romanul narativ-baroc, romanul retro (care în opinia lui Anton Cosma nu e același lucru cu romanul istoric), romanul senzațional și alte câteva grupuri de orientare divergentă față de tendința realistă descoperită în „grosul" literaturii epice românești cultivate în epocă. Autorii comentați aici sunt, dintre cei mai vechi, I.M. Ștefan, Victor Kernbach, Adrian Rogoz, Ion Hobana (cam greu de văzut totuși sub aspect de romancier), Vladimir Colin, Horia Aramă, Mihnea Moisescu, Victor Bârlădeanu, iar dintre cei ținând de momente ulterioare ale genului, George Anania, Corneliu Omescu, Voicu Bugariu, Gheorghe Săsărman, în sfârșit, Mihail Grămescu și Sorin Ștefănescu. Un număr de scriitori, cu operă extinsă și dincolo de SF, au fost incluși în alte grupuri de „metaliteratură": Georgina Viorica Rogoz la romanul pentru copii, Felix Aderca la romanul senzațional, Mircea Opriță la romanul-eseu (alături de Norman Manea, Vasile Andru, Mircea Nedelciu și Alexandru Papilian). Fără îndoială, dacă n-ar fi murit în plină putere, cu lipsa lui de prejudecăți, criticul și-ar fi extins capacitatea analitică și de sinteză inclusiv asupra momentelor trăite de SF-ul românesc în ultimul deceniu al veacului trecut, sau la începutul secolului de față.

Semn(al) de carte

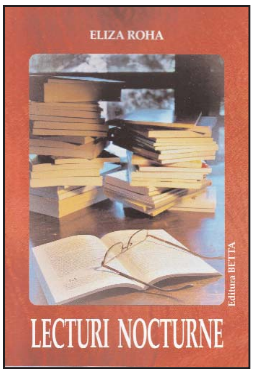
Eliza Roha, *Lecturi nocturne,* Editura Betta, București, 2018

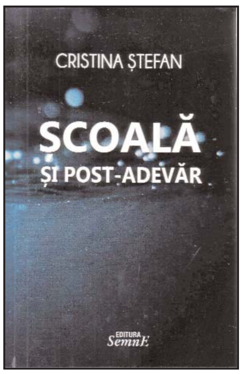
Unul dintre cronicarii literari apăruți în ultimii ani și care merită a fi luați în seamă la justa valoare este Eliza Roha. (...) În deosebire de alți scriitori, autoarea nu uzează de limbajul colorat sau metaforic decât în măsura trebuincioasă. Caracterizările sunt bogate, luxuriante chiar, dar nu redundante, epitetul sugestiv, plastic, este totdeauna cel nimerit, găsit cu siguranța cu care Mendeleev încadra cutare element în tabelul său. De relevat, în principal, este găsirea notei esențiale a originalității, ori a punctului de rezistență al unei scrieri... Eliza Roha înțelege comentariul ca pe o artă a admirării, plasându-se astfel în descendența lui Perpessicius și Alexandru Paleologu și fiind din aceeași familie de spirite cu rafinatul exeget care este Nicolae Ionel... Ea se referă, în comentariile sale, la nivel de superioară intelectualitate și cu incontestabil talent, la ceea ce este bun, merituos, demn, exemplar și cu credință în Dumnezeu, în cărțile citite. (Victor Atanasiu, pe coperta a patra)

Cristina Ștefan, *Școală și post-adevăr,* Editura SemnE, București, 2018 (articole publicate în Tribuna învățământului)

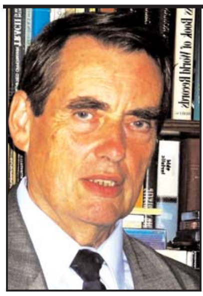
Post-adevărul a fost declarat cuvântul anului 2016, conform celebrului dicționar Oxford, care a definit termenul drept o „referire la sau în circumstanțe în care fapte obiective sunt mai puțin influente în formarea opiniei publice decât apelarea la emoție și la convingerile personale".

În acest context socio-cultural permisiv, o întrebare firească se cuvine să ne frământe ca educatori: care este poziția școlii în raport cu noua ipostază a adevărului? Oare este în regulă să fie acceptă doar pentru că este facil de accesat? Tot așa cum, în mod analog, ne întrebăm dacă este cazul să luăm de bună o situație în care un elev utilizează o informație la întâmplare, numai pentru că este prima pe care aleator i-a oferit-o un motor de căutare? Cum pot fi demonstrate ca autentice adevărurile să le spunem de factură clasică, dacă oricând ele pot fi amestecate de-a valma cu adevăruri să le numim imediate, rezultate dintr-o combinatorică oarecare de idei, menite să atingă un scop la un moment dat? (Autoarea)

Orizont SF

Un subiect jenant

Dan D. FARCAȘ

Îi asigur pe cititorii care consideră discuțiile despre fenomenul OZN ca nedemne de o publicație de cultură că îi înțeleg. Cred că am evocat deja suficiente argumente care pot explica această atitudine, pe care am numit-o, între altele, „cecitate culturală”. Nu doresc, deci, să mai înmulțesc raționamentele teoretice; cer doar permisiunea să expun câteva fapte concrete, pe care cititorul de bună-credință le poate lesne verifica, dacă ar avea îndoieli.

Pe 16 decembrie 2017, în *The New York Times* a fost publicat un articol care dezvăluia că Departamentul Apărării al SUA a cheltuit 22 de milioane de dolari, între 2008 și 2012, pentru a studia *ce anume sunt OZN-urile*. Povestea a explodat în toată media. Deși n-ar fi vrut, puși în fața evidențelor, oficialii Pentagonului au recunoscut existența acestui proiect secret, derulat în cadrul Agenției de Informații a Apărării.

Pentru a înțelege mai bine proporțiile surprizei produse, trebuie reamintite două fapte. Pe de o parte, Pentagonul afirmase constant, din 1969 încoace, deci aproape cincizeci de ani, că nu este interesat de fenomenul OZN și nu are nicio preocupare în această direcție, afirmație pe care publicul a interpretat-o drept o confirmare a faptului că fie nu există OZN-uri, fie că ele reprezintă un fenomen marginal, pe deplin explicabil. Pe de altă parte, în consecință, nici *The New York Times* nu a publicat, zeci de ani, articole despre fenomene de tipul OZN, lăsând acest subiect „neserios” pe seama tabloidelor sau a presei locale. Și iată că acum Pentagonul recunoștea că: (1) fenomenul OZN există, (2) nimeni nu știe ce este, (3) răspunsul merită milioane de dolari.

Desigur, termenul „OZN” fiind tabu, din cauza conotațiilor pe care i le asociază conștiința publică, denumirea proiectului fusese: „Proiect de identificare a amenințărilor aviatice avansate” (*Advanced Aviation Threat Identification Proiect* – AATIP), în cadrul unui program pentru armament aerospațial avansat. Observațiile OZN examinate fuseseră exclusiv cele raportate la Pentagon, de piloți și alt personal militar, deci nu de niște cheflii care au văzut ceva confuz, mergând spre casă după închiderea pub-ului; iar principala preocupare, prezentă mereu, a fost dacă nu cumva aceste apariții erau ostile. Poate erau aeronave secrete, rusești, chinezești, sau cine știe de unde...

Arătasem, în episodul precedent, că încă din anii 1940, decenii de-a rândul, militarii din toate țările au avut un interes constant pentru fenomenul OZN. În anii 1950-60, proiectul *US Air Force: Blue Book*, adunase peste 12.000 de observații OZN, dintre care, pentru circa 700, nu s-au putut găsi niciun fel de explicații, nici măcar unele trase de păr, deși erau bine documentate. Secretarul Forțelor Aeriene din acea vreme a declarat oficial că, din 1969, guvernul SUA a încetat colectarea de informații despre OZN-uri. Pe parcurs, însă, numeroase documente desecretizate au dovedit că această afirmație nu era adevărată. Între altele, regulamentele aviației militare americane aveau, chiar și în 2011, un capitol special cu ce anume trebuie să facă și ce documente trebuie să completeze pilotul când întâlnește un obiect zburător neidentificat. Iar NORAD (*North American Airspace Defense Command*), cu sistemul său de detecție și urmărire spațială și un sistem echivalent naval, a recunoscut că observă sistematic, în spațiul aerian și extraatmosferic al SUA și al Canadei, obiecte neidentificate, așa-numitele „ținte necorelate” (*Unknown Track Report* – UTR), aproape una pe zi. În multe dintre aceste cazuri au fost ridicate avioane de vânătoare pentru interceptare, sistematic fără succes. Oficialitățile NORAD au estimat că 80% din UTR pot fi ulterior identificate, dar circa 20% desfid orice explicație. Dar – au ținut să precizeze acestea – „este vorba, literalmente, de obiecte zburătoare neidentificate, nu de extratereștri”...

Autorii articolului din *New York Times* luaseră numeroase interviuri. Cel mai important a fost de la șeful proiectului AATIP, Luis Elizondo, care lucrase 22 de ani în Departamentul Apărării, de unde și-a dat demisia în toamna anului 2017 și unde deținuse înalte autorizații de securitate, participând la misiuni secrete de contrainformații. El a declarat: „Timp de aproape un deceniu, am desfășurat un proiect de identificare aerospațială foarte sensibil, care s-a concentrat pe tehnologii aeriene neidentificate. În această poziție am învățat că fenomenul este într-adevăr real, tehnologia acestor nave depășește tot ce este cunoscut pe Pământ... dar nu știm ce sunt.” El a adăugat: „Cei mai mulți dintre noi tind să fie, prin natura lor, sceptici, pentru că suntem în domeniul inteligenței și al securității naționale. Dar odată ce intri să examinezi datele disponibile și specificul a ceea ce vezi, începi să înțelegi că poate există totuși ceva aici, ceva mai mult decât ceea ce cred oamenii, adică drone sau orice altceva ar putea ei să-și imagineze.”

Elizondo a mai declarat că proiectul a avut mulți dușmani, de la sceptici, până la cei „opuși ideologic misiunii AATIP”. Între altele, oficialii serviciilor de informații erau îngroziți de ideea că proiectul ar putea ajunge pe prima pagină a unui ziar; dar au fost chiar și unii care s-au opus din motive *religioase*, considerând, de pildă, că OZN-urile ar putea fi satanice...

Subiectul a fost, tot timpul, extrem de delicat pentru militari. Dacă ar fi recunoscut existența fenomenului OZN, trebuia să admită că ceva zboară deasupra teritoriului național, iar aviația militară nu poate face nimic în acest sens și nu au nici cea mai vagă idee ce anume ar putea fi. Cât despre eventuala ipoteză extraterestră, ea era considerată nu doar inacceptabilă, ci și înfricoșătoare sub orice formă.

În același timp însă, militarii au rămas, în permanență, extrem de interesați de ce anume sunt aceste apariții, dacă nu cumva ele reprezintă o amenințare pentru securitatea națională și dacă din cunoașterea lor nu ar putea fi obținute tehnologii pe care să le folosească aviația militară proprie.

Autorii articolului din *New York Times* au intervievat și alte persoane implicate, între care pe Harry Reid, senator democrat de Nevada, fost lider al majorității din Senat, inițiatorul finanțării proiectului, ori pe miliardarul Robert Bigelow, proprietarul companiei de cercetări aerospațiale *Bigelow Aerospace* din Las Vegas, firma căruia a derulat proiectul, angajând până la 46 de oameni de știință, specialiști în contrainformații, ofițeri de informații etc. La proiect au contribuit și o seamă de piloți și alți observatori, prin rapoartele lor, susținute de înregistrări radar, instrumentare și, uneori, de dovezi fizice. Proiectul a colectat numeroase înregistrări audio și video (în general secrete), ale unor apariții. De asemenea, cercetătorii au examinat persoane care au spus că au suportat efecte fizice în timpul unor întâlniri OZN.

Un șoc mediatic a produs și faptul că, paralel cu articolul, au fost date publicității trei scurte videoclipuri, extrase din înregistrări ale radarelor de bord ale unor avioane militare care urmăreau OZN-uri. Ele pot fi găsite pe youtube, cu poreclele „GIMBAL”, „FLIR1” și „GO FAST”. Se aud și comentariile uluite ale piloților. Videoclipurile au fost însoțite de „documentația lanțului de custodie”, confirmând că sunt originale, nemodificate și nu generate sau alterate pe calculator.

Înregistrarea „FLIR1” datează din noiembrie 2004. Atunci, timp de două săptămâni, crucișătorul *USS Princeton* a detectat, în repetate rânduri, aeronave neidentificate care operau în jurul portavionului *Nimitz*, în largul Pacificului, în dreptul orașului San Diego. Obiectele coborau și de la altitudini mai mari de 24 km, la viteze supersonice, pentru a se opri brusc la 50 de metri deasupra oceanului, rămânând nemișcate acolo. Uneori pluteau, la altitudinea de 6 km, apoi, fie ieșeau din raza de acțiune a radarului, fie se retrăgeau fulgerător. Nimic construit de mâna omului nu poate repeta aceste performanțe. Întâlnirile au avut loc în plină zi și au fost monitorizate independent de radare ultraperformante aflate la bordul navelor și al mai multor aeronave. În cel puțin două rânduri, avioane *F-18 Hornet* au fost trimise să intercepteze straniile apariții și piloții au putut verifica și vizual aspectul și performanțele acestora. A fost intervievat și comandorul David Fravor, pilotul unui avion implicat. El a relatat că a văzut, plutind deasupra mării, care parcă fierbea, un soi de aeronavă albă, ovală, lungă cam de 14 metri și groasă de 3,5. „Era cam de aceeași mărime ca un Hornet, doar că nu avea aripi.” Piloții au asemănat-o, datorită formei și culorii, cu un uriaș „Tic-Tac”, acea bombonică pentru respirație proaspătă. Când s-a apropiat de el – spunea Fravor – obiectul „a accelerat într-o manieră pe care n-am mai văzut-o niciodată” și, în câteva clipe, a dispărut și de pe radare. (Va urma)

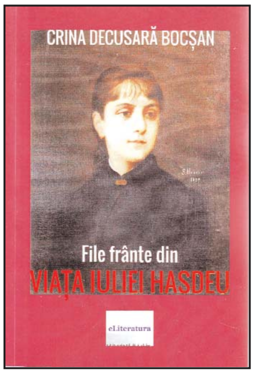
Semn(al) de carte

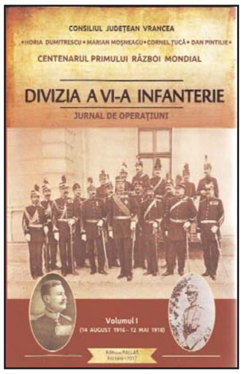
Crina Decusară Bocșan, *File frânte din viața Iuliei Hasdeu*, eLiteratura, București, 2018

„Cartea vieții este cartea supremă, pe care răsfoind-o nu poți să revii la o filă anume”, își nota Iulia Hasdeu într-una din tentativele ei de a avea un caiet de însemnări. Adunând laolaltă aceste notițe, informațiile din actele oficiale și din corespondența purtată, îndeosebi scrisorile către părintele ei, datate conștiincios, s-a iscat dorința de a o lăsa pe adolescenta de acum un secol, Iulia, să se înfățișeze în procesul de creație. Este copila precoce, este adolescenta înzestrată, este tânăra genială în perioada ei de formare, când, însetată de cunoștințe, dăruia ce asimilase și înapoia în poezie, eseu, roman, crochiu în cărbune, acuarelă viguroasă, compoziții muzicale. Mai mult, jurnalul astfel întocmit trădează neobosita sete de viață, ce doar dublează setea de afirmare: *Voi învinge prin mine însămi*. În *Jurnalul ei de 19 file – ani* de viață pământească, Iulia Hasdeu este mai umană, noi ignorând voit aureola proprie geniilor și pe care legenda i-a atribuit-o nedarnic. (Autoarea, pe coperta a patra)

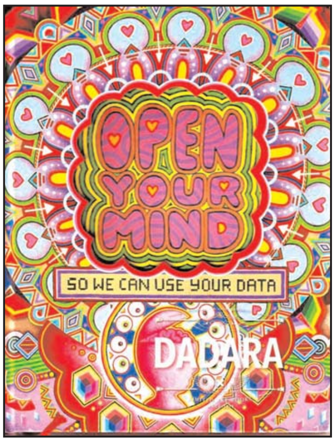
Horia Dumitrescu, Marian Moșneagu, Cornel Țucă, Dan Pintilie, *Divizia a VI-a Infanterie. Jurnal de operațiuni*, vol. I (14 august 1916 – 12 mai 1918), Editura PALLAS, Focșani, 2017. Volum apărut sub egida Consiliului Județean Vrancea, în seria Centenarul Primului Război Mondial

Scurta „privire retrospectivă”, menționăm de la început, urmărește cronologic evidențierea modificărilor structural–organizatorice operate în compunerea comandamentului diviziei, marilor unități (brigăzi), unități și formațiuni subordonate acesteia. În prezentarea noastră nu vom analiza acțiunile complete desfășurate de Divizia 6 Infanterie, în întregime sau prin fracțiuni de trupe, în îndelungata ei istorie, aspectele urmărite de autori axându-se numai pe ilustrarea schimbărilor petrecute în aria evoluției organigramei acestei mari unități române de infanterie. De aceea, în această prezentare, nu vom face referiri la desfășurarea procesului de instruire sau dotare a trupelor, trimiteri la unele acțiuni specifice vieții de cazarmă sau interacțiunii cu societatea civilă, la ilustrarea participării diviziei sau a unor unități din cadrul acesteia la diferitele evenimente care au marcat istoria națională sau a zonelor de reședință și/sau dislocare a diviziei și trupelor din compunere. (pag. 9)

Dadara

Numele real este Daniel Rozenberg şi este fiul unui informatician celebru, Grzegorz Rozenberg (am colaborat enorm, cu el şi cu Arto Salomaa, „fratele” său întru ştiinţă) – dar încet-încet nu mai este clar cine-i cine, pictorul e fiul informaticianului sau informaticianul e tatăl pictorului… Ambii sunt de o creativitate şi productivitate ieşite din comun – şi de o originalitate pe potrivă. Aici, doar despre fiu.

Omagiu mişcării avangardiste Dada, Daniel şi-a ales Dadara ca nume de artist. A mai fost prezentat în revistă, în numărul din luna mai 2013. Prilejul revenirii în *Curtea de la Argeş* este apariţia, în 2018, la Kochxbos Publishers Amsterdam, a unei cărţi-album realmente fabuloase, Dadara, *Open Your Mind, So We Can Use Your Data* (*Deschide-ţi mintea*, îndemn clasic-benign, *ca să-ţi putem folosi datele*, subtitlu cinic, adecvat zilelor noastre…).

Spun că e o carte ieşită din comun pentru că e extrem de cuprinzătoare, provocatoare, elegantă şi bine realizată, carte de colecţie, fereastră spre o lume colorată şi plină de miez. O prefaţează, entuziast, o profesionistă a criticii de artă modernă, Elizabeth Scarborough. Reiau câteva paragrafe (scrise cursiv), despre postmodernist-avangardistul Dadara:

Dadara este o enigmă. Un artist ale cărui viziune şi creativitate manevrează concepte care ne energizează pe fiecare dintre noi individual, în timp ce navighează prin apele experienţei noastre colective. El realizează ceea ce Leslie Fiedler îşi imagina atunci când scria despre spaţiul „dintre Minunat şi Probabil, dintre Real şi Mitic, lumea budoarului şi a visteriei şi realitatea fanteziei”. Prin lucrările sale, Dadara creează o artă care pare că face noi şi diferite acele lucruri, acele credinţe pe care le ducem cu noi conştient sau inconştient. El ne oferă lentile noi prin care vedem nu numai împrejurimile, ci şi valorile noastre intime.

Dadara – aflăm de pe coperta din spate a cărţii – şi-a început cariera artistică la începutul anilor nouăzeci, desenând *flyere* pentru petreceri şi coperte de discuri. În paralel, a devenit cunoscut pentru desenele-caricatură (sunt câteva reproduse şi în revistă). Cariera sa se diversifică apoi cu seriile de mare succes ale „bebeluşilor-difuzor” şi ale „omului gri”, iar de aici la „instalaţii” complexe, adesea în aer liber, nu mai era decât un pas. *La schimbarea de secole, interesul său s-a mutat către spectacole-instalaţii interactive extravagante, în spaţii publice.* A înfiinţat, printre altele, propria-i „bancă”, cu bancnote ad-hoc, cu valori precum „infinit, zero, dragoste”… *Multe dintre creaţiile lui au fost construite în cadrul legendarului festival Burning Man (Omul care arde) din deşertul Nevada. Opera sa este un fel de oglindă ondulată care reflectă societatea noastră, estompând graniţa dintre realitate şi fantezie. Poate că e o oglindă neagră, dar e una care are un curcubeu la capătul tunelului.*

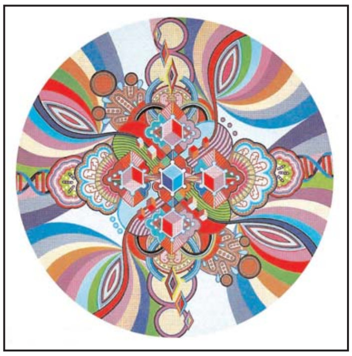
În afara prefeţei şi a unui interviu pe care i l-a luat artistului Gert van Veen, albumul ilustrează masiv principalele etape ale carierei lui Dadara. Consemnez capitolele cărţii în engleză, mai toate titlurile conţinând jocuri de cuvinte greu de tradus, pline de semnificaţie – critice la adresa automatismelor-pericolelor vieţii „moderne”, rutinare, materialiste, controlate: Exchanghibition bank, The tranformoney tree, Greymen, Love, peace, and terror, Dreamyourtopia, Illustrating life, Beyond festival, File not found, Fools ark, Hourtopia, Bombird and burning dollar, Solipmission, Paintings, Open your mind.

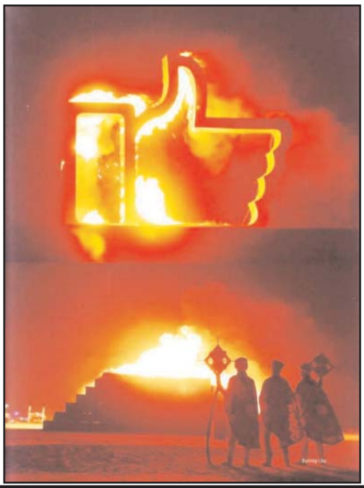
În încheiere, câteva rânduri din interviul amintit mai devreme: „Era deja a treia şcoală de artă la care am mers. Într-o zi, şeful departamentului mi-a spus că voi fi dat afară. Mi-a zis că este evident că nu am niciun fel de talent creativ. În plus, îmi lipsea şi orice fel de talent vizual. Desigur, am fost şocat, cu atât mai mult când mi-a sugerat că aş putea să iau în considerare ideea de a deveni contabil. A adăugat în grabă că nu era sigur nici că aş fi în stare de aşa ceva, dar cel puţin asta nu cerea niciun fel de talent creativ sau vizual.

Numai recent Dadara şi-a dat seama că ar fi trebuit să-i mulţumească individului: A fost o valoroasă lecţie, care m-a învăţat că nu trebuie să-mi pese de opiniile altora, ci trebuie doar să-mi urmez inima şi intuiţia.”

Mai multe informaţii (şi imagini) pot fi găsite la http://www.dadara.nl/, „pagina web şi blogul oficial ale lui Dadara”, spune Wikipedia. (Gh. Păun)

Număr ilustrat cu picturi şi desene de Dadara.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Dragoş OLARU – istoric-arhivist, Cernăuţi
- Marin AIFTINCĂ – prof. univ., Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Geta DELEANU COICIU – publicist, Constanţa
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Afrodita IORGULESCU – prof. univ., Bucureşti
- Victor RAVINI – scriitor, Suedia/Franţa
- Ioana MAMALI – arhitect, SUA
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Sorin BULIGA – istoric de artă, Târgu-Jiu
- Maria VAIDA – profesor, Cluj-Napoca
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Olimpia POPESCU – profesor, Ploieşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Giampaolo TROTTA – istoric de artă, Florenţa, Italia
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Yasutoshi YASUDA, 9 dan – jucător de GO, Japonia
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti